

Sårbare barn i barnehagen – betydningen av kvalitet

Ragnhild Eek Brandlistuen, Siri Saugestad Helland,
Laura Evensen, Synnve Schjølberg, Kristian Tambs,
Heidi Aase, Mari Vaage Wang

Sårbare barn i barnehagen – betydningen av kvalitet

Ragnhild Eek Brandlistuen, Siri Saugestad Helland,
Laura Evensen, Synnve Schjølberg, Kristian Tambs,
Heidi Aase, Mari Vaage Wang

Rapport 2015:2
Nasjonalt folkehelseinstitutt

Tittel:
Sårbare barn i barnehagen – betydningen av kvalitet

Bidragstere:
Ragnhild Eek Brandlistuen, Siri Saugestad Helland,
Laura Evensen, Synnve Schjølberg, Kristian Tambås,
Heidi Aase, Mari Vaage Wang

Utgitt av Nasjonalt folkehelseinstitutt
Postboks 4404 Nydalen
0403 Oslo
Februar 2015
Tel: +47-21 07 70 00
E-mail: folkehelseinstituttet@fhi.no
www.fhi.no

Bestilling:
E-post: publikasjon@fhi.no
Telefon: +47-21 07 82 00
Telefaks: +47-21 07 81 05

Design:
Per Kristian Svendsen

Layout:
Grete Søimer

Foto:
© Colourbox

Trykk:
wj.no

Opplag:
500

ISSN: 1503-1403
ISBN: 978-82-8082-659-6 trykt utgave
ISBN: 978-82-8082-660-2 elektronisk utgave

Forord

Rapporten *Sårbare barn i barnehagen – betydningen av kvalitet* er den femte rapporten fra *Språk- og Læringsstudien (SOL)* ved Folkehelseinstituttet og er utarbeidet i samarbeid med Kunnskapsdepartementet. I 2013 gikk 90 % av barn i Norge mellom 1 og 5 år i barnehage. Mange har stilt spørsmål om økningen i bruk av barnehage kan ha negative konsekvenser for barna. I den forrige rapporten om kvalitet i barnehager som vi utga i 2014 viste resultatene at det var få og svake sammenhenger mellom kvalitet i barnehagene og barns psykiske og språklige fungering ved 5 år. I denne rapporten har vi tatt utgangspunkt i barns ulike behov for tilrettelegging og oppfølging. Vi har undersøkt betydningen av kvalitet i barnehagen for både sårbare barn og for barn ellers. Med sårbare barn i denne rapporten menes barn som har en nevrobiologisk risiko for eksempel i form av at de er født for tidlig, har lav fødselsvekt, eller har et vanskelig temperament i spedbarnsalder. Dette er barn som kan tenkes å være mer avhengig av god kvalitet i barnehagen enn andre, og som også kan være sårbare for den risikoen dårlig kvalitet kan utgjøre. Disse barna kan derfor i større grad tenkes å bli påvirket av kvaliteten på barnehagen.

Data fra nesten 7 000 barn i *Den norske mor og barnundersøkelsen (MoBa)*, med informasjon hentet både fra barnehagene og fra foreldrene til barna utgjør grunnlaget for denne rapporten. Ved å innhente informasjon fra både barnehagene og mødrene i MoBa har vi hatt mulighet til å undersøke hvilken betydning kvalitet i barnehagen har for barns utvikling.

Vi vil takke våre eksterne fagfeller, forsker Lars Petter Gulbrandsen (Senter for velferds- og arbeidslivsforskning, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring – NOVA) og forsker Veslemøy Rydland (Institutt for pedagogikk, Universitetet i Oslo) for viktige kommentarer og innspill til arbeidet med rapporten. Vi vil også takke Kunnskapsdepartementet for oppdraget med å skrive rapporten.

Folkehelseinstituttet står ansvarlig for innholdet i rapporten. Vi håper resultatene som presenteres kan være til nytte for fagfolk, foreldre og beslutningstakere som er opptatt av betydningen av kvalitet for sårbare barn i norske barnehager.

Oslo, februar 2015
Ellinor F. Major,
divisjonsdirektør,
Divisjon for psykisk helse

Innhold

Forord	3
Innhold	4
Hovedfunn	6
1. Bakgrunn og datagrunnlag	9
1.1. Bakgrunn for rapporten	10
1.2. Rapportens oppbygging	10
1.3. Sårbare barn	11
1.3.1. Nevrobiologisk sårbarhet	11
1.3.2. Vanskelig temperament	11
1.4. Kvalitet i barnehagen	11
1.4.1. Kvalitetsbegrepet	11
1.5. Kunnskapsstatus	12
1.5.1. Norsk forskning	12
1.5.2. Forskning på sårbare barn i barnehagen	12
1.5.3. Alder for start i barnehagen	13
1.5.4. Tid i barnehage	14
1.5.5. Strukturelle kvaliteter i barnehagen	15
1.5.6. Prosessuelle kvaliteter i barnehagen	16
1.6. Problemstillinger	17
2. Metode	19
2.1. Datainnsamling	20
2.2. Utvalg	20
2.3. Mål brukt i rapporten	21
2.3.1. Sårbare grupper	21
2.3.2. Utviklingsmål	21
2.3.3. Alder for oppstart og timer i barnehagen	22
2.3.4. Kvalitet i barnehagen	22
2.3.5. Kovariater/justeringsvariabler	24
2.4. Statistiske analyser	24
2.4.1. Statistisk signifikans	25
2.4.2. Beta	25
2.4.3. Konfidensintervall (KI)	25
2.4.4. Interaksjonseffekter	25
3. Resultater: Tidlig startalder og lange dager	27
3.1. Startalder	28
3.1.1. Sammenhenger ved 1,5 år	28
3.2. Lange dager	29
3.2.1. Sammenhenger ved 1,5 år og 5 år	29

4. Resultater: Sammenhenger mellom kvalitetsindikatorer og symptomer på språkvansker, eksternaliserende og internaliserende atferd hos barna	33
4.1. Strukturelle kvalitetsindikatorer	34
4.1.1. Stor gruppestørrelse	34
4.1.2. Høyt antall barn per voksen	35
4.1.3. Høy andel ufaglærte	35
4.1.4. Lav personalstabilitet	35
4.1.5. Utilstrekkelig plass til hvile	35
4.1.6. Utilstrekkelig plass til læringsaktivitet	35
4.2. Prosessuelle faktorer	38
4.2.1. Relasjon til barnet	38
4.2.2. Faktorer ved personalet	38
4.2.3. Aktiviteter i barnehagehverdagen	39
5. Frafall og representativitet	43
5.1. Representativitet	44
5.1.1. Barnehagene	44
5.1.2. Mødrene	44
5.1.3. Barna	46
5.1.4. Sammenheng mellom variabler	46
6. Diskusjon	49
6.1. Startalder og lange dager	50
6.1.1. Startalder	50
6.1.2. Lange dager	50
6.2. Strukturelle faktorer	51
6.2.1. Gruppestørrelse	51
6.2.2. Personalets utdanning	51
6.2.3. Utilstrekkelig plass	51
6.3. Prosessuelle faktorer	52
6.3.1. Relasjon mellom voksen og barn	52
6.3.2. Faktorer ved personalet	53
6.3.3. Barnas dagsplan	53
6.4. Styrker og begrensninger	54
6.4.1. Utvalg	54
6.4.2. Longitudinelt design	54
6.4.3. Informanter	55
6.4.4. Reliabilitet/målsikkerhet/målefeil	55
6.4.5. Årsak	56
6.5. Oppsummering og implikasjoner	57
Referanser	58
Vedlegg: Spørreskjema til foreldre når barnet er 5 år	63
Vedlegg: Spørreskjema til barnehagen når barnet er 5 år	75

Rapporten er den femte i et samarbeidsprosjekt mellom Kunnskapsdepartementet og Folkehelseinstituttet og omhandler betydningen av barnehager basert på data fra *Den norske mor og barnundersøkelsen* (MoBa) der spørreskjema for nesten 7000 femåringer ble fylt ut av både foreldre og pedagogiske ledere i barnehagene.

I de foregående rapportene har vi undersøkt sammenhenger mellom faktorer ved barnehagen og barns utvikling for alle barn under ett. I denne rapporten har vi valgt å fokusere på to grupper sårbare barn: 1) barn med nevrobiologisk risiko og 2) barn med vanskelig temperament (beskrevet i innledningen og metoddelen). Ikke alle barn begynner i barnehagen med de samme forutsetningene. Vi vet at lese- og skrivevansker i skolen ofte er assosiert med tidlige språkvansker eller atferdsvansker som kan observeres allerede i barnehagealder. Vi ønsket derfor å undersøke betydningen av kvalitet i barnehagen for de sårbare barna nærmere. Dette er barn som kan tenkes å ha et større utbytte av god kvalitet i barnehagen enn andre, men som også kan være mer sårbare for den risikoen dårlig kvalitet kan utgjøre.

Samlet sett finner vi flere viktige sammenhenger mellom bruk av barnehagen (lange dager) og kvalitet ved barnehagen spesielt for sårbare barn. Det er imidlertid viktig å ta forbehold om at noen signifikante effekter kan være oppstått tilfeldig. Det kan også hende at ikke alle reelle effekter er avdekket. Her følger hovedfunnene i rapporten presentert kronologisk i tråd med rapportens oppbygging.

Vi finner at:

- **Tidlig startalder er ikke assosiert med flere symptomer på språkvansker, internaliserende eller eksterntaliserende atferd ved 1,5 år.**

Hverken de sårbare barna eller resten av barna i utvalget viste flere symptomer på språkvansker, internaliserende atferd eller eksterntaliserende atferd ved 1,5 år dersom de hadde hatt tidlig start (9-12 måneder) sammenlignet med vanlig startalder (13-18 måneder).

- **Lange dager i barnehagen henger sammen med flere symptomer på språkvansker og eksterntaliserende atferd ved både 1,5 år og 5 år.**

Barn som gikk i barnehagen i 40 timer i uka eller mer hadde flere symptomer på språkvansker og mer eksterntaliserende atferd ved både 1,5 år og 5 år sammenlignet med barn som gikk i barnehagen mindre enn 40 timer i uka. Sammenhengen mellom lange dager og flere symptomer på eksterntaliserende vansker ved 5 år var sterkest for gutter med nevrobiologisk risiko. Sammenhengen mellom lange dager og flere symptomer på språkvansker ved 1,5 år var sterkest for jenter med nevrobiologisk risiko sammenlignet med hele barnegruppen. Jenter med nevrobiologisk risiko hadde også flere symptomer på internaliserende vansker ved 5 år.

- **Gruppestørrelse henger sammen med språkutvikling og atferd.**

Vi fant at for jenter med nevrobiologisk sårbarhet var store barnegrupper (25-40 barn) sterkt assosiert med flere symptomer på språkvansker ved 5 år. Longitudinelle analyser viste at språkvansker hos jenter med nevrobiologisk sårbarhet sank over tid dersom de gikk i små barnegrupper (1-14 barn). For gutter med vanskelig temperament så vi imidlertid mindre internaliserende atferd hos gutter i store barnegrupper.

- **Høy andel ufaglærte henger sammen med internaliserende atferd hos gutter.**

For gutter fant vi en sammenheng mellom høy andel ufaglærte og flere symptomer på internaliserende atferd.

- **Utilstrekkelig plass til læringsaktivitet henger sammen med flere symptomer på språkvansker og eksternaliserende atferd.**

Vi fant en tydelig sammenheng mellom utilstrekkelig plass til læringsaktivitet og økte symptomer på språkvansker og eksternaliserende atferd. Denne sammenhengen var til stede i hele utvalget generelt, men var sterkest for gutter med nevrobiologisk risiko. Longitudinelle analyser viste at de eksternaliserende vanskene hos gutter med nevrobiologisk risiko økte over tid dersom de hadde utilstrekkelig plass til læringsaktiviteter.

- **Manglende nærhet og konfliktfylt relasjon til pedagogisk leder henger sammen med språk og atferd hos alle barn.**

Manglende nærhet i relasjonen mellom voksen og barn var assosiert med flere symptomer på språkvansker og atferdsvansker for alle barn. Sammenhengen mellom manglende nærhet og atferdsvansker var sterkest for jenter med nevrobiologisk sårbarhet. Konfliktfylt relasjon var sterkt assosiert med eksternaliserende atferd. Over tid fant vi at en konfliktfylt relasjon førte til økte symptomer på eksternaliserende atferd. For barn med konfliktfylt relasjon ved 5 år hadde guttene nesten 70 % høyere skårer på eksternaliserende atferd enn gutter med god relasjon.

- **Faktorer ved personalet henger sammen med flere symptomer på språkvansker og atferdsvansker hos jenter.**

Lite samarbeid blant personalet var assosiert med økt eksternaliserende atferd for jenter med nevrobiologisk risiko, og jenter med vanskelig temperament viste flere symptomer på språkvansker dersom det var lav entusiasme blant personalet. For alle jenter var det en tendens til at lav entusiasme blant personalet var assosiert med eksternaliserende atferd.

- **Sjeldent tilbud av planlagt kreativ og fysisk lek henger sammen med flere symptomer på språkvansker og atferdsvansker.**

Vi fant en sammenheng mellom sjeldent tilbud (tilsvarer i gjennomsnitt annenhver uke eller sjeldnere) av planlagt kreativ eller fysisk lek og økte symptomer på språkvansker for alle barna, men sterkest for sårbare gutter. Sjeldent tilbud av kreativ og fysisk lek var også assosiert med mer internaliserende atferd som tristhet og nedstemthet hos gutter i hele utvalget. Longitudinelle analyser viste at for gutter med nevrobiologisk risiko i barnehager med godt tilrettelagt kreativ og fysisk lek reduseres symptomene på språkvansker signifikant over tid.

Kapittel 1

Bakgrunn og datagrunnlag

1.1. Bakgrunn for rapporten

I Norge går nå de aller fleste barn i barnehage. I tillegg til å være et pedagogisk tilbud har barnehagen som formål å støtte barns generelle utvikling. Barnehagen har også et lovfestet ansvar for å forebygge utviklingsvansker. Forebygging kan være å gi et tilbud av høy kvalitet til alle barn, og det kan være å tilpasse tilbudet til barns individuelle behov.

Mye internasjonal og etterhvert nasjonal forskning har fokusert på hvordan ulike faktorer ved barnehagen henger sammen med barns utvikling, som når barn starter i barnehagen, hvor mange timer de er der, hvilken type barnehage de går i, personalstabilitet og nivå av kvalitet. Man har sett på hvordan disse faktorene ved barnehagen henger sammen med barns kognitive og sosioemosjonelle utvikling, atferd, språk-utvikling, stress og tilknytning (NIH, 2006).

Ikke alle barn starter i barnehagen med samme forutsetninger. Det er blitt påstått at den drivende kraften i barnehageforskning de siste 20 årene har vært om og under hvilke forhold barnehagen vil være en risiko eller beskyttende faktor i barns utvikling (Phillips, Fox & Gunnar, 2011). Det er nå behov for å vite mer om hva individuelle forskjeller hos barn har å si for hvordan de opplever og erfarer barnehagehverdagen og hvordan dette eventuelt påvirker deres utviklingsveier. Fokus er endret fra å se på en generell effekt av det å gå i barnehager til å undersøke hvilke forhold i barnehagen som kan være beskyttende og hvilke som kan bidra til en økt risiko for barn med ulike typer behov. Det har blitt foreslått at det neste steget i forskning på sammenhenger mellom kvalitetsfaktorer ved barnehagen og barns utvikling er at vi nå bør inkludere kunnskap vi allerede har om barns individuelle utvikling (Phillips et al., 2011).

I et samarbeidsprosjekt mellom Kunnskapsdepartementet og Folkehelseinstituttet har Folkehelseinstituttet skrevet en serie rapporter om sammenhenger mellom barnehager og barns utvikling. I denne femte og siste rapporten i rekken har vi undersøkt sammenhenger mellom bruk av barnehagen og ulike kvalitetsindikatorer i barnehagen for utvikling hos barn.

Spesielt har vi undersøkt om betydningen av kvalitet er avhengig av sårbarhet hos barna. Det er mange barn som kan tenkes å være ekstra sårbare for den potensielle risikoen det kan være å gå i en barnehage med dårlig kvalitet. For å begrense omfanget av rapporten har vi her valgt å fokusere på: 1) barn med nevrobiologisk risiko og 2) barn med vanskelig temperament. Vi har ikke studert barn som er sårbare på grunn av for eksempel minoritetsspråklig bakgrunn, rus- eller psykisk helse-problematikk hos foreldrene eller fattigdomsproblemer. Vi har heller ikke studert somatisk syke barn eller barn med medfødte misdannelser eller syndromer.

Problemstillingene er utarbeidet av forskere i *Språk- og læringsprosjektet (SOL)* ved Folkehelseinstituttet i samarbeid med Kunnskapsdepartementet og er belyst ved hjelp av data fra *Den norske mor og barnundersøkelsen (MoBa)*.

1.2. Rapportens oppbygging

I denne rapporten vil vi undersøke hvordan kvalitet i barnehagen henger sammen med barns utvikling og spesielt om disse sammenhengene er avhengig av sårbarhet hos barna. Vi vil undersøke hvorvidt sårbare barn i større grad enn andre barn påvirkes av kvaliteten i barnehagen. I kapittel 1 presenterer vi de sårbare gruppene vi undersøker i denne rapporten. Deretter gir vi en oversikt over hva forskning har vist om kvalitet i barnehage og under hvilke forhold barnehagen har en positiv eller negativ innvirkning på barns utvikling. Vi inkluderer både internasjonale studier, norske studier, og studier som ser spesielt på sårbare barn. I kapittel 2 presenterer vi datamaterialet resultatene i rapporten bygger på og de målene på barnehagekvalitet og barns fungering som vi har brukt i analysene. I kapittel 3 går vi gjennom resultatene om sammenhenger mellom barns utvikling og tid for oppstart i barnehage og lange dager. I kapittel 4 går vi gjennom resultatene om sammenhenger mellom barns utvikling og strukturelle og prosessuelle kvaliteter i barnehagen. I kapittel 5 ser vi nærmere på representativiteten til utvalget vårt, mens vi i kapittel 6 oppsummerer og diskuterer resultatene våre.

1.3. Sårbare barn

1.3.1. Nevrobiologisk sårbarhet

Barn med nevrobiologisk risiko er her definert som barn som enten var født prematurt, hadde lav fødselsvekt og/eller ikke hadde nådd vanlige motoriske eller sosiale/kommunikative milepæler ved 6 måneder (se metodedel 2.3.1.). Tidligere forskning har vist at barn som er født for tidlig eller har lav fødselsvekt kan være spesielt utsatte for å utvikle vansker senere i livet. Sammenheng mellom sen språkutvikling og/eller atferdsvansker er påvist både hos for tidlig fødte barn og hos barn med lav fødselsvekt. Flere studier har dessuten funnet en sammenheng mellom det å være født for tidlig og ha lav fødselsvekt og senere vedvarende kognitive vansker (Bhutta, Cleves, Casey, Cradock & Anand, 2002). For tidlig fødte barn har økt risiko for senere oppmerksomhetsvansker, språkvansker og læringsproblemer i skolen (Nelson, Nygren, Walker & Panoscha, 2006; Ribeiro et al., 2011; Schjøberg, Eadie, Zachrisson, Øyen & Prior, 2011) og man har funnet økt risiko for sosioemosjonelle vansker og reguleringsvansker hos disse barna. Blant annet er det observert økt iritabilitet, mindre uttrykk av følelser og mindre sosiale initiativ i denne gruppen (Guralnick, 2012). Disse sammenhengene er forklart med at sentralnervesystemet hos for tidlig fødte barn ikke er ferdig utviklet og man har funnet forskjeller i hjernestruktur hos disse barna, i forhold til barn som ikke er født for tidlig. I tillegg er for tidlig fødsel assosiert med andre komplikasjoner som igjen kan føre til behandling og sykehusinnleggelse tidlig i livet, noe som også kan påvirke utviklingen (Ribeiro et al., 2011).

Barn som viser svake kommunikasjonsferdigheter eller har dårlige motoriske ferdigheter i spedbarnsalder har også forhøyet risiko for utvikling av senere vansker (Campos et al., 2000). Slike sammenhenger er funnet både for forsinket språkutvikling (Piek, Bradbury, Elsley & Tate, 2008) og for mer internaliserende (Piek, Barrett, Smith, Rigoli & Gasson, 2010) og eksternaliserende atferd (Campbell, Shaw & Gilliom, 2000).

1.3.2. Vanskelig temperament

Barn med vanskelig temperament er her definert som de 15 % av barna som skåret høyest på en skala som måler vanskelig temperament ved 6 måneder (se metodedel 2.3.1.). Et vanskelig temperament hos barnet kan for eksempel bety at barnet gråter mye, er vanskelig å roe eller krever mye oppmerksomhet. Noen barn har allerede fra fødselen av egenskaper eller temperamentstrekk som gjør dem spesielt

sårbare for senere utvikling av vansker med å regulere følelser og atferd. Forskning har vist at individuelle forskjeller i hvordan barn reagerer emosjonelt som små henger sammen med senere sosial utvikling (Fox, Henderson, Marshall, Nichols & Ghera, 2005). Det er blant annet vist at høy emosjonalitet, det vil si barn som har sterke reaksjoner på omgivelsene, er en sterk prediktor for senere utvikling av sosioemosjonelle problemer (Karevold, Røysamb, Ystrom & Mathiesen, 2009; Sanson et al., 2002). Negativ emosjonalitet hos spedbarn, karakterisert av mye gråting og motorisk aktivisering ved nye stimuli, ser også ut til å kunne være en forløper til senere sosial tilbaketrekning (Rothbart, Bates, Damon & Lerner, 2006). Det er også funnet en sammenheng mellom en høy grad av sjenanse som barn og senere vansker med angst og depresjon (Karevold, Ystrøm, Coplan, Sanson & Mathiesen, 2012). Temperament har i tillegg vist seg å ha en sammenheng med barns kognitive utvikling. Coplan (Coplan, Barber & Lagacé-Séguin, 1999) fant at et temperament karakterisert av bedre oppmerksomhet, lavere aktivitetsnivå og mindre negativ emosjonalitet i tidlig alder, predikerte senere gode akademiske ferdigheter som språk og nummerforståelse.

Sammenhengen mellom temperament og psykisk helse har flere forklaringer. En forklaring er at barns temperament kan påvirke hvordan barnet samhandler med omsorgspersoner og hva slags stimulering de får fra omgivelsene. En annen teori forklarer temperamentforskjeller som ulikheter i biologisk sensitivitet til omgivelsene og legger vekt på fysiologisk reaktivitet på stress (Boyce & Ellis, 2005). Med bakgrunn i disse forklaringsmodellene er det viktig å finne ut om barn med et mer reaktivt temperament vil oppleve mer stress enn andre barn dersom kvaliteten på omsorgen er dårlig, mens de samme barna vil oppleve mindre stress og bedre utvikling dersom barnehagen tilbyr et støttende miljø (Phillips et al., 2011).

1.4. Kvalitet i barnehagen

1.4.1. Kvalitetsbegrepet

Studier har vist at høy kvalitet i barnehagen har sammenheng med en positiv utvikling hos barn. Det er flere måter å definere kvalitet på. *Strukturell kvalitet* kan for eksempel måles som antall ansatte, de ansattes utdanning, hvor mange barn det er per gruppe i barnehagen, det fysiske miljøet og andre materielle ressurser de har i barnehagen (f. eks. leker) (Network, 2002). Selv om disse faktorene ikke nødvendigvis påvirker barns utvikling direkte, kan de ha innvirkning på de ansattes mulighet til å skape gode prosesser i barnehagen (Dalli

et al., 2011; Layzer & Goodson, 2006; Network, 2002). To oversiktsartikler har konkludert med at små grupper, høy voksen-barn ratio og godt utdannet personalet er viktig for å oppnå høy kvalitet i barnehagen (Bradley & Vandell, 2007). *Prosesskvalitet* handler blant annet om kvaliteten på interaksjonen mellom barna, mellom barna og de ansatte og mellom foreldre og de ansatte (Layzer & Goodson, 2006). *Prosesskvalitet* handler også om det pedagogiske innholdet (Network, 2002) og om hvordan de ansatte legger til rette for at alle barna skal være inkludert i fellesskapet. Flere studier har vist at barns relasjon til de voksne og hva barna gjør i barnehagen er viktige for barns akademiske og sosiale utvikling (Dalli et al., 2011; OECD, 2012).

1.5. Kunnskapsstatus

1.5.1. Norsk forskning

I Norge har barn rett til plass i barnehagen fra de er fylt ett år. For å nå dette målet har det de seneste årene vært en rask utbygging av barnehager. Både foreldre, barnehageansatte og forskere har stilt seg spørsmål om denne utbyggingen har gått på bekostning av kvaliteten i norske barnehager, som for eksempel om det er for få ansatte med relevant utdanning eller om enhetene er blitt for store og hva dette har å si for barna. Det finnes nå flere undersøkelser som beskriver kvaliteten i norske barnehager (Gulbrandsen & Eliassen, 2013), men det er fortsatt mangel på studier om effekten av barnehagekvalitet på barns utvikling (Solheim, Wichstrøm, Belsky & Berg-Nielsen, 2013).

Funn fra internasjonal barnehageforskning er ikke nødvendigvis direkte overførbare til norske forhold, da variasjonen er stor mellom ulike land når det gjelder tilgjengelighet, organisering og kvalitet i barnehage tilbudet og i krav til ansatte og rett til å kunne kontrollere kvaliteten. Det er også store forskjeller mellom land i hva en barnehageplass koster og i permisjonsordninger småbarnsforeldre har. I mange land finnes det kun uregulerte passordninger for de aller yngste barna og med oppstart før ett år. Barnehage som pedagogisk tilbud gis ofte bare som korttidstilbud og til barn over 3 år. I Norge har barn oftere heldagsplasser mens man i mange andre land benytter seg av mer uformelle barnepassordninger. Den norske barnehagekonteksten er annerledes enn den de fleste studier er utført i, blant annet fordi Norge tilbyr lengre foreldrepermisjon, bedre tilgang på barnehageplass, lavere pris i forhold til inntekt og gjennomsnittlig bedre strukturell kvalitet enn mange andre land (Zachrisson, Janson & Nærde, 2013). To kunnskapsoppssummeringer av internasjonal barnehageforskning konkluderer

med at litteraturen er for sprikende og resultatene for lite overførbare til nordiske forhold til at man kan trekke noen endelig konklusjon om hvordan barn i nordiske barnehager har det (Folkhälsoinstitut, 2011; Zachrisson, Lekhal & Schjølberg, 2010).

De siste årene har forskningen i Norge gitt oss noen, men ikke alle svarene som trengs for å være trygge på at vi tilbyr barna våre et barnehagetilbud der kvaliteten er god nok til at den ikke bidrar til vansker hos barna. Flere store studier er i gang (*Mitt første vennskap* ved Universitet i Oslo, *Tidlig trygg i Trondheim* ved NTNU, *Barns sosiale utvikling* ved Atferdssenteret, *Språk og læring* ved Folkehelseinstituttet, *Gode barnehager for barn i Norge* og *Blikk for barn* ved Høgskolen i Oslo og Akershus og *Stavangerprosjektet* og *Agderprosjektet* ved Universitet i Stavanger). Publiserte artikler og rapporter fra disse prosjektene har så langt beskrevet hva som foregår i barnehagene og hvordan dette har endret seg over tid, mens noen har gitt kunnskap om hvilken effekt disse forholdene har hatt på barns læring, trivsel og psykiske helse.

1.5.2. Forskning på sårbare barn i barnehagen

Selv om flere internasjonale og noen nasjonale studier har vist sammenhenger mellom barnehagekvalitet og barns utvikling, er ofte effektstørrelsene i disse studiene små. En mulig forklaring på dette er at effektene man finner, enten det er økt eksternaliserende atferd eller bedre språk, kun gjelder noen barn. Det kan også være at det som gir økte symptomer på atferdsvansker hos noen gir færre symptomer hos andre for eksempel avhengig av kjønn, slik at gjennomsnittseffektene blir nullet ut. Barn som går i samme barnehage kan ha forskjellige hverdager ut ifra de forutsetninger og behov det enkelte barnet har. Et barn som er stille og lett trekker seg tilbake vil kunne ha behov for en annen type stimulering enn et aktivt barn som har vansker med å sitte i ro. Forskningen på sammenhengen mellom barnehagen og barns utvikling har stort sett fokusert på typiske barn som ikke har kjente vansker fra de første leveår. Det er få longitudinelle kvantitative studier som har sett på denne sammenhengen hos barn med særskilte behov eller sårbare barn (Booth & Kelly, 2002). De studiene som finnes har så langt fokusert på hvilke behov disse barna har, foreldres fornøydhet med tilbudet, aksept av barnas spesielle behov og spesifikke programmer utviklet for disse barna (Booth & Kelly, 2002). De individuelle forskjeller som er blitt undersøkt er blant annet barns temperament, stressmestring og sosioøkonomisk bakgrunn (Dettling, Parker, Lane, Sebanc & Gunnar, 2000).

Vi vil nedenfor presentere internasjonale og nasjonale funn på sammenhenger mellom barns utvikling og

alder for start i barnehage, tid i barnehage, ulike kvalitetsindikatorer i barnehagen og resultater for sårbare barn i barnehagen.

1.5.3. Alder for start i barnehagen

Nesten 80 % av norske barn mellom 1 og 2 år gikk i barnehage i midten av desember 2013, sammenlignet med 44 % i 2003 (SSB, 2014). Denne økningen i antall barn som starter ved 1 år har ført til debatt i Norge om det er skadelig for barna å starte så tidlig. Et viktig argument for senere start har vært barns behov for å ha en trygg tilknytting til foreldrene før barnet begynner å bli passet av andre. Det er likevel blitt vist at selv små barn kan finne andre tilknytningspersoner i tillegg til foreldrene, men at en forutsetning er at kvalitet i barnehagen er tilstrekkelig til stede for at dette skal skje (Kopperud, 2012). Hva man anser som sen start vil også variere fra land til land. I noen amerikanske studier har barna startet allerede når de er noen måneder, mens i Norge starter mange rundt 1 år.

I flere internasjonale studier har man funnet at barn som starter tidlig i barnehagen kan vise mer sinne og eksternaliserende atferd enn barn som begynner i barnehagen ved en senere alder (NIH, 2006). Disse funnene er blitt nyansert av studier som også har inkludert mål av barnehagens kvalitet. For å vite mer om når det er gunstig for barn å starte i barnehage er det viktig å utforske disse funnene ytterligere ved å inkludere kvalitet i norske barnehager og barns individuelle forskjeller i undersøkelsene.

Noen norske studier har sett på effekten av å starte tidlig på barns utvikling. I studien *Barns sosiale utvikling* fant man at det ikke er forskjeller i sosial kompetanse og atferdsproblemer hos barn som går i barnehage og de barna som ikke går i barnehage ved 3 års alder (Zachrisson, Backer-Grøndahl, Nærde & Ogden, 2012). Folkehelseinstituttet fant at en noe større andel av guttene som startet i barnepass utenfor hjemmet før de er 18 måneder hadde språkrelaterte vansker og symptomer på atferdsvansker ved 5 års alder enn guttene som ble passet hjemme (Folkehelseinstituttet, 2011). Vi fant ingen sammenheng mellom barnepassforløp og emosjonelle problemer ved 5 år (Folkehelseinstituttet, 2011). Lekhal (Lekhal, 2012) så på sammenhenger mellom det å starte i barnepass utenfor hjemmet ved 1 eller 1,5 år og fant at det var en svak sammenheng mellom å gå i familiebarnehage ved 1 år og eksternaliserende og internaliserende vansker ved 3 år. De fant også at de barna som gikk i barnehage ved 1,5 år hadde mindre internaliserende vansker enn de barna som ble passet hjemme, men denne effekten ble borte da de kontrollerte for andre mulige bakgrunnsvariabler som kunne forklare

effekten. Lekhal og kolleger (Lekhal, Zachrisson, Wang, Schjølberg & von Soest, 2011) fant at det å gå i barnehage ved 1,5 år hadde sammenheng med minsket risiko for forsinket språkutvikling ved 3 år.

I en annen norsk studie undersøkte man hva foreldre og barnehagepersonale selv mente var optimal alder for oppstart i barnehagen (Undheim & Drugli, 2012a). Flere foreldre og barnehageansatte var enige om at den ideelle alder for oppstart var mellom 12 og 18 måneder. Bare noen foreldre mente at barn bør begynne i barnehage før 12 måneder, men ingen av de ansatte uttrykte en preferanse for oppstart før 12 måneder. En oppfølgingsrapport fra samme studie utforsket foreldres opplevelser med tidlig barnepass for barn under 1,5 år der barnehageansatte ble intervjuet om fordelene og utfordringene ved tidlig barnepass for små barn. Mens foreldrene valgte å fokusere på fordelene ved tidlig sosialisering uttrykte flere av de barnehageansatte at en høy standard for kvalitet inkludert lave barn-til-omsorgsgiver forholdstall, var nødvendig for å sikre god omsorg for de yngste barna (Undheim & Drugli, 2012b).

Neste steg er da å spørre om de effektene som er funnet ved å starte tidlig er enda sterkere for de barna som er ekstra sårbare. Booth og Kelly (Booth & Kelly, 2002) studerte en gruppe barn som hadde en utviklingsvanske eller en biomedisinsk risiko og fant ingen forskjell i fungering mellom de barna som ikke gikk i barnehage og de som gikk i barnehage gjennomsnittlig 10 timer i uken og som hadde gått i barnehagen i minst 15 måneder.

De fant ingen forskjell i adaptiv fungering, atferdsvansker eller tilknytning ved 30 måneder. De konkluderte med at det ikke virket som om det spilte noen rolle for disse barna om de gikk i barnehage eller ikke. De gikk så videre og så på hvilke av faktorer ved barnehagen som kunne henge sammen med utviklingen til barna i denne risikogruppen. De kontrollerte for mulige seleksjonseffekter, karakteristikker ved barnet ved 12 måneder og kvalitet på hjemmemiljø og fant få sammenhenger mellom tid for oppstart, timer i barnepass og kvalitet og barnas motoriske utvikling eller tilknytning ved 30 måneder. De fant likevel at høyere alder for start i barnehagen hadde en sammenheng med bedre organisering, oppmerksomhet og regulering ved 30 måneder. Den andre sammenhengen var at høy kvalitet i barnehagen var assosiert med høyere adaptiv fungering hos barna ved 30 måneder. Relasjon med barnehagepersonale var her brukt som kvalitetsindikator.

1.5.4. Tid i barnehage

Hvor lange dager barna har i barnehagen kan ha betydning for barns utvikling. En bekymring har vært om barn blir mer stresset av lange dager. Barnehagehverdagen innebærer krav til tilpasning. Barna må følge regler og tilpasse seg gruppens aktiviteter og dagsplan. Høyt tempo, støynivå og lite tid for seg selv kan gjøre barn slitne og frustrerte, spesielt hvis dagene i barnehagen blir lange. I internasjonale studier har man gjentatte ganger funnet sammenhenger mellom lange dager og eksternaliserende vansker hos barna, spesielt hos gutter (Network, 2003). Disse funnene er blitt noe moderert når man har også har vurdert kvaliteten i barnehagen (Peisner-Feinberg et al., 2001). Igjen er det viktig å studere dette under norske forhold og i forhold til individuelle forskjeller hos barna.

Noen norske studier har vist at lange dager i barnehagen ikke nødvendigvis fører til mer utagerende atferd. Zachrisson og kolleger (Zachrisson, Dearing, Lekhal & Toppelberg, 2013) fant ingen sammenheng mellom timer i barnehagen og barns eksternaliserende vansker ved 1,5 og 3 år. Solheim og kolleger (Solheim et al., 2013) undersøkte påvirkning av både lange dager i barnehage og gruppestørrelsen. Resultatene viste at utagerende problemer og sosial kompetanse ikke ble negativt påvirket av tid i barnehage, men at mer tid i barnehage i de første 4,5 årene av livet henger sammen med mer barn-omsorgsgiver konflikt, selv om effektstørrelsene var små. I en rapport fra Folkehelse-

seinstitutttet (Folkehelseinstituttet, 2011) fant vi at en litt større andel av både jenter og gutter som passes utenfor hjemmet 40 timer eller mer per uke når de er 18 måneder har symptomer på atferdsvansker ved 5 års alder sammenlignet med barn som er mindre enn 40 timer per uke i barnepass utenfor hjemmet.

Bekkhuis og kolleger (Bekkhuis, Rutter, Maughan & Borge, 2011) brukte MoBa data og fant også en svak, men signifikant sammenheng, mellom å gå i barnehage ved 1,5 år og økt aggresjon og frustrasjon hos barna ved 3 år. De fant også en moderat effekt av familierisiko på aggresjon og frustrasjon hos barnet, og denne effekten ble ikke moderert av opphold i barnehagen.

Det kan også være andre måter lange dager i barnehagen kan påvirke barna. Undheim (Undheim & Drugli, 2012a) undersøkte effekten av fulltids barnehageplass på barn under 1,5 år. Ved å intervjuer foreldre og barnehagepersonale undersøkte de tretthet hos barna og fant at både foreldre og barnehagepersonale rapporterte at barn i heltidsomsorg viste mer tretthet, både på slutten av en hel dag og en kumulativ effekt mot slutten av uken, sammenlignet med jevnaldrende som tilbrakte kortere dager i barnehage.

Det finnes også internasjonale studier som har undersøkt stressnivået hos barn i barnehagen. Forskere har her blant annet sett på kortisolnivået i kroppen som

en indikator for stressnivå hos barn. En studie fant at barn i barnehagen viser en langsommere nedgang i kortisolnivå utover ettermiddagen sammenliknet med barn som passes av mødrene. Dette gjaldt spesielt for de minste barna i undersøkelsen der over 80 % av 3-åringene og 60 % av 4-åringene hadde økte nivåer av kortisol fra formiddag til ettermiddag, sammenliknet med de som var hjemme (Dettling, Gunnar & Donzella, 1999). Forskerne konkluderte med at lange dager var en av de viktigste grunnene til økt stress.

Det er naturlig å tenke seg at barn som er ekstra sårbare kan bli lettere trøtte og stresset av å oppholde seg lange dager i barnehagen enn andre. Dettling og kolleger (Dettling et al., 1999) fant at sjenethet, impulsivitet, dårlig selvregulering og aggresjon var assosiert med økte kortisolnivåer i løpet av dagen. De antok at disse temperamentstrekkene gjorde det mer utfordrende for disse barna å knytte relasjoner, noe som økte stressnivået. Crockenberg og Leerkes (Crockenberg & Leerkes, 2005) fant også at lange dager i barnehagen hang sammen med mer eksternaliserende atferd hos barn som lett ble frustrert av grenser. De fant også at barn som var veldig aktive og som ble lett frustrert som spedbarn viste mer internaliserende vansker dersom de gikk lange dager i barnehagen. De fant videre at høy kvalitet i barnehagen beskyttet mot denne effekten.

1.5.5. Strukturelle kvaliteter i barnehagen

En måte å måle kvalitet i barnehagen er å se på strukturelle kvaliteter som det fysiske miljøet i barnehagen, hvor mange barn går i samme gruppe, hvor mange voksne har ansvaret for barnegruppen og hvordan personalstabiliteten er.

Fysisk miljø

I internasjonale studier har man funnet en sammenheng mellom det fysiske barnehagemiljøet og personalets evne til å gi omsorg (Network, 2002).

I en rapport fra Folkehelseinstituttet undersøkte vi sammenhenger mellom strukturelle og prosessuelle kvaliteter i barnehagen og barns fungering ved 5 år (Folkehelseinstituttet, 2014). Et overordnet funn fra denne rapporten var at sammenhengen mellom strukturelle og prosessuelle kvalitetsindikatorer er svak. Vi fant videre at det er få av de strukturelle kvalitetsindikatorerne som hadde en sammenheng med barnas fungering. Den sterkeste sammenhengen fant vi mellom tilgang på utviklingsstøttende materiell og tilpasning (skolemodenheter) hos barnet.

Gruppestørrelse

I studien til Dettling og kollegaer (Dettling et al., 1999) fant de at nivået av kortisol økte hos barna som gikk i ordinær barnehage, men ikke hos de som gikk i familiebarnehage. De konkluderte med at det økte nivået av kortisol derfor ikke ble forklart av at barna ble stresset av å være borte fra hjemmet, men at det sannsynligvis hadde sammenheng med de store gruppene man har i barnehager. De konkluderte med at store grupper innebærer økte krav til å mestre kompliserte sosiale interaksjoner. En slik konklusjon støttes av en studie som fant at kortisolnivået sank mindre hos barna i de barnehagene som hadde store barnegrupper og få voksne per barn (Legendre & Kortinus, 1996).

Vi er ikke kjent med norske studier som har målt kortisolnivået hos barn i barnehagen, men det har vært andre måter å måle effekten av store barnegrupper. I studien *Barns sosiale utvikling* (Zachrisson, 2012) fant de at store barnegrupper og oppløsning av tradisjonelle småbarngrupper kan være uheldig for barn. De fant at desto større barnegruppen var jo lavere vurderte pedagogisk leder barnas sosiale kompetanse, selv etter justering for en rekke bakgrunnsvariabler inkludert alder ved barnehagestart og antall timer barnet tilbrakte i barnehage.

Solheim og kolleger (Solheim et al., 2013) fant at både å gå i små grupper og i store grupper kunne være en indikasjon på lavere kvalitet i barnehagen. De fant at det å gå i grupper med mindre enn 16 barn og det å gå i grupper med flere enn 18 barn hang sammen med økt konflikt mellom barn og omsorgsgiver i barnehagen. Forskerne understreker at effektstørrelsene i denne studien er små.

Voksen-barn ratio

Antall voksne per barn i en barnegruppe kan ha noe å si for hvor mye tid de voksne har til hvert barn. I en metaanalyse av studier om strukturelle kvaliteter i barnehagen og barns utvikling, fant Camilli og kolleger (Camilli, Vargas, Ryan & Barnett, 2010) at færre barn per voksen hadde sammenheng med bedre kognitive resultater hos barna.

Personalstabilitet

For å bygge gode relasjoner mellom barn og voksne er det viktig at forholdet får tid til å utvikle seg. Personalstabilitet har vist seg å henge sammen med en mer lyttende holdning til barna (Raikes, 1993) og barns utbytte av barnehagen (Bauchmüller, Gørtz & Rasmussen, 2011). En norsk studie (Zachrisson, 2012) viste at jo lengre pedagogisk leder hadde kjent et barn, jo mer tenderte de mot å vurdere barnet som sosialt kompetent.

I en tidligere rapport fra Folkehelseinstituttet (Folkehelseinstituttet, 2014) fant vi en svak, men signifikant sammenheng mellom personalstabilitet og barnas tilpasning.

I forhold til sårbare barn, er det funnet at personalstabilitet kan være spesielt viktig. Baumüller og kolleger (Baumüller et al., 2011) fant at særlig barn med innvandrerbakgrunn har fordeler av stabilitet blant personalet. Det har også blitt hevdet at dette også gjelder barn med atferdsvansker (Kvillo, 2008).

Personalets utdanning

I internasjonale studier der man har undersøkt sammenhenger mellom personalets utdanning og barns utvikling, har personalets utdanning ofte blitt undersøkt som en del av en større kvalitetsindeks (Early et al., 2007). Det har vært vanskelig å finne den unike effekten av ansattes utdanning også fordi den henger sammen med andre kvaliteter i barnehagen, for eksempel at de som har høyere utdanning velger å jobbe i barnehager med høyere kvalitet (Hamre & Bridges, 2004). Det er noen funn som indikerer at høyere utdanning hos personalet i barnehagen har en sammenheng med senere akademiske resultater hos barna (Early et al., 2006), men generelt vet man lite om hvilken grad av utdanning som har effekt (Early et al., 2007). Pianta og kolleger (Pianta et al., 2005) fant at personalets utdanning og erfaring hang positivt sammen med prosesskvaliteter i barnehagen, som for eksempel det emosjonelle klima i avdelingen.

I en oppsummeringsartikkel av forskning på effekten av erfaring og utdanning hos personalet, konkluderte Fukkink og Lont (Fukkink & Lont, 2007) med at utdanning har en klar sammenheng med personalets holdninger, kunnskap og kompetanse, men at vi fortsatt mangler kunnskap om hvordan dette henger sammen med barns fungering.

1.5.6. Prosessuelle kvaliteter i barnehagen

Relasjon mellom barn og voksen

Et av de mest konsistente funn i internasjonal barnehageforskning er den sterke innflytelsen av forholdet mellom barn og voksen i barnehagen. Mens en positiv relasjon mellom barn og voksen allerede i barnehageårene kan fremme og bygge positive holdninger til læring og skolemiljøet, kan negative relasjoner bidra til en negativ opplevelse av skolemiljøet og skape stress hos barna (Baker, 2006; Pianta et al., 2005).

Undheim (Undheim & Drugli, 2012a) undersøkte kvaliteten på relasjonen mellom barn og barnehagepersonalet rapportert av både foreldre og personalet. Foreldre og personalet var enige om betydningen av barnets forhold til personalet og begge la vekt på sikkerhet og nærhet. Forskerne mente imidlertid at rapportene fra både foreldre og personalet var altfor idealistisk i forhold til kvaliteten på barn-lærer relasjoner sett i lys av tidligere forskningsresultater.

I en oppfølgingsstudie i skolealder så Drugli (Drugli & Hjemdal, 2013) nærmere på assosiasjoner mellom kvalitet på elev-lærer forholdet og demografiske faktorer, skolefungering og barnets psykiske helse. Konflikt i elev-lærer relasjoner var sterkt korrelert med dårlig psykisk helse og spesielt med utagerende atferd. Dette kan tolkes som at en dårlig relasjon gir utagerende atferd hos barnet, men det kan også bety at barn med utagerende atferd har vanskeligere for å etablere gode relasjoner over tid.

I rapporten fra Folkehelseinstituttet om kvalitet i barnehagen og barns fungering ved 5 år (Folkehelseinstituttet, 2014) fant vi også en sterk sammenheng mellom barnas fungering og relasjonen mellom voksne og barn i barnehagen. En god relasjon mellom voksne og barn i barnehagen var forbundet med bedre språklig fungering hos barna. Relasjonen mellom voksne og barn hang også sammen med barnas atferd. Vi fant at en god relasjon er forbundet med mindre atferdsvansker (både internaliserende og eksternaliserende) hos barna. Den sterke sammenhengen fant vi mellom relasjonen mellom voksen og barn og tilpasning (skolemodenhet) hos barna. Sammen med dagsplan for lek med tall og bokstaver forklarte relasjonen mellom voksen og barn hele 41 % av variasjonen i barnas tilpasning. Vi kan imidlertid heller ikke her si noe om retningen på denne sammenhengen. Barn med god psykisk og språklig fungering vil sannsynligvis lettere få en god relasjon med voksne i barnehagen enn barn som ikke fungerer så godt. For å forstå denne sammenhengen bedre er det viktig å følge barn over tid for å se om problemene oppstår før eller etter at relasjonen etableres.

En annen norsk studie har også sett på hvordan relasjonen med de voksne i skolen henger sammen med barnas fungering hos en gruppe barn med atferdsvansker. Drugli og kolleger (Drugli, Klökner & Larsson, 2011) fant at negative student-lærer relasjoner gir barn som har atferdsvansker en ekstra risiko. De fant at for enkelte elever på klassetrinnene 1 til 7 med atferdsproblemer (både eksternaliserende og internaliserende), ble relasjonen til en lærer oftere beskrevet som en konfliktfylt relasjon preget av overvåking og

håndheving av negative konsekvenser for problematisk atferd, enn preget av tillit og støtte. Dette gjaldt spesielt barna med eksternaliserende vansker.

Internasjonale studier har også vist at kvaliteter i barnehagen påvirker barn med forskjellige temperamentstyper ulikt. Pluess og Belsky (Pluess & Belsky, 2009) fant at ulike kvaliteter i barnehagen hadde mer å si enn hvor lange dager de har i barnehagen for barn med et vanskelig temperament, enn for barn som ikke ble vurdert å ha vanskelig temperament. Kvaliteter som spesielt har blitt funnet å påvirke disse barna er positiv samhandling med jevnaldrende, sensitivitet og varme hos personalet og et positivt emosjonelt klima (Phillips et al., 2011).

Personalmiljø

Personalets trivsel vil og kunne påvirke relasjonene de har til barna. Høyt stressnivå hos personalet kan føre til lavere emosjonell tilgjengelighet overfor barna (Clarke-Stewart & Allhusen, 2005).

Pedagogisk innhold

Barnehagen skal i samarbeid og forståelse med hjemmet ivareta barnas behov for omsorg og lek og fremme læring og dannelse som grunnlag for barns utvikling (Barnehaeloven § 1 Formål, 1. ledd, første punktum). Det er likevel variasjoner mellom barnehager i hvor stor grad de tilrettelegger for ulike leke- og læringsaktiviteter (Folkehelseinstituttet, 2013). Flere studier har funnet en sammenheng mellom lek, spesielt rollelek, og barns sosiale og kognitive utvikling, men det er fortsatt mangel på longitudinelle eller eksperimentelle studier som kan si noe om retningen på disse sammenhengene (Lillard et al., 2013) og om tilbudet om planlagt tid til lek er assosiert med barns utvikling.

Oppsummering av kunnskapsstatus

At 90 % av alle norske 3 åringer går i barnehage betyr at barnehagen har en stor mulighet til å støtte barns utvikling og forebygge vansker hos barna før skolealder. Dette er et lovpålagt ansvar barnehagen har. Vi antar at god kvalitet ved barnehagen er viktig for at den skal kunne virke forebyggende for utviklingen av vansker, men forskning om hvilke kvalitetsfaktorer som er viktige har gitt ulike resultater og retningen på sammenhengene er usikre. Det er derfor viktig å utføre studier som følger barnehagebarn over tid. I de tilfellene der vi kjenner sammenhenger fra internasjonal forskning er det ikke alltid at resultatene er overførbare til norske forhold. Til slutt er det slik at med unntak av sammenhenger som er observert mellom relasjonen til de voksne og barnas utvikling er sammenhengene svake. Internasjonal forskning har vist at effektene ofte er sterkere for sårbare barn. Svært lite norsk forskning

har sett på sårbare barn i barnehagen. Det er derfor viktig å undersøke om det finnes sårbare grupper av barn som er mer utsatt for effekter av dårlig kvalitet i norske barnehager eller som har mer å vinne på at kvaliteten er god.

1.6. Problemstillinger

- Er det en sammenheng mellom tidlig startalder og symptomer på språkvansker, internaliserende eller eksternaliserende atferd?
 - Er denne sammenheng avhengig av sårbarhet hos barnet før barnehagestart?
- Er det en sammenheng mellom lange dager i barnehagen og symptomer på språkvansker, internaliserende eller eksternaliserende atferd?
 - Er denne sammenheng avhengig av sårbarhet hos barnet før barnehagestart?
- Er det en sammenheng mellom strukturell eller prosessuell kvalitet i barnehagen og symptomer på språkvansker, internaliserende eller eksternaliserende atferd?
 - Er disse sammenhengene avhengige av sårbarhet hos barnet før barnehagestart?

Kapittel 2

Metode

2.1. Datainnsamling

Denne rapporten bygger på data fra *Den norske mor og barn-undersøkelsen* (MoBa). MoBa er en longitudinell, befolkningsbasert kohortundersøkelse av kvinner og deres barn fra og med tidlig graviditet og opp gjennom barnets oppvekst. Studien ledes og drives av Folkehelseinstituttet og mer enn 100 000 gravide kvinner er blitt rekruttert til studien i perioden 1999 til årsskiftet 2008/2009. Det er ingen eksklusjonskriterier for deltakelse, men deltakelse forutsetter at man forstår norsk, noe som har ført til at innvandrerbefolkningen er underrepresentert i MoBa. Blant de gravide kvinnene som ble invitert, var det 40,6 % som takket ja til å bli med i studien (*Norwegian Mother and Child Cohort Study, Revised protocol, September 2013; <http://www.fhi.no/dokumenter/9b934ffe9a.pdf>*).

Familiene i MoBa ble rekruttert ved at mødrene fikk en invitasjon i posten før de skulle til rutinemessig ultralydundersøkelse i 16.–18. svangerskapsuke. I år 2000 startet i tillegg rekruttering av fedre, men så langt har de bare besvart ett spørreskjema (besvart mens mor var gravid). Rundt 80 % av fedrene der mor deltok samtykket i å delta.

Mødrene og fedrene som deltar har gitt skriftlig tillatelse til at det kan hentes inn helseopplysninger fra andre helseregistre og fra sykehusene. Når barnet er 13 år skal det selv få skriftlig informasjon om undersøkelsen. Barnet vil bli bedt om å gi eget samtykke når det er 18 år. Alle data blir lagret avidentifisert etter grundig kvalitetskontroll. Studien er godkjent av De regionale komiteer for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk (REK) og Datatilsynet.

Data har til nå blitt innhentet gjennom spørreskjemaer til mor ved 17., 22. og 30. svangerskapsuke og når barnet er 6 måneder, 18 måneder, 3 år, 5 år, 7 år og 8 år. Mødrene rapporterer bl.a. om sosioøkonomiske og demografiske bakgrunnsforhold, somatisk og psykisk helse, samt om barnets utvikling, helse, ferdigheter og atferd. Det er inkludert spørsmål om barnets språk og kommunikasjon, temperamentstrekk, sosiale ferdigheter og barnepassordninger. Informasjon fra Medisinsk fødselsregister (MFR) er koblet med MoBa.

I tillegg til spørreskjemaer som er sendt ut til mødrene og fedrene i MoBa har vi bedt om informasjon fra barnehagene for tilsvarende 1 ½ årskull av barna som deltar i undersøkelsen. De familiene som ønsket å delta i barnehagestudien ble bedt om å levere signert samtykke og spørreskjema til pedagogisk leder eller avdelingsleder (heretter omtalt som pedagogisk leder ettersom 85 % av de som fyller ut har krysset av for denne betegnelsen) i barnehagen der 5-åringen går. Pedagogisk leder fyller ut skjemaet og returnerer det til MoBa.

2.2. Utvalg

Datagrunnlaget for denne rapporten omfatter 6 871 barn som vi har mottatt barnehageskjema for per oktober 2014. Data er hentet inn ved hjelp av to ulike strategier, beskrevet i forrige rapport (Folkehelseinstituttet, 2014). I korte trekk ble barnehageskjemaet først sendt ut til alle som hadde mottatt MoBa 5-årsskjema. Responsraten fra barnehagene ble lav og viste seg å henge sammen med hvorvidt familiene selv hadde returnert MoBa 5-årsskjema. I andre fase (hovedutsending) ble barnehageskjema derfor sendt ut til de familiene som svarte på MoBa 5-årsskjema fra mai 2012 og fram til oktober 2013; et utvalg som utgjorde ca. 54 % av alle som mottok MoBa 5-årsskjema i perioden. Ved å sende barnehageskjema til kun de familiene som selv hadde returnert MoBa 5-årsskjema økte svarprosenten til 28,5 %, og endelig svarprosent etter to mulige purringer ble 40,5 %.

For å være sikre på at ikke sammenhengene vi ønsker å undersøke kan forklares av at enkelte barn har ekstremt høye verdier på de variablene vi ønsker å undersøke (utligger), ble det ekskludert 22 barn fra det totale datagrunnlaget. Dette var barn som var registrert i MFR med medfødte nevrallørsdefekter, Cerebral parese eller Downs syndrom. Det totale utvalget som analysene ble utført på er derfor 6 849. Det er imidlertid ikke alltid spørreskjema utfylles fullstendig av informantene. Dette fører til at antall svar som inngår i de ulike analysene vil variere noe.

2.3. Mål brukt i rapporten

2.3.1. Sårbare grupper

Nevrobiologisk risiko

Gruppen barn med nevrobiologisk risiko bestod av barn som enten hadde en *biologisk risiko ved fødsel* og/eller en *nevroutviklingsrisiko ved 6 måneder*. Gruppen er definert på bakgrunn av informasjon fra medisinsk fødselsregister og informasjon rapportert av mor da barnet var 6 måneder. Vi definerte barn med en medfødt biologisk risiko som premature barn (født i svangerskapsuke 37 eller tidligere) eller barn med lav fødselsvekt (mindre enn 2500 gram). Denne informasjonen er hentet fra medisinsk fødselsregister. Nevroutviklingsrisiko hos barnet ble definert ut i fra mors rapport på *The Ages and Stages Questionnaire* (Bricker, Squires & Mounts, 1999). Mor vurderer hvorvidt elleve utsagn om barnets utvikling av fin- og grovmotorikk og kommunikasjon stemmer for hennes barn, med svaralternativer «Ja, ofte», «Ja, men sjelden», «Ikke ennå» og «Vet ikke». Eksempler på utsagnene er: «Når barnet ligger på ryggen, leker hun/han ved å gripe rundt føttene sine?», «Ruller barnet seg over fra rygg til mage?» og «Babler barnet og lager lyder når hun/han ligger for seg selv?». Nevroutviklingsrisiko ble definert som 2 standardavvik over gjennomsnittet på enten fin- eller grovmotorikk eller kommunikasjon, der høy skåre betyr dårlig fungering. En *nevrobiologisk* risiko ble definert som at barnet enten har en biologisk risiko, og/eller en nevroutviklingsrisiko og utgjorde 19,8 % av utvalget.

Vanskelig temperament

For å definere en gruppe barn med vanskelig temperament ved 6 måneder, brukte vi mors rapport på 10 spørsmål fra *The Infant Characteristics Questionnaire* (Bates, Freeland & Lounsbury, 1979). Mor vurderer hvert utsagn som f.eks. «Barnet sutrer og gråter mye», «Barnet er vanligvis lett å roe når hun/han gråter» og «Barnet krever svært mye oppmerksomhet» på en skala fra 1, helt uenig, til 7, helt enig. Høy skåre på et temperamentstrekk betyr at barnet viser mye av dette trekket. Gruppen med vanskelig temperament ble definert som de som hadde de 15 % høyeste skårene.

Av det totale utvalget er det 4,2 % av barna som både har nevrobiologisk risiko og vanskelig temperament. Av barn med vanskelig temperament har 26,7 % også nevrobiologisk risiko, og av barna med nevrobiologisk risiko har også 21,2 % vanskelig temperament. Totalt sett hadde 30,0 % av barna i utvalget en sårbarhet enten i form av nevrobiologisk risiko eller vanskelig temperament.

2.3.2. Utviklingsmål

Vi har brukt mors rapport om barnets utvikling når barnet var 1,5 år, 3 år og 5 år.

Eksternaliserende atferd

Med eksternaliserende atferd menes symptomer på atferdsvansker som sinne og utagering. Elleve utsagn fra sjekklisten *The Child Behavior Checklist* (Achenbach, 1992) er brukt for å beskrive eksternaliserende atferd. Eksempler på utsagn er: «Han/hun kommer ofte opp i krangel» og «Kan ikke sitte stille, er overaktiv». Mor

krysser av for om svaralternativene «passer ikke», «passer litt/noen ganger» eller «passer godt /ofte». En høy totalskåre betyr mye eksternaliserende vansker.

Internaliserende atferd

Med internaliserende vansker menes symptomer på emosjonelle vansker som tristhet og engstelse. Ni utsagn fra sjekklisten *The Child Behavior Checklist* (Achenbach, 1992) er brukt for å beskrive internaliserende atferd. Eksempler på utsagn er: «Han/hun klenger ofte på voksne eller er for avhengig» og «Han/hun er for redd eller engstelig». Mor krysser av for om svaralternativene «passer ikke», «passer litt/noen ganger» eller «passer godt/ofte». En høy totalskåre betyr mye internaliserende vansker.

Språkutvikling

The Ages and Stages Questionnaire (Bricker et al., 1999) er et screeninginstrument som har som formål å fange opp barn med risiko for sen språkutvikling som trenger nærmere undersøkelser. Delskalaen *Kommunikasjon* består av seks spørsmål som måler barnets språklige ferdigheter. Eksempler på spørsmål ved 5 år er «Bruker barnet fire- og femordssetninger?» og «Kan barnet svare på følgende spørsmål: Hva gjør du når du er sulten? (Godtatte svar er for eksempel: "finner mat", "spiser", "ber om noe å spise" eller "finner meg noe godt")». Ved 3 år stilles spørsmål som: «Når dere ser i en billedbok, forteller barnet om hva noen gjør eller hva som skjer på bildet? (F.eks.: sier barnet "bjeffe", "løpe", "spise" eller "gråte"? Du kan godt spørre "hva er det hunden / gutten gjør?")» og «Bruker barnet setninger som består av 3 eller 4 ord?». Ved 1,5 år stilles spørsmål som: «Uten at du først viser, peker barnet på riktig bilde når du sier for eksempel "Vis meg katten" eller "Vis meg hunden"?» og «Sier barnet åtte eller flere ord i tillegg til mamma og pappa?». Svaralternativene i denne skalaen er «Ikke ennå», «Av og til» eller «Ja». Høy skåre betyr flere symptomer på språkvansker.

2.3.3. Alder for oppstart og timer i barnehagen

Mor rapporterer om alder for oppstart i barnehage og hvor mange timer per uke barnet oppholder seg i barnehage ved 1,5 år, 3 år og 5 år. I analyser som omhandler oppstarts-alder og antall timer barna er i barnehagen per dag er det noen av barna som passes i andre former for barnepass enn barnehage. Noen av barna er i familiebarnehage og noen er hos dagmamma. Dette er et lite mindretall av utvalget. Vi utførte analyser om effekt av startalder og tid i barnehagen både med og uten andelen av barn som gikk i andre barnepassordninger. Resultatene var de samme og passordning vil derfor fortsatt bli omtalt som barnehage i disse tilfellene.

Alder for start i barnehage

Vi bruker mors rapportering av startalder i barnehage til å se på sammenhenger mellom startalder og barnets fungering ved 1,5 år. I analysene hvor vi så på utvikling hos barna da de var 1,5 år, begrenset vi utvalget til barn som hadde begynt før 1,5 års alder i barnehagen (ca. 75 % av utvalget). Disse ble delt inn i «tidlig startalder», definert som 9-12 måneder, og «normal startalder», definert som 13-18 måneder.

Antall timer i barnehage

Vi bruker mors rapport om hvor mange timer i uka barnet oppholder seg i nåværende barnepassordning (annet enn mor og far) ved 1,5 år og ved 5 år. Vi skiller mellom de barna som ble rapportert å være i nåværende barnepassordning mindre enn 40 timer i uka (67 % ved 1,5 år, 60 % ved 5 år) og 40 timer eller mer i uka (25 % ved 1,5 år, 35 % ved 5 år).

2.3.4. Kvalitet i barnehagen

Pedagogisk leder i barnehagen der barnet går ved 5 år fyller ut informasjon om kvalitet i barnehagen. Alle kvalitetsindikatorerne er kategoriske, det vil si at variabelen er delt i to grupper hvor én indikerer normal kvalitet (referansegruppen) og én indikerer utilstrekkelig kvalitet eller lav kvalitet (risikogruppen). Vi har kodet variablene på denne måten for å forsøke å identifisere nivåer vi forventer at kan innebære en risiko for barnet.

Strukturell kvalitet

Stor gruppestørrelse

Vi ba pedagogisk leder gjøre rede for hvor mange barn som vanligvis er tilstede en vanlig dag mellom kl. 9 og 16 i prosjektbarnets avdeling/base. Vi delte antallet barn inn i tre grupper: 1-14 barn (12,8 %), 15-24 barn (67,8 %) og 25-40 barn (13,5 %). Dersom det ble rapportert flere barn enn 40 i barnets avdeling/base ble antallet tolket som feilskåre og ekskludert fra analysene (ca. 2 %) (4 % rapporterte ikke gruppestørrelse).

Antall barn per voksen

Antall barn per voksen ble kalkulert ved å dele antall barn på antall voksne som vanligvis var tilstede mellom kl. 9 og 16 i barnets avdeling/base. Høyt antall barn per voksen ble definert som 6 barn eller mer per voksen (23,6 %).

Personalets utdannelse

Vi stilte spørsmål om personalressurser og ansattes bakgrunn i prosjektbarnets avdeling/base. Utdanningskategoriene er delt inn i følgende: Førskolelærer, annen pedagogisk høyere utdanning, barne- og ungdomsarbeider (fagbrev), pågående barne- og

ungdomsutdanning, fullført annen videregående utdanning, avbrutt videregående utdanning eller grunnskole, eller annen bakgrunn. Høy andel ufaglærte ble definert dersom flertallet (for eksempel 2 av 3, 3 av 4 eller 4 av 5 ansatte i avdelingen) ikke hadde startet eller fullført førskolelærerutdanning, annen pedagogisk utdanning eller barne- og ungdomsarbeider (31,1 %).

Personalets Stabilitet

Vi stilte spørsmål om hvordan pedagogiske ledere vurderte personalstabiliteten innen egen avdeling fra «meget god stabilitet» til «ikke god stabilitet». De som svarte at stabiliteten var «meget god», «ganske god» eller «verken eller», ble vurdert til å ha stabilt personale, mens «mindre god» og «ikke god» stabilitet ble vurdert som ustabil personale (7,7 %).

Tilgjengelig plass

Vi benyttet to enkeltspørsmål for å måle plass til læringsaktivitet og tilgang til hvileområde/stillekrok i barnehagen. Disse var «Det er tilstrekkelig plass tilgjengelig i din avdeling/base slik at en kan holde på med ulike læringsaktiviteter» og «Det er tilstrekkelig plass for en fast stillekrok eller et hvileområde for barna». Pedagogiske ledere svarer ved å krysse av for hvor enig de er i hvert utsagn («svært uenig», «uenig», «verken enig eller uenig», «enig», «svært enig»). Barnehagen ble klassifisert som utilstrekkelig plass til hvile eller læringsaktivitet dersom leder svarte «svært uenig» eller «uenig» på utsagnet om at plassen var tilstrekkelig (27,6 % rapporterte utilstrekkelig plass til hvileområde eller hvilekrok, 10,5 % rapporterte utilstrekkelig plass til læringsaktiviteter).

Prosessuell kvalitet

Kvalitet på relasjonen mellom voksen og barn i barnehagen

For å vurdere hvordan pedagogisk leder oppfatter sitt forhold til det aktuelle barnet, har vi brukt et skjema med 15 spørsmål fra *The Student-Teacher Relationship Scale - Short Form* (STRS-SF) (Pianta, 2001). STRS-SF er et ofte brukt instrument internasjonalt og er oversatt til en rekke språk. Skjemaet består av to deler: konflikt og nærhet. Konfliktdelen gir informasjon om opplevd negativitet i forholdet. Eksempler på utsagn er «Han/hun fortsetter å være sint eller motvillig etter at jeg har satt grenser eller irettesatt han/henne», «Han/hun lurar meg ofte for å få viljen sin» og «Han/hun blir lett sint på meg». Nærhetsdelen sier noe om i hvilken grad forholdet blir karakterisert som varmt og hengivent og om det involverer åpen kommunikasjon. Eksempler på utsagn er «Jeg opplever at jeg og han/hun har et godt og nært forhold til hverandre», «Hvis han/hun er lei seg eller opprørt, søker han/hun trøst hos meg» og «Han/hun forteller spontant om seg selv». Pedagogisk

leder vurderer hvor godt utsagnet stemmer på en skala fra 1, «stemmer absolutt ikke» til 5, «stemmer veldig bra». Høy skåre på den samlede skalaen betyr dårlig samhandling. Relasjonen mellom voksen og barn i barnehagen ble klassifisert som *mye konflikt* eller *lite nærhet* for de med verdier blant de 15 % høyeste skårene på de to skalaene.

Faktorer ved personalet

Vi stilte spørsmål om entusiasme og personalsamarbeid ved å be pedagogisk leder krysse av for hvor enige hun/han var i utsagn som «Alle forholder seg til jobben sin med entusiasme» og «Vi kan stole på medarbeidernes støtte og hjelp når det er behov for det». Svarene ble rangert fra «svært enig» til «svært uenig». Kun 4 % rapporterte å være uenig eller svært uenig i at alle forholder seg til jobben sin med entusiasme. *Lav entusiasme* ble derfor definert der leder oppgav å være «svært uenig», «uenig» eller «både enig og uenig» (23,4 %). *Dårlig personalsamarbeid* ble definert som gjennomsnittlig skåre på tre spørsmål om samarbeid blant personalet som tilsvarte å være «svært uenig», «uenig» eller «både enig og uenig» i utsagnene om godt samarbeid (17,4 %). Vi spurte om hvor ofte personalgruppen har satt av tid for å arbeide systematisk med 6 temaområder i rammeplanen: omsorg og oppdragelse, lek, læring, sosial kompetanse, språklig kompetanse og barnehagen som kulturell arena. De ble bedt om å vurdere dette ut i fra siste halvår i følgende skala: «Daglig», «3-4 ganger i uken», «1-2 ganger i uken», «hver andre uke» og «en gang per måned eller sjeldnere». Det var høy korrelasjon mellom de ulike områdene, de barnehagene som jobbet ofte med ett område jobbet også ofte med de andre. Vi lagde en gjennomsnittlig skåre av de 6 områdene og definerte *lite systematisk planarbeid* som gjennomsnittlig skåre tilsvarende hver andre uke eller sjeldnere. 16 % av utvalget ble vurdert som å ha lite systematisk planarbeid. Barnehagepersonalet ble spurt om hvor enige de var i at de ansatte har tilstrekkelig kompetanse innen 5 tematiske områder: sosial kompetanse, mobbing blant barna, atferdsproblemer, språklig kompetanse og sjenerte/sky barn. De svarte på skalaen fra «svært uenig» til «svært enig». *Behov for økt kompetanse* ble definert som gjennomsnittsskåre tilsvarende «både enig og uenig», «uenig» eller «svært uenig» i at personalet hadde tilstrekkelig god kompetanse (13 %).

Barnas dagsplan

Barna i vår undersøkelse skal begynne på skolen i løpet det neste året, og førskoleåret brukes derfor blant annet til å forberede barna til skolehverdagen. Det varierer hvordan hver enkelt barnehage arbeider med skoleforberedelse. Noen barnehager benytter

lek og kreative aktiviteter som et verktøy for læring. Andre fokuserer i større grad på systematisk arbeid med utvikling av grunnleggende språk og begreper i forkant av den formelle lese-, skrive-, språk- og matematikkopplæringen i skolen. I undersøkelsen av det pedagogiske innholdet spurte vi de pedagogiske lederne om hvor ofte de tilrettelegger et planlagt strukturert pedagogisk tilbud for barna på tolv ulike aktiviteter (som for eksempel tallforståelse, helordskriving, sansemotorisk og kroppslig lek, kultur og egenart (1 = daglig, 2 = 3-4 ganger i uken, 3 = 1-2 ganger i uken, 4 = hver andre uke, 5 = en gang per måned eller sjeldnere). En faktoranalyse viste at disse aktivitetene ladet på to ulike faktorer: 1) skoleforberedende aktiviteter som skriving, rabling og tallforståelse (tall og bokstaver) og 2) leker initiert av ansatte i barnehagen, som sansemotorisk og kroppslig lek, rollespill, tegning/maling og friluftaktivitet med vekt på kunnskap (lek og læring). Vi benyttet de to hovedfaktorene til å dele inn barnehager med sjeldent eller godt tilbud om 1) *planlagt skrive og tall aktiviteter* og 2) *planlagt tilbud om kreative aktiviteter og fysisk lek*. Sjeldent tilbud innenfor disse to områdene ble definert som de som i gjennomsnitt oppgav at barna fikk tilbud om aktivitetene hver andre uke eller sjeldnere (ca. 15 %).

2.3.5. Kovariater/justeringsvariabler

Analysene er kontrollert for to justeringsvariabler som kan tenkes å påvirke sammenhengen mellom ulike aspekter ved barnehagen og barnets språk og atferd. Den ene er mors utdanning, som kan tenkes å påvirke for eksempel barns språkutvikling og at barnet går i en

barnehage med spesielle kvaliteter. Den andre er hvor lenge barnet har gått i den bestemte barnehagen, som kan påvirke for eksempel relasjon mellom voksen og barn og barnets atferd. Informasjon om mors utdanning er hentet fra spørreskjema fylt ut under svangerskapet og informasjon om hvor lenge barnet har gått i den samme barnehagen er fylt ut av mor når barnet er 5 år.

2.4. Statistiske analyser

Vi har analysert sammenhenger mellom ulike mål på kvalitet i barnehagen og symptomer på språkvansker, eksternaliserende og internaliserende atferd ved å bruke generaliserte lineære modeller (variansanalyse). Vi har testet interaksjonseffekter ved å legge inn interaksjonsledd i variansanalysene. Vi har også testet endring over tid ved bruk av variansanalyser for repeterte målinger (fra 1,5 år til 5 år). For å begrense antall tester har vi kun utført interaksjonstester der det enten var hovedeffekter i hele utvalget, eller dersom stratifiserte analyser for de sårbare gruppene viste tendenser til sterkere effekter for de sårbare barna. De longitudinelle analysene, hvor vi så på endring over tid, er kun utført der interaksjonseffektene var signifikante. Ved å begrense antall tester reduserer vi sannsynligheten for at signifikante sammenhenger oppstår tilfeldig. I alle analysene er det tatt hensyn til at variablene ikke er normalfordelte ved å transformere (logaritmisk) utfallsmålene. Alle analysene er gjort separat for gutter og jenter. I det følgende vil vi beskrive noe av terminologien som brukes i presentasjonen av resultatene.

2.4.1. Statistisk signifikans

Et statistisk signifikant resultat er et resultat som det er usannsynlig at vi ville fått ved tilfeldighet. Det vil si at dersom resultatet er statistisk signifikant vil det være sannsynlig at resultatet kan generaliseres til befolkningen (altså at funnene gjelder for flere barn og barnehager enn de som deltar i vår undersøkelse). For å indikere om en sammenheng er statistisk signifikant markeres estimatet med en stjerne (*). Denne stjernen forteller at p-verdien er på 0,05 eller mindre. En p-verdi på 0,05 betyr at det bare ville være 5 % sannsynlighet for at en sammenheng skulle vises i vårt materiale dersom den i virkeligheten ikke eksisterte i befolkningen. I denne rapporten har vi også oppgitt estimater som er *grensesignifikante*, det vil si at de har en p-verdi på 0,09 eller lavere. Disse er markert med en hatt (^). Disse grensesignifikante estimatene er rapportert fordi det generelt er slik at det er vanskeligere å oppnå statistisk signifikante resultater med små utvalg. Jo flere personer som deltar i en undersøkelse, jo større blir presisjonen i estimatene, og det vil lettere oppstå signifikante resultater. I noen av våre analyser ser det ut til at sammenhengene er relativt sterke selv om vi ikke har nok deltakere (nok statistisk styrke) til å estimere en presis resultatverdi. Der hvor dette er tilfelle har vi oppgitt effektstørrelsen markert med en hatt.

2.4.2. Beta

For å indikere styrken på de statistisk signifikante sammenhengene presenterer vi β (beta). En beta forteller hvor mye en avhengig variabel kan forventes å endre seg, målt i standardavvik, når den uavhengige variabelen endrer seg med en enhet, i vårt tilfelle fra en gruppe til en annen («god» til «dårlig» kvalitet). I våre analyser er alle utfallsvariabler som rapporters standardiserte (det vil si at alle har et gjennomsnitt på null, og et standardavvik på 1) slik at betaene er sammenliknbare på tvers av utfallsvariabler. Dersom sammenhengene mellom for eksempel manglende nærhet i relasjon mellom voksen og barn (uavhengig variabel) og eksternaliserende vansker (avhengig variabel) oppgis å være $\beta = 0,1$ betyr det at en endring fra nærhet til manglende nærhet i relasjonen henger sammen med en økning av symptomer på eksternaliserende vansker tilsvarende 0,1 standardavvik.

2.4.3. Konfidensintervall (KI)

Sammen med betaene presenteres også et konfidensintervall (KI). Konfidensintervallet forteller noe om innenfor hvilket intervall vi med 95 % sikkerhet kan finne den «sanne» betaen, det vil si den betaen som gjelder for populasjonen vi undersøker. Konfidensintervallet forteller dermed noe om hvor sikkert resultatet vi presenterer er. Dersom konfidensintervallet

favner et vidt intervall av potensielle «sanne» verdier er resultatet å regne som usikkert. Dette kan resultere i at sammenhengene som undersøkes ikke blir statistisk signifikant selv om den beregnede betaen er høy.

2.4.4. Interaksjonseffekter

En interaksjonsanalyse forteller om sammenhengene mellom to variabler (for eksempel manglende nærhet i relasjonen og eksternaliserende vansker) er sterkere for noen barn enn for andre (som hvorvidt barnet har en nevrobiologisk risiko eller ikke). I de analysene hvor vi finner statistisk signifikante sammenhenger mellom ulike kvalitetsindikatorer og symptomer på språkvansker, eksternaliserende og internaliserende vansker, har vi undersøkt om disse sammenhengene gjelder i særlig grad for barn med enten nevrobiologisk risiko eller vanskelig temperament. Vi testet også interaksjonseffekter der vi så fra stratifiserte analyser at det var tendenser til sammenhenger mellom kvalitet og utfallsmål for de sårbare barna. Disse analysene er gjort ved å undersøke om det er signifikante interaksjonseffekter ved å ha en bestemt type risiko og å gå i en barnehage med lav kvalitet for symptomer på de forskjellige utfallsmålene. Dersom en interaksjonseffekt er statistisk signifikant (for eksempel at manglende nærhet i relasjonen er forbundet med en sterkere økning i symptomer på eksternaliserende atferd blant barn med nevrobiologisk risiko enn blant barn uten slik risiko) presenteres betaen og konfidensintervallet for denne sammenhengene stratifisert, altså for de sårbare gruppene separat. Det vil si at vi med eksempelet ovenfor presenterer betaen for sammenhengene mellom manglende nærhet og eksternaliserende vansker både for barn med nevrobiologisk risiko og for alle barna i utvalget. Dersom vi ikke finner en interaksjonseffekt betyr det at effekten av kvalitet for de sårbare barna ikke er signifikant forskjellig fra resten av gruppen.

Kapittel 3

Resultater: Tidlig startalder og lange dager

3.1. Startalder

3.1.1. Sammenhenger ved 1,5 år

I denne delen undersøkte vi om tidlig startalder i barnehagen er assosiert med symptomer på språkvansker og eksternaliserende eller internaliserende atferd for de minste barna i barnehagen (1,5 år). Barn definert som sårbare hadde stort sett den samme fordelingen av startalder som alle barna i utvalget. Tabell 1 viser fordelingen av startalder for de ulike gruppene.

Vi undersøkte assosiasjoner mellom startalder og utfall (rapportert av mor) hos barna ved 1,5 år for jenter og gutter hver for seg. Tabell 2 viser assosiasjonene mellom tidlig startalder og utfall hos barnet justert for mors utdanning og antall timer barnet gikk i barnehagen per uke. Vi fant ingen effekt av tidlig startalder etter å ha justert for mors utdanning og antall timer barnet gikk i barnehagen per uke. Vi undersøkte om sårbare barn hadde flere symptomer på språkvansker, eksternaliserende atferd og internaliserende atferd dersom de startet tidlig sammenlignet med alle barn sett under ett. Vi fant ingen interaksjonseffekt av sårbarhet hos barnet når det gjaldt tidlig startalder.

Tabell 1. Alder for start i barnehage.

	Alle (N=6871) %	Nevrobiologisk risiko (n=1355) %	Vanskelig temperament (n=1045) %
9-12 mnd.	12	9	12
13-15 mnd.	40	39	40
16-18 mnd.	22	21	23
19 mnd. – 5 år	22	26	21
Ikke oppgitt startalder	4,7	4,5	4,0

Tabell 2. Tidlig startalder (9-12 måneder) (referansegruppe 13-18 måneder) og symptomer på språkvansker, eksternaliserende atferd og internaliserende atferd ved 1,5 år.

	Gutter (N=2514) ^a Justert β^b	Jenter (N=2482) ^a Justert β^b
Symptomer på språkvansker	-0,06	0,06
Symptomer på eksternaliserende atferd	0,02	0,08
Symptomer på internaliserende atferd	0,08	0,05

^aUtvalget er her begrenset til barn som hadde startet i barnehagen før 1,5 år. ^bJustert for mors utdanning og antall timer i uka barnet går i barnehagen. Positive betaer (β) representerer økende symptomer. Negative betaer (β) representerer færre symptomer.

3.2. Lange dager

3.2.1. Sammenhenger ved 1,5 år og 5 år

Her presenterer vi undersøkelser av om det å ha lange dager i barnehagen er assosiert med flere symptomer på språkvansker, eksternaliserende og internaliserende atferd. Vi undersøkte videre om disse sammenhengene var avhengige av om barnet har en sårbarhet når det begynner i barnehagen eller ikke. Ved 1,5 år var det like stor andel av barn som gikk i barnehagen 40 timer per uke eller mer blant barn med nevrobiologisk risiko (26 %) og vanskelig temperament (26 %) som i utvalget av barnehagebarn forøvrig (25 %). Ved 5 år var en større andel av barna i barnehagen i 40 timer eller mer (35 %) enn ved 1,5 år. Andelen barn som gikk i barnehagen 40 timer eller mer per uke var den samme blant de sårbare barna som blant alle barna i utvalget ved begge tidspunkt. Vi undersøkte assosiasjoner mellom lange dager og utfallene for gutter og jenter hver for seg på begge tidspunkt.

Tabell 3a viser sammenhenger mellom lange dager og symptomer på språkvansker, eksternaliserende og

internaliserende atferd for alle barna i utvalget ved 1,5 og 5 år. Vi fant en sammenheng mellom lange dager ved 1,5 år og flere symptomer på både språkvansker og eksternaliserende atferd for både gutter og jenter. Ved 5 år var det også en signifikant sammenheng mellom lange dager og symptomer på eksternaliserende atferd, men ikke for symptomer på språkvansker. Lange dager var ikke signifikant assosiert med internaliserende atferd på noen av tidspunktene der vi så på alle barn under ett.

For å undersøke om sammenhengen mellom lange dager og utfallene hos barna var sterkere dersom barna var sårbare testet vi for interaksjonseffekter mellom lange dager og de to sårbare gruppene for utfallene ved 1,5 og 5 års alder. Vi fant at sammenhengen mellom lange dager og symptomer på språkvansker var signifikant sterkere for jenter ved 1,5 år. Ved 5 år var sammenhengen med internaliserende vansker signifikant sterkere for den samme gruppen sammenlignet med resten av utvalget ($p < 0,05$). Vi fant også at effekten av lange dager var signifikant sterkere assosiert med eksternaliserende atferd for gutter med nevrobiologisk risiko ved 5 år ($p < 0,05$). Tabell 3b viser signifikant sterkere sammenhenger mellom lange dager og symptomer

Tabell 3a. Sammenhenger mellom lange dager (≥ 40 timer i uka) og symptomer på språkvansker, eksteraliserende og internaliserende atferd ved 1,5 og 5 år hos alle barna i utvalget.

	Gutter (N=2514) ^a Justert β^b	Jenter (N=2482) ^a Justert β^b
Symptomer på språkvansker		
Lange dager 1,5 år	0,13 (0,04-0,22)*	0,11 (0,01-0,20)*
Lange dager 5 år	0,04 (-0,03-0,12)	-0,02 (-0,09-0,06)
Symptomer på eksteraliserende atferd		
Lange dager 1,5 år	0,12 (0,03-0,21)*	0,07 (0,02-0,17)*
Lange dager 5 år	0,13 (0,06-0,20)*	0,08 (0,001-0,15)*
Symptomer på internaliserende atferd		
Lange dager 1,5 år	0,04 (-0,05-0,13)	-0,04 (-0,13-0,05)
Lange dager 5 år	0,01 (-0,07-0,08)	0,05 (-0,02-0,13)

^aUtvalget er her begrenset til barn som hadde startet i barnehagen før 1,5 år. ^bJustert for mors utdanning og startalder.

* $p < 0,05$, $\wedge p < 0,09$.

Tabell 3b. Signifikante sammenhenger mellom lange dager (≥ 40 timer i uka) og symptomer på språkvansker, eksteraliserende eller internaliserende atferd ved 1,5 og 5 år for sårbare barn.

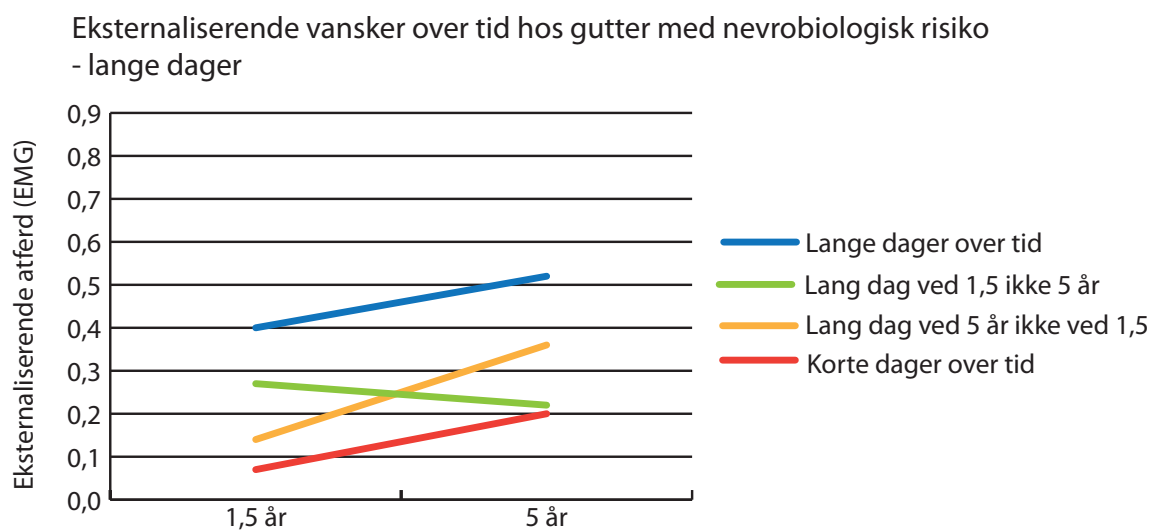
	Nevrobiologisk risiko		Vanskelig temperament	
	Gutter (n=472) Justert β^a	Jenter (n=452) Justert β^a	Gutter (n=397) Justert β^a	Jenter (n=379) Justert β^a
Symptomer på språkvansker				
Lange dager 1,5 år	H	0,32 (0,06-0,58)*	H	H
Lange dager 5 år	-	-	-	-
Symptomer på eksteraliserende atferd				
Lange dager 1,5 år	H	H	H	H
Lange dager 5 år	0,28 (0,07-0,48)*	H	H	H
Symptomer på internaliserende atferd				
Lange dager 1,5 år	-	-	-	-
Lange dager 5 år	-	0,27 (0,08-0,47)*	-	-

^aJustert for mors utdanning og startalder. * $p < 0,05$, $\wedge p < 0,09$. H er indikert i tabellen der det er signifikante sammenhenger mellom lange dager og utfallene for alle barn (hovedeffekt). Interaksjonseffekter er kun testet der det var hovedeffekter i hele utvalget eller der vi observerte tendenser i stratifiserte analyser.

på språkvansker, eksternaliserende og internaliserende atferd for sårbare barn. Der hvor sammenhengene ikke var signifikant forskjellige fra utvalget for øvrig er sammenhengene indikert ved en H for hovedeffekt. Det vil si at sammenhengene her ikke var signifikant forskjellige fra utvalget for øvrig.

Figur 1 viser hvordan assosiasjonen mellom lange dager og eksternaliserende vansker for gutter med neurobiologisk risiko ser ut over tid. Her så vi at gutter med lange dager både ved 1,5 år og 5 år hadde stabilt høyere skårer på eksternaliserende atferd over tid

sammenlignet med gutter som hadde kortere dager på begge tidspunkt. Guttene som hadde lange dager ved 1,5 år, men ikke ved 5 år hadde høyere skårer ved 1,5 år enn ved 5 år og motsatt.

Figur 1. Assosiasjonen mellom lange dager (40 timer eller mer) og eksternaliserende atferd over tid hos gutter med neurobiologisk risiko (barn født før uke 37, med lav fødselsvekt < 2500 g eller med skårer på over 2 standardavvik over gjennomsnittet på motorikk eller kommunikasjonsutvikling ved 6 måneder). EMG står for estimerte marginale gjennomsnitt (standardiserte).

Kapittel 4

Resultater: Sammenhenger mellom kvalitetsindikatorer og symptomer på språkvansker, eksternaliserende og internaliserende atferd hos barna

Vi vil i denne delen av rapporten vise resultater fra analyser av sammenhengen mellom ulike kvalitetsindikatorer i barnehagen og språk, eksternaliserende og internaliserende atferd. Vi undersøker først om sammenhengene er til stede for alle barn (Tabell 4a viser sammenhenger med strukturelle og Tabell 5a viser sammenhenger med prosessuelle kvalitetsindikatorer for alle barn). Deretter undersøker vi om sammenhengene er sterkere for sårbare barn ved å inkludere interaksjonseffekter i analysene. Der hvor interaksjonseffektene var signifikante presenteres resultater stratifisert for sårbare barn (Tabell 4b viser signifikante sammenhenger med strukturelle og Tabell 5b viser signifikante sammenhenger med prosessuelle kvalitetsindikatorer for sårbare barn). Til slutt undersøker vi om effektene som gjelder spesielt for sårbare barn endrer seg fra 1,5 til 5 års alder. Der hvor vi fant signifikant endring over tid har vi vist dette i figurer (Figur 2, 3, 4 og 5). Alle sammenhengene undersøkes for gutter og jenter hver for seg.

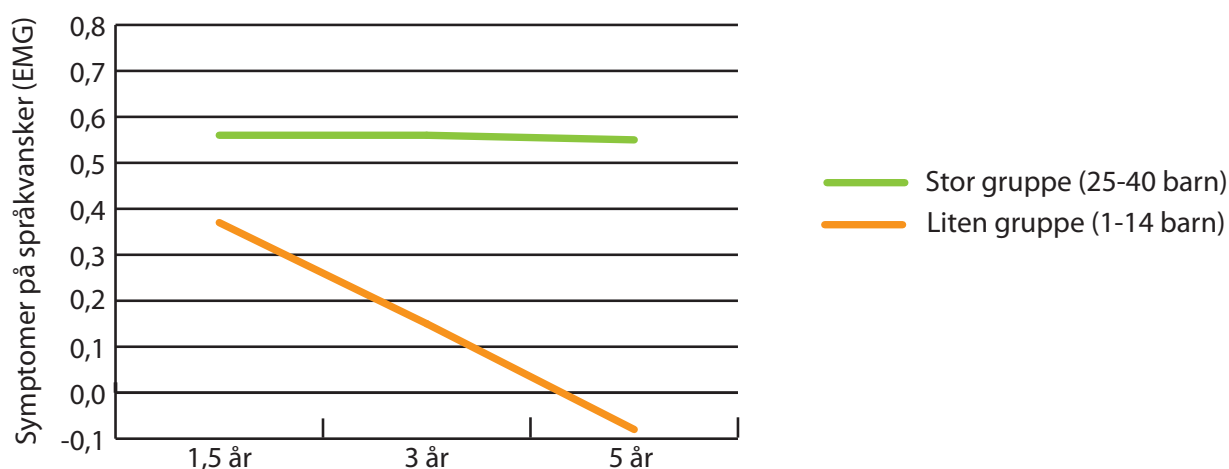
4.1. Strukturelle kvalitetsindikatorer

4.1.1. Stor gruppestørrelse

Resultatene viser at jenter hadde flere symptomer på språkvansker dersom de går i grupper med et høyt antall barn (25-40) sammenliknet med grupper med et lite antall barn (1-14) (se Tabell 4a). Denne sammenhengen var imidlertid ikke signifikant dersom vi sammenlikner barn som går i grupper med et stort antall barn med barn som går i en middels stor gruppe (15-24). Videre finner vi at gutter som går i grupper med høyt antall barn hadde mindre eksternaliserende vansker enn barn som går i middels store grupper. Denne sammenhengen var ikke signifikant når vi sammenlikner store og små grupper.

Interaksjonsanalysene viste at jenter med neurobiologisk risiko hadde signifikant flere symptomer på språkvansker i store grupper, både sammenliknet med små og middels store grupper, enn barn uten neurobiologisk risiko (se Tabell 4b). Vi fant også at gutter med vanskelig temperament hadde færre symptomer på internaliserende vansker i store grupper sammenliknet med små grupper. Denne sammenhengen var grensesignifikant ($p < 0,09$).

Symptomer på språkvansker fra 1,5 til 5 års alder hos jenter med neurobiologisk risiko - gruppestørrelse

Figur 2. Assosiasjoner mellom gruppestørrelse og symptomer på språkvansker fra 1,5 til 5 års alder hos jenter med neurobiologisk risiko. Justert for mors utdanning og antall måneder barnet har gått i barnehagen der kvalitet ble målt. EMG står for estimerte marginale gjennomsnitt (standardiserte).

De longitudinelle analysene viste en signifikant endring i skårer over tid for jenter med neurobiologisk risiko avhengig av gruppestørrelse. For jenter med neurobiologisk risiko sank gjennomsnittlige skårer for symptomer på språkvansker signifikant fra 1,5 år til 5 år for jenter i små barnegrupper. For jentene som gikk i store barnegrupper lå symptomene på språkvansker stabilt over tid. Denne endringen over tid er vist i Figur 2.

4.1.2. Høyt antall barn per voksen

Gutter hadde færre symptomer på eksterne atferd dersom de går i barnehager med høyt antall barn per voksen sammenliknet med barn som går i barnehager med lavere antall barn per voksen (Tabell 4a).

Interaksjonsanalysene viste ingen signifikante tilleggseffekter av neurobiologisk risiko eller vanskelig temperament. Det vil si at sammenhengen mellom antall barn per voksen og symptomer på språkvansker, eksterne atferd og internaliserende atferd ikke var signifikant forskjellige fra utvalget forøvrig for sårbare barn (Tabell 4b).

4.1.3. Høy andel ufaglærte

Det var en sammenheng mellom høy andel ufaglærte i personalgruppen og økte symptomer på internaliserende atferd hos gutter (Tabell 4a). Det var ingen interaksjonseffekt med hverken neurobiologisk risiko eller vanskelig temperament.

4.1.4. Lav personalstabilitet

Lav personalstabilitet var ikke forbundet med symptomer på språkvansker, eksterne atferd eller internaliserende atferd i våre data (Tabell 4a).

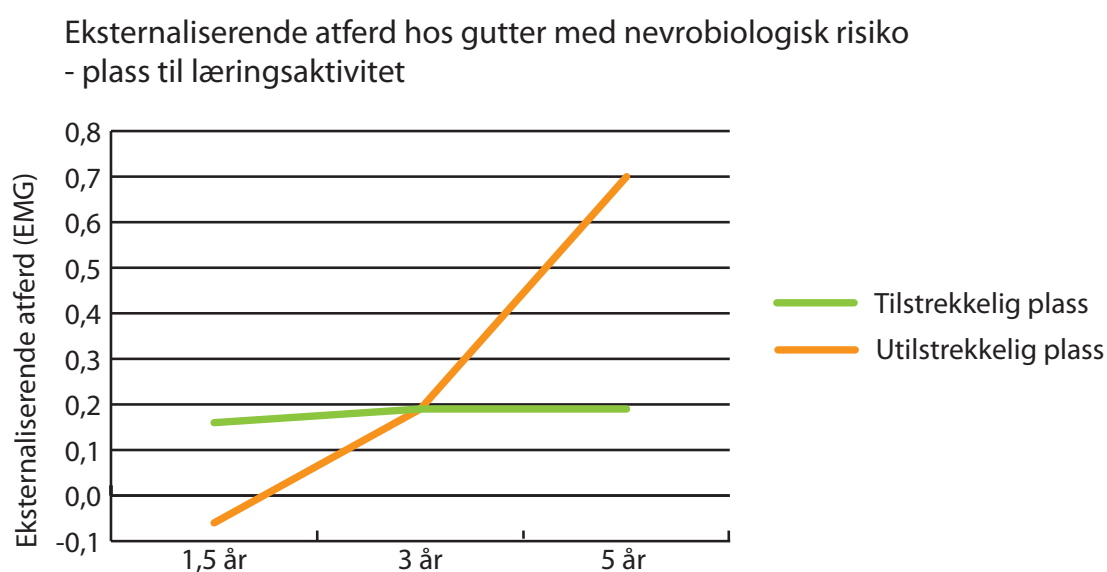
4.1.5. Utilstrekkelig plass til hvile

Det var en grensesignifikant sammenheng mellom utilstrekkelig plass til hvile og symptomer på eksterne atferd for gutter (Tabell 4a). Det var ingen interaksjonseffekter med sårbare barn.

4.1.6. Utilstrekkelig plass til læringsaktivitet

Gutter som går i barnehager med utilstrekkelig plass til læringsaktivitet hadde flere symptomer på språkvansker, eksterne atferd og internaliserende atferd enn barn i barnehager med tilstrekkelig plass til læringsaktivitet. Sammenhengen mellom utilstrekkelig plass og eksterne atferd var sterkest, mens sammenhengene mellom utilstrekkelig plass og språkvansker eller internaliserende atferd var grensesignifikante (Tabell 4a).

Sammenhengene mellom utilstrekkelig plass og symptomer på språkvansker eller eksterne atferd var sterkere for gutter med neurobiologisk risiko enn for alle barn (Tabell 4b). Vi fant også at jenter med vanskelig temperament hadde grensesignifikant færre symptomer på internaliserende atferd dersom de går i barnehager med utilstrekkelig plass til læringsaktivitet ($p < 0,09$) (Tabell 4b).

Figur 3. Assosiasjoner mellom plass til læringsaktiviteter i barnehagen og eksterne atferd fra 1,5 til 5 års alder hos gutter med neurobiologisk risiko. Justert for mors utdannelse og antall måneder barnet har gått i barnehagen der kvalitet ble målt. EMG står for estimerte marginale gjennomsnitt (standardiserte).

Tabell 4a. Sammenhenger mellom strukturelle kvalitetsfaktorer og symptomer på språkvansker, eksternaliserende og internaliserende atferd ved 5 års alder hos alle barn i utvalget.

	Gutter (N=3 428) Justert β^a (95 % KI)	Jenter (N=3 408) Justert β^a (95 % KI)
Språkvansker (foreldre rapporterte symptomer)		
Stor gruppestørrelse		
25-40 barn vs. 1-14 barn	0,02 (-0,11-0,15)	0,16 (0,03-0,30)*
25-40 barn vs. 15-24 barn	-0,01 (-0,11-0,10)	0,08 (-0,02-0,19)
Høyt antall barn per voksen	0,01 (-0,08-0,08)	0,01 (-0,08-0,08)
Høy andel ufaglærte	0,01 (-0,07-0,08)	-0,05 (-0,12-0,03)
Lav personalstabilitet	-0,11 (-0,24-0,02)	-0,03 (-0,16-0,10)
Utilstrekkelig plass til hvile	0,01 (-0,07-0,08)	-0,05 (-0,03-0,03)
Utilstrekkelig plass til læringsaktivitet	0,10 (-0,01-0,22)^	-0,07 (-0,19-0,04)
Eksternaliserende atferd (foreldre rapporterte symptomer)		
Stor gruppestørrelse		
25-40 barn vs. 1-14	-0,12 (-0,25-0,02)	0,10 (-0,03-0,24)
25-40 barn vs. 15-24	-0,11 (-0,21- -0,01)*	-0,01 (-0,11,-0,10)
Høyt antall barn per voksen	-0,09 (-0,17- -0,01)*	-0,03 (-0,11-0,05)
Høy andel ufaglærte	0,06 (-0,02-0,13)	0,04 (-0,04-0,11)
Lav personalstabilitet	0,04 (-0,09-0,16)	0,01(-0,12-0,13)
Utilstrekkelig plass til hvile	0,08 (-0,001-0,15)^	0,03 (-0,05-0,11)
Utilstrekkelig plass til læringsaktivitet	0,16 (0,05-0,27)*	0,02 (-0,09-0,14)
Internaliserende atferd (foreldre rapporterte symptomer)		
Stor gruppestørrelse		
25-40 barn vs. 1-14	0,01 (-0,12-0,15)	0,10 (-0,04-0,23)
25-40 barn vs. 15-24	0,09 (-0,01-0,19)	0,01 (-0,09-0,12)
Høyt antall barn per voksen	0,01 (-0,07-0,09)	0,01 (-0,07-0,09)
Høy andel ufaglærte	0,10 (0,03-0,18)*	0,01 (-0,07-0,08)
Lav personalstabilitet	0,10 (-0,03-0,23)	-0,06 (-0,19-0,07)
Utilstrekkelig plass til hvile	-0,01 (-0,08-0,07)	-0,02 (-0,10-0,05)
Utilstrekkelig plass til læringsaktivitet	0,11 (-0,002-0,22)^	0,01 (-0,11-0,12)

^aJustert for mors utdannelse og antall måneder barnet har gått i barnehagen der kvalitet ble målt.

* $p < 0,05$, ^ $p < 0,09$.

Tabell 4b. Signifikante sammenhenger mellom strukturelle kvalitetsfaktorer og symptomer på språkvansker, eksternerende eller internaliserende atferd ved 5 års alder for sårbare barn.

	Neurobiologisk risiko		Vanskelig temperament	
	Gutter (n=673) Justert β^a (95% KI)	Jenter (n=661) Justert β^a (95% KI)	Gutter (n=538) Justert β^a (95% KI)	Jenter (n=404) Justert β^a (95% KI)
Språkvansker (foreldrerapporterte symptomer)				
Stor gruppestørrelse				
25-40 barn vs. 1-14 barn	-	0,49 (0,11-0,87)*	-	H
25-40 barn vs. 15-24 barn	H	0,33 (0,06-0,60)*	H	-
Høyt antall barn per voksen	H	-	H	-
Høy andel ufaglærte	-	-	-	-
Lav personalstabilitet	-	-	-	-
Utilstrekkelig plass til hvile	-	-	-	-
Utilstrekkelig plass til læringsaktivitet	0,37 (0,08-0,66)*	-	-	-
Eksternerende atferd (foreldrerapporterte symptomer)				
Stor gruppestørrelse				
25-40 barn vs. 1-14	-	-	-	-
25-40 barn vs. 15-24	-	-	-	-
Høyt antall barn per voksen	-	-	-	-
Høy andel ufaglærte	-	-	-	-
Lav personalstabilitet	-	-	-	-
Utilstrekkelig plass til hvile	-	-	-	-
Utilstrekkelig plass til læringsaktivitet	0,39 (0,13-0,66)*	-	H	-
Internaliserende atferd (foreldrerapporterte symptomer)				
Stor gruppestørrelse				
25-40 barn vs. 1-14	-	-	-0,38 (-0,78-0,03)^	-
25-40 barn vs. 15-24	-	-	-	-
Høyt antall barn per voksen	-	-	-	-
Høy andel ufaglærte	H	-	H	-
Lav personalstabilitet	-	-	-	-
Utilstrekkelig plass til hvile	-	-	-	-
Utilstrekkelig plass til læringsaktivitet	-	-	-	-0,29 (-0,62--0,03)^

^aJustert for mors utdanning og antall måneder barnet har gått i barnehagen der kvalitet ble målt.

* $p < 0,05$, ^ $p < 0,09$. H er indikert i tabellen der det er signifikante sammenhenger mellom kvalitetsvariabler og utfallene for alle barn (hovedeffekt). Interaksjonseffekter er kun testet der det var hovedeffekter i hele utvalget eller der vi observerte tendenser i stratifiserte analyser.

Da vi undersøkte om sammenhengene mellom utilstrekkelig plass til læringsaktivitet og utfall hos de sårbare barna endret seg over tid fant vi en signifikant endring for gutter med neurobiologisk risiko fra 1,5 til 5 år ($p < 0,05$). De gjennomsnittlige skårene på ekster-naliserende atferd økte med nesten 80 % over tid for guttene med utilstrekkelig plass til læringsaktivitet.

Der plassen ble rapportert å være tilstrekkelig var skårene stabile over tid. Denne sammenhengen er vist i Figur 3. Sammenhengen mellom utilstrekkelig plass til læringsaktivitet og symptomer på språkvansker var også økende over tid, men denne økningen var kun grensesignifikant ($p < 0,09$).

4.2. Prosessuelle faktorer

4.2.1. Relasjon til barnet

Manglende nærhet

Resultatene viser at gutter med manglende nærhet i relasjonen til en voksen i barnehagen i større grad viser symptomer på språkvansker, ekster-naliserende atferd og internaliserende atferd enn de som ikke manglet nærhet (se Tabell 5a). Jenter med manglende nærhet i relasjon til en voksen i barnehagen hadde flere symp-tomer på internaliserende vansker enn de med mye nærhet i relasjonen (Tabell 5a).

Interaksjonsanalysene viste at sammenhengene mellom manglende nærhet og økte symptomer på ekster-naliserende og internaliserende atferd var ster-

kere for jenter med neurobiologisk sårbarhet ($p < 0,05$) enn for de andre jentene i utvalget (se Tabell 5b). De longitudinelle analysene viste ingen endring i denne sammenhengen over tid fra 1,5 til 5 år.

Konfliktfylt relasjon

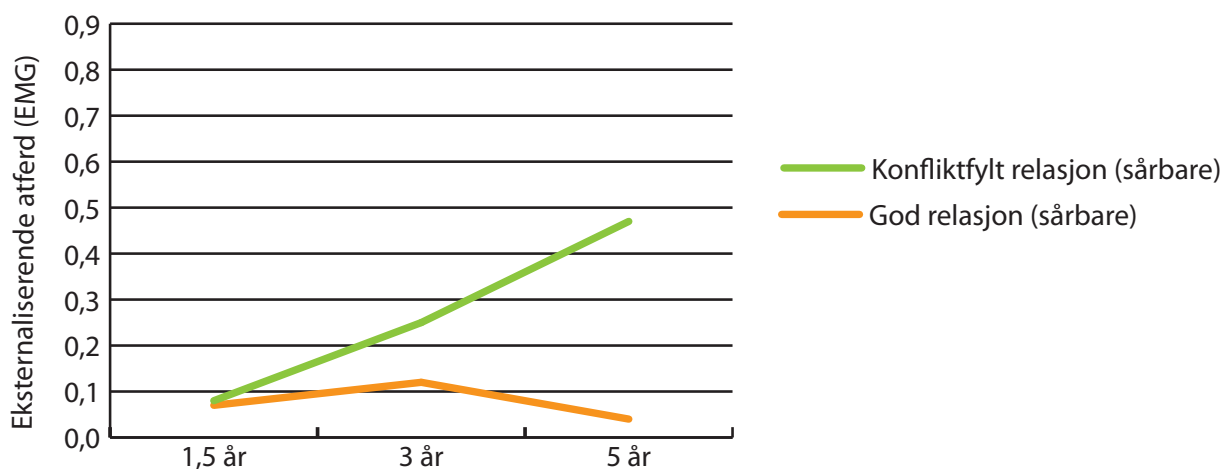
Både gutter og jenter med en konfliktfylt relasjon til voksne i barnehagen hadde symptomer på både språkvansker, ekster-naliserende og internaliserende atferd i større grad enn barn med god relasjon (Tabell 5a).

Interaksjonsanalysene for disse sammenhengene viste at sårbare barn i like stor grad som andre barn hadde økte symptomer på språkvansker, ekster-naliserende og internaliserende atferd, men at de ikke skiller seg signifikant fra barn uten spesiell sårbarhet (Tabell 5b). Figur 4 illustrerer sammenhengen mellom det å ha en konfliktfylt relasjon og ekster-naliserende atferd fra 1,5 til 5 års alder. For jenter med vanskelig temperament («sårbare») var en konfliktfylt relasjon assosiert med økende symptomer på ekster-naliserende atferd over tid sammenlignet med jenter med en god relasjon til pedagogisk leder.

4.2.2. Faktorer ved personalet

Hverken lav entusiasme, lite samarbeid, lite systema-tisk planarbeid eller behov for økt kompetanse hos personalet var signifikant forbundet med flere symp-tomer på språkvansker, ekster-naliserende eller interna-liserende atferd hos barna. Lav entusiasme hos perso-nalet var grensesignifikant assosiert med symptomer på ekster-naliserende atferd hos jenter (Tabell 5a).

Ekster-naliserende atferd hos jenter med vanskelig temperament - relasjon til voksne

Figur 4. Sammenheng mellom relasjon til voksne og ekster-naliserende atferd ved 1,5 år, 3 år og 5 år for jenter med vanskelig temperament. Justert for mors utdannelse og antall måneder barnet har gått i barnehagen der kvalitet ble målt. Vist i Estimerte Marginale Gjennomsnitt (EMG) (standardiserte).

Interaksjonsanalysene for sårbare barn viste imidlertid at sammenhengen mellom lav entusiasme hos personalet og symptomer på språkvansker var signifikant sterkere for jenter med vanskelig temperament enn for barn uten spesiell sårbarhet ($p < 0,05$). Vi undersøkte også om det var en interaksjonseffekt mellom lite samarbeid mellom personalet og neurobiologisk risiko. Resultatet viste at jenter med neurobiologisk risiko hadde mer eksternaliserende atferd dersom det var lite samarbeid mellom personalet i barnehagen ($p < 0,05$) (Tabell 5b).

4.2.3. Aktiviteter i barnehagehverdagen

Sjeldent tilbud om planlagt skrive- eller tallaktivitet

Det var en sammenheng mellom sjelden skrive-/tallaktivitet i barnehagen og eksternaliserende vansker for gutter. Gutter som går i barnehager hvor det sjelden gjøres skrive-/tallaktiviteter hadde flere symptomer på eksternaliserende atferd enn barn som går i barnehager hvor slike aktiviteter gjøres oftere (Tabell 5a).

Interaksjonsanalysene viste at sårbare barn i samme grad som andre hadde flere symptomer på eksternaliserende atferd dersom de går i barnehager hvor det sjelden gjøres skrive-/tallaktiviteter (Tabell 5b).

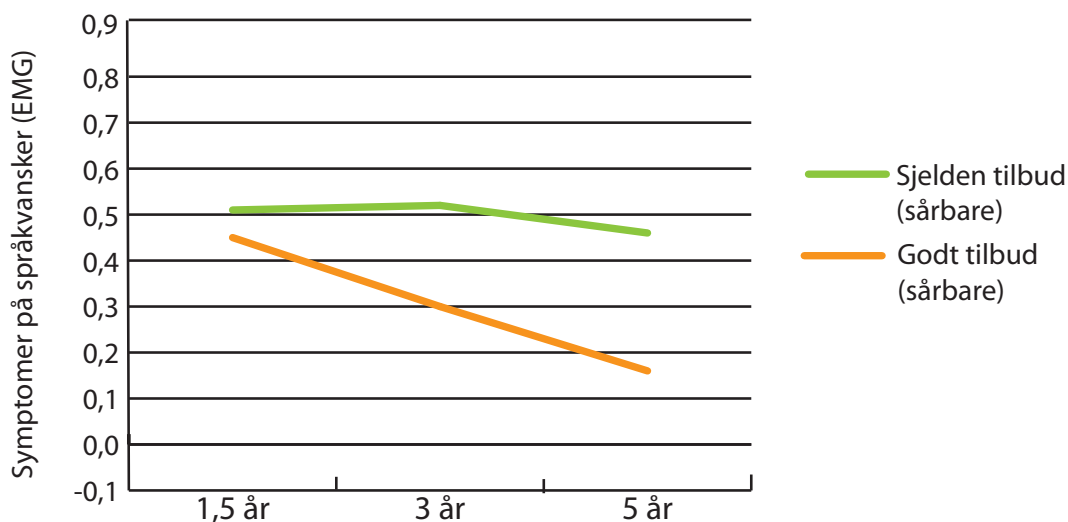
Sjeldent tilbud om planlagt kreativ eller fysisk lek

Det var en sammenheng mellom sjeldent tilbud om planlagt kreativ eller fysisk lek i barnehagen og internaliserende atferd for gutter. Gutter som går i barnehager hvor det sjeldent tilbys planlagt kreativ eller

fysisk lek hadde flere symptomer på internaliserende atferd enn barn i barnehager hvor disse aktivitetene tilbys oftere. Det var også en sammenheng mellom sjeldent tilbud om planlagt lek i barnehagen og flere symptomer på språkvansker. Denne sammenhengen var signifikant dersom vi slo sammen gutter og jenter i analysen ($p < 0,05$) (Tabell 5a).

Sammenhengen mellom sjeldent tilbud om planlagt kreativ eller fysisk lek og symptomer på språkvansker var signifikant sterkere både for gutter med neurobiologisk sårbarhet ($p < 0,05$) og for gutter med vanskelig temperament ($p < 0,05$) enn for barn uten spesiell sårbarhet (Tabell 5b). De longitudinelle analysene viste en signifikant endring over tid der sårbare gutter (både de med vanskelig temperament og neurobiologisk risiko) viste økte symptomer på språkvansker dersom de sjeldent ble tilbudt planlagt kreativ eller fysisk lek ($p < 0,05$). Figur 5 viser assosiasjoner mellom sjeldent tilbud om planlagt kreativ eller fysisk lek og symptomer på språkvansker fra 1,5 til 5 års alder. Figuren viser at for gutter med neurobiologisk risiko som har godt tilbud om tilrettelagt kreativ og fysisk lek reduseres symptomene på språkvansker signifikant over tid. Ved 5 år har disse guttene ikke dårligere språkutvikling enn utvalget sett under ett. Gutter med neurobiologisk risiko og sjeldent tilbud om planlagt kreativ og fysisk lek hadde ingen tilsvarende forbedring i skårer over tid, men lå derimot stabilt høyere sammenlignet med alle barna i utvalget over tid.

Symptomer på språkvansker hos gutter med neurobiologisk sårbarhet - tilbud om kreativ og fysisk lek

Figur 5. Assosiasjoner mellom tilbud om planlagt kreativ og fysisk lek og symptomer på språkvansker ved 1,5 år, 3 år og 5 år for gutter med neurobiologisk sårbarhet. Justert for mors utdanning og antall måneder barnet har gått i barnehagen der kvalitet ble målt. Vist fra 1,5 til 5 års alder i Estimerte Marginale Gjennomsnitt (EMG) (standardiserte).

Tabell 5a. Sammenhenger mellom prosessuelle kvalitetsfaktorer og symptomer på språkvansker, eksteraliserende og internaliserende atferd ved 5 års alder hos alle barn i utvalget.

	Gutter (N=3 209) Justert β^a (95% KI)	Jenter (N=3 198) Justert β^a (95% KI)
Språkvansker (foreldrerapporterte symptomer)		
Relasjon til barnet:		
Manglende nærhet	0,23 (0,13-0,33)*	0,05 (-0,06-0,16)
Konfliktfylt relasjon	0,20 (0,1-0,29)*	0,14 (0,04-0,23)*
Faktorer ved personalet:		
Lav entusiasme	0,02(-0,06-0,10)	-0,03 (-0,05-0,69)
Lite samarbeid	0,05 (-0,05-0,14)	-0,04 (-0,13-0,05)
Lite systematisk planarbeid	-0,05 (-0,14-0,05)	0,04 (-0,06-0,13)
Behov for økt kompetanse	0,01 (-0,09-0,11)	-0,04 (-0,14-0,07)
Sjeldent skrive/tall aktivitet	0,05 (-0,06-0,15)	-0,06 (-0,16-0,04)
Sjeldent kreativ/fysisk lek	0,08 (-0,01-0,16)^{ab}	0,08 (-0,01-0,16)^{ab}
Eksteraliserende atferd (foreldrerapporterte symptomer)		
Relasjon til barnet:		
Manglende nærhet	0,17 (0,08-0,26)*	0,10 (-0,02-0,21)
Konfliktfylt relasjon	0,63 (0,38-0,92)*	0,50 (0,40-0,60)*
Faktorer ved personalet:		
Lav entusiasme	0,02 (-0,06-0,10)	0,07(-0,01-0,15)[^]
Lite samarbeid	0,05 (-0,04-0,15)	-0,05 (-0,14-0,04)
Lite systematisk planarbeid	0,01 (-0,09-0,10)	-0,01 (-0,11-0,08)
Behov for økt kompetanse	0,04 (-0,06-0,14)	0,03 (-0,08-0,13)
Sjeldent skrive/tall aktivitet	0,11 (0,01-0,21)*	-0,03 (-0,13-0,07)
Sjeldent kreativ/fysisk lek	0,02 (-0,06-0,11)	0,03 (-0,05-0,12)
Internaliserende atferd (foreldrerapporterte symptomer)		
Relasjon til barnet:		
Manglende nærhet	0,22 (0,13-0,31)*	0,15 (0,03-0,17)*
Konfliktfylt relasjon	0,16 (0,08-0,25)*	0,13 (0,02-0,23)*
Faktorer ved personalet:		
Lav entusiasme	0,04 (-0,04-0,12)	0,04 (-0,04-0,12)
Lite samarbeid	0,06 (-0,03-0,15)	0,03 (-0,07-0,12)
Lite systematisk planarbeid	0,07 (-0,03-0,16)	0,01 (-0,09-0,10)
Behov for økt kompetanse	0,04 (-0,07-0,13)	0,01 (-0,09-0,12)
Sjeldent skrive/tall aktivitet	0,001 (-0,10-0,10)	-0,03 (-0,14-0,07)
Sjeldent kreativ/fysisk lek	0,10 (0,02-0,19)*	-0,07 (-0,16-0,01)

^aJustert for mors utdannelse og antall måneder barnet har gått i barnehagen der kvalitet ble målt.

^b Signifikant justert β 0,08 (95% KI) (0,02-0,14)* for gutter og jenter når analysert samlet.

* $p < 0,05$, [^] $p < 0,09$

Tabell 5b. Signifikante sammenhenger mellom prosessuelle kvalitetsfaktorer og symptomer på språkvansker, eksternerende eller internaliserende atferd ved 5 års alder for sårbare barn.

	Neurobiologisk risiko		Vanskelig temperament	
	Gutter (N=673) Justert β^a (95% KI)	Jenter (N=661) Justert β^a (95% KI)	Gutter (N=538) Justert β^a (95% KI)	Jenter (N=404) Justert β^a (95% KI)
Språkvansker (foredrer rapporterte symptomer)				
Relasjon til barnet:				
Manglende nærhet	H	-	H	-
Konfliktfylt relasjon	H	H	H	H
Faktorer ved personalet:				
Lav entusiasme	-	-	-	0,25 (0,03-0,47)*
Lite samarbeid	-	-	-	-
Lite systematisk planarbeid	-	-	-	-
Behov for økt kompetanse	-	-	-	-
Sjeldent skrive/tall aktivitet	-	-	-	-
Sjeldent kreativ/fysisk lek	0,26 (0,04-0,47)*	-	0,24 (0,02-0,45)*	-
Eksternerende atferd (foredrer rapporterte symptomer)				
Relasjon til barnet:				
Manglende nærhet	H	0,37 (0,09-0,64)*	H	-
Konfliktfylt relasjon	H	H	H	H
Faktorer ved personalet:				
Lav entusiasme	-	H	-	H
Lite samarbeid	-	0,23 (0,03-0,42)*	-	-
Lite systematisk planarbeid	-	-	-	-
Behov for økt kompetanse	-	-	-	-
Sjeldent skrive/tall aktivitet	H	-	H	-
Sjeldent kreativ/fysisk lek	-	-	-	-
Internaliserende atferd (foredrer rapporterte symptomer)				
Relasjon til barnet:				
Manglende nærhet	H	0,40 (0,09-0,70)*	H	H
Konfliktfylt relasjon	H	H	H	H
Faktorer ved personalet:				
Lav entusiasme	-	-	-	-
Lite samarbeid	-	-	-	-
Lite systematisk planarbeid	-	-	-	-
Behov for økt kompetanse	-	-	-	-
Sjeldent skrive/tall aktivitet	-	-	-	-
Sjeldent kreativ/fysisk lek	H	-	H	-

^aJustert for mors utdannelse og antall måneder barnet har gått i barnehagen der kvalitet ble målt.

* $p < 0,05$, ^ $p < 0,09$. H er indikert i tabellen der det er signifikante sammenhenger mellom kvalitetsvariabler og utfallene for alle barn (hovedeffekt). Interaksjonseffekter er kun testet der det var hovedeffekter i hele utvalget eller der vi observerte tendenser i stratifiserte analyser.

Kapittel 5

Frafall og representativitet

5.1. Representativitet

Personer som sier ja til å delta i spørreskjemaundersøkelser og som fortsetter å delta over tid, utgjør ikke alltid et representativt utvalg av befolkningen. De har ofte høyere utdanning, lever oftere i parforhold, har en tettere tilknytning til arbeidsmarkedet og har sunnere levevaner enn befolkningen som helhet (Gustavson et al., 2012). Statistisk signifikans handler om hvorvidt resultatene våre er sikre nok til at vi kan generalisere dem tilbake til den befolkningen utvalget er trukket fra. Representativitet handler om *hvem* vi kan generalisere til. Dersom utvalget i en undersøkelse kun består av personer med svært høy utdanning, kan man i prinsippet bare være sikker på at man kan generalisere funnene tilbake til en befolkning med tilsvarende høy utdanning. I forrige rapport sammenlignet vi beskrivelser av vårt utvalg (Barnehageutvalget 2014, N=4087) med beskrivelser av befolkningen i Norge hentet fra Statistisk sentralbyrå (SSB) og Norsk fødselsregister (Nilsen et al., 2009). I denne rapporten gjentar vi denne sammenligningen med et større utvalg (Barnehageutvalget 2015, N=6871).

5.1.1. Barnehagene

I forrige rapport undersøkte vi hvor stor andel av pedagogiske ledere og styrere som har førskolelærerutdanning¹ både i vårt barnehageutvalg og i barnehager generelt i Norge. I forrige utvalg hadde 90,2 % av de pedagogiske lederne og 94,5 % av styrerne førskolelærerutdanning. Det er ikke stor endring i vårt nye utvalg, der andelen pedagogiske ledere med førskolelærerutdanning er 90,7 % og andelen styrere med førskolelærerutdanning er 94,9 %. Dette er signifikant høyere ($p < 0,01$) enn for pedagogiske ledere (83,6 %) og styrere (90,6 %) med førskolelærerutdanning generelt i norske barnehager (SSB, 2014).

¹ Kunnskapsdepartementet fastsatte i juni 2013 forskrift om ny barnehagelærerutdanning. Dette innebærer blant annet at utdanningen har skiftet navn fra førskolelærerutdanning til barnehagelærerutdanning. Ettersom spørreskjemaet våre data er hentet fra ble utviklet i forkant av denne endringen har vi valgt å bruke det gamle navnet her.

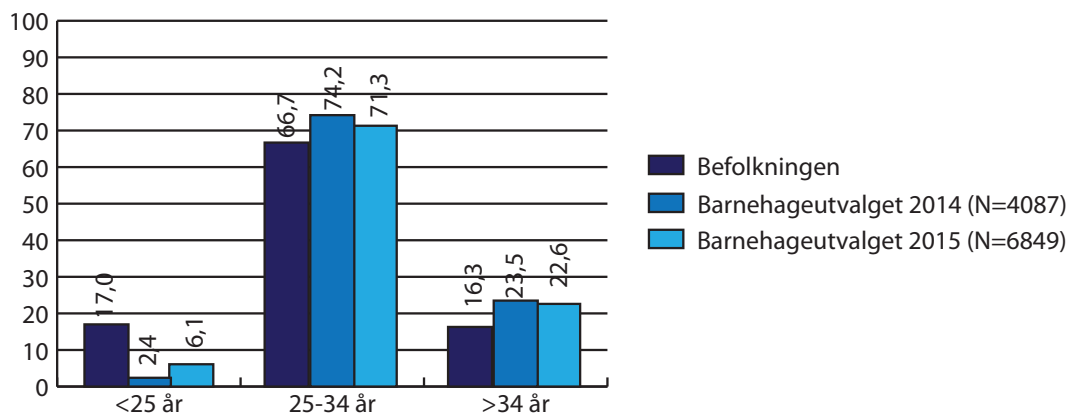
5.1.2. Mødrene

I forrige rapport undersøkte vi hvordan fordelingen i barnehageutvalget og i befolkningen var på disse områdene: Mors sivilstatus, alder og fullført utdanning ved fødsel og om mor røyket under svangerskapet. I forrige rapport fant vi at andelen som bodde alene ved tiden for fødsel var 1,5 %. Denne andelen er uendret i vårt nye utvalg og er signifikant ($p < 0,01$) lavere enn i befolkningen (6,4 %) (Nilsen et al., 2009).

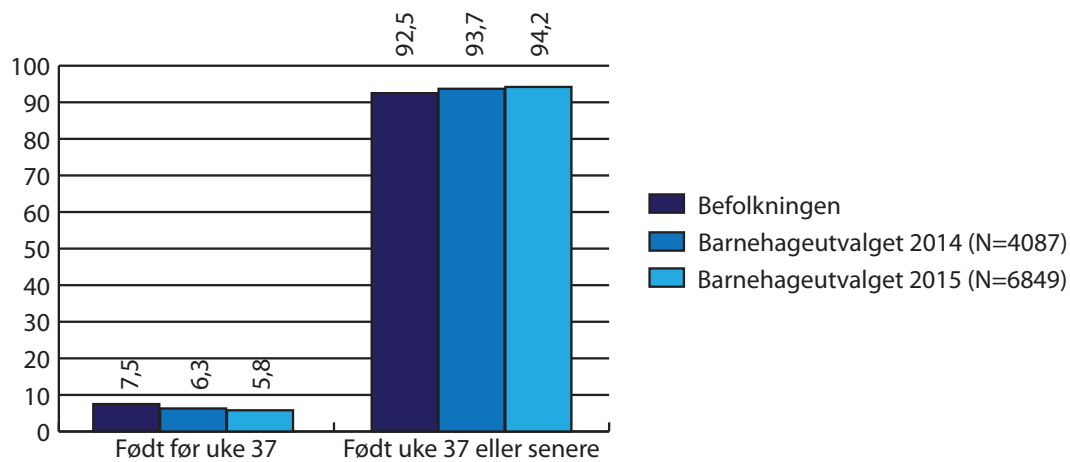
Andelen mødre med høyere utdanning i dette utvalget er noe mindre enn i tidligere utvalg. I forrige rapport fant vi at andelen mødre som rapporterte fullført høyere utdanning (høyskole eller universitet) var 81,0 %, mot 78,9 % i det nye utvalget. Andelen mødre med høyere utdanning er likevel fortsatt signifikant ($p < 0,01$) høyere i vårt utvalg enn blant kvinner i tilsvarende alder i befolkningen (44,8 %) (SSB, 2014) og andelen med avsluttet utdanning etter 9-årig skole er signifikant lavere ($p < 0,01$) i vårt utvalg (1,0 %) enn i befolkningen (17,8 %) (SSB, 2014). Vi har valgt å kontrollere for mors utdanning gjennom alle analysene i denne rapporten.

Det er heller ingen store endringer i andel mødre som røyker i dette utvalget i forhold til tidligere utvalg. I forrige rapport fant vi at 74,2 % oppgir at de ikke røyker mot 76,9 % i dette utvalget. I tillegg fant vi i forrige utvalg at 2,4 % oppgir at de røyker, mot 1,9 % i dette utvalget. Det er fortsatt flere som ikke har gitt opplysninger om røyking, og det er signifikant ($p < 0,01$) færre som oppgir at de røyker i vårt utvalg enn i befolkningen (10,8 %) (Nilsen et al., 2009).

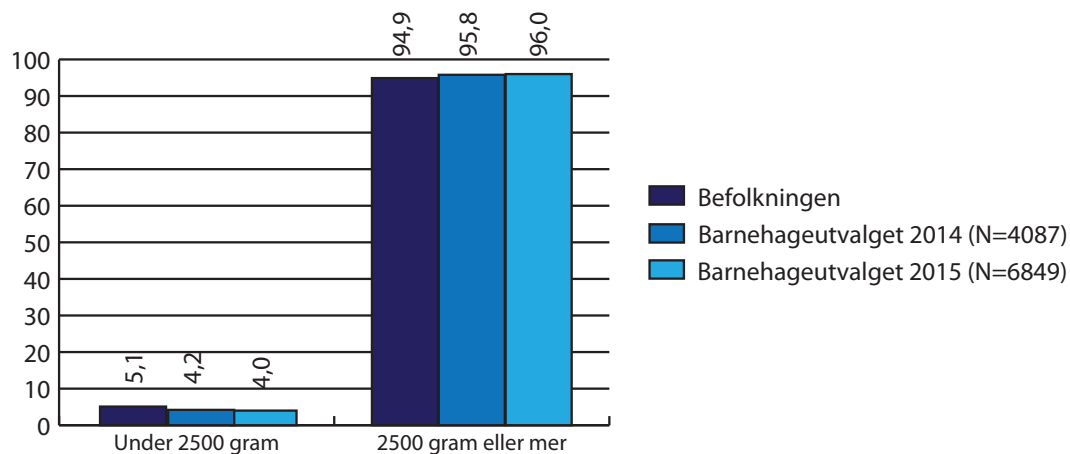
Rapporten fra 2014 viste også at andelen mødre som var under 25 år ved fødsel er signifikant lavere ($p < 0,01$) i barnehageutvalget (2,4 %) enn i befolkningen (17,0 %). Denne gruppen har økt noe i det nye utvalget, og det er nå 6,1 % mødre under 25 år.

Figur 6. Mødres alder ved fødsel

Figur 7. Prematuritet

Figur 8. Fødselsvekt

5.1.3. Barna

Spesielt viktig for denne rapporten er hvorvidt gruppen med sårbare barn vi har studert er et representativt utvalg av hele befolkningen. Vi har ikke tilgang på mål for temperament og nevroutvikling for hele befolkningen. Som en indikator på om vårt utvalg av sårbare barn er representativt, har vi brukt prematuritet og fødselsvekt og sammenlignet vårt utvalg med data fra medisinsk fødselsregister. I forrige rapport fant vi at andelen barn som ble født prematurt (før uke 37) var litt lavere i barnehageutvalget (6,3 %) enn i befolkningen (7,5 %) (Nilsen et al., 2009). Denne forskjellen var statistisk signifikant ($p < 0,01$). I det nye og større utvalget fant vi at andelen født prematurt var enda litt lavere, 5,8 %.

I forrige rapport fant vi at andelen barn med lav fødselsvekt (< 2500 g) var signifikant forskjellig i barnehageutvalget (4,2 %) og i befolkningen (5,1 %). Denne forskjellen gjelder fortsatt i det nye barnehageutvalget (4,0 %) og i befolkningen.

5.1.4. Sammenheng mellom variabler

I dette kapitlet har vi vist at barnehager der styrer og pedagogisk leder har førskolelærerutdanning er noe overrepresentert i barnehageutvalget i forhold til i Norge generelt. Vi har vist at enslige mødre og mødre som røyker er noe underrepresentert i utvalget vårt, mens eldre mødre og mødre med høyere utdanning er noe overrepresentert. Vi har også en noe lavere andel barn som er født for tidlig og med lav fødselsvekt i utvalget vårt enn i befolkningen. Den viktigste implikasjonen av at utvalget vårt ikke er representativt på alle målene er at det da er vanskelig å bruke dette utvalget til å beregne frekvenser og gjennomsnittsverdier. I denne rapporten er vi mer opptatt av å studere sammenhenger mellom variabler enn å beregne gjennomsnittsnivåer og frekvenser. Vi har mer spesifikt sett på hvordan kvalitet i barnehagen henger sammen med utvikling hos spesielt sårbare barn. I Folkehelseinstituttets rapport (Folkehelseinstituttet, 2014) beskrev vi ulike metoder for å undersøke om slike sammenhenger feilestimeres dersom noen grupper er overrepresentert i et utvalg. Gustavson og kolleger (Gustavson et al., 2012) har utført datasimuleringsstudier der man med vilje har laget ikke-representative utvalg og sett på hvordan dette påvirker sammen-

henger mellom variabler. En annen metode de brukte var å bruke interaksjonsanalyser for å se om korrelasjonene i vårt utvalg er forskjellige for de som skårer høyt og for de som skårer lavt på de variablene som predikerer frafall fra studien (Se Folkehelseinstituttets rapport 2014:1 for nærmere beskrivelser). Disse analy-

sene viste at slike sammenhenger er svært robuste mot skjevheter i utvalget, og de konkluderte med at sammenhenger mellom variabler i rapporten kan være generaliserbare selv om utvalget ikke er representativt for befolkningen.

Kapittel 6

Diskusjon

I denne rapporten har vi undersøkt fire hovedspørsmål: 1) er det en sammenheng mellom tidlig startalder og symptomer på atferdsvansker eller språkvansker? 2) er lange dager i barnehagen assosiert med flere symptomer på atferdsvansker eller språkvansker? 3) er det en sammenheng mellom strukturell eller prosessuell kvalitet og atferd eller språkutvikling? 4) Er disse sammenhengene avhengige av sårbarhet hos barna? Sårbare barn ble definert som: a) barn med neurobiologisk risiko og b) barn med vanskelig temperament.

Overordnet viser resultatene i denne rapporten at tidlig startalder ikke ser ut til å ha betydning for atferd og språkutvikling hos barna. Vi finner imidlertid at lange dager i barnehagen ser ut til å ha betydning for atferd og språkutvikling, spesielt hos sårbare barn. Flere kvalitetsmål henger også sammen med atferd og språkutvikling, spesielt hos de sårbare barna. Disse hovedfunnene står i kontrast til svake sammenhenger mellom lange dager og kvalitetsmål ved barnehagen og atferd og språkutvikling når vi studerer alle barn under ett. Funnene viser at lange dager i barnehagen kan være mer uheldig for sårbare barn og god kvalitet i barnehagene kan være ekstra viktig for sårbare barn.

6.1. Startalder og lange dager

6.1.1. Startalder

Vi fant ingen sammenheng mellom tidlig startalder (her definert som 9-12 måneder) og symptomer på språkvansker eller atferdsvansker hos barn ved 1,5 år. Disse funnene er i tråd med annen forskning på norske barn der tidlig startalder for det meste innebærer å ha startet før de fylte 12 måneder (Lekhal, 2012; Zachrisson et al., 2010). I disse norske studiene har man hverken funnet en negativ effekt av tidlig start eller en beskyttende effekt av tidlig start. I følge SSB er det kun 3,2 % av norske barn som er i barnepass før de fyller 12 måneder (SSB, 2014). I internasjonale studier hvor gjennomsnittlig startalder er litt over 3 måneder og tidlig startalder er definert fra 1 til 4 måneder (Belsky, 2001; Network, 2005) finner man derimot flere symptomer på aggresjon og sinne hos barn som starter tidlig. At man finner negative effekter av tidlig startalder i

amerikanske studier og ikke norske studier kan altså forklares med at norske barn i gjennomsnitt begynner mye senere i barnehagen. Det kan igjen bety at norske permisjonsordninger som tillater senere startalder i norske barnehager forhindrer eller reduserer negative effekter av tidlig start i norske barnehager.

6.1.2. Lange dager

Når det gjelder lange dager i barnehagen fant vi derimot klare sammenhenger med både mer symptomer på eksternaliserende atferd og språkvansker, spesielt hos sårbare barn. Disse effektene var justert for tidlig startalder og for mors utdanning. I tidligere norske studier har man funnet svake eller ingen sammenhenger mellom lange dager og atferdsvansker eller språkutvikling (Bekkehus et al., 2011; Folkehelseinstituttet, 2011; Zachrisson et al., 2010) når man ser på alle barn under ett. Både norske og internasjonale studier har imidlertid funnet økt grad av tretthet og økte kortisolnivåer i kroppen hos barn med lange dager i barnehagen. Crockenberg og Leerkes (Crockenberg & Leerkes, 2005) fant i tråd med våre funn at sårbare barn (som ble lett frustrert eller var veldig aktive som småbarn) viste mer internaliserende og eksternaliserende atferd dersom de gikk lange dager i barnehagen. Våre funn viste sterke sammenheng for barn med neurobiologisk sårbarhet. Dette kan bety at sårbare barn kan være utsatt for mer stress ved lange dager enn andre barn og/eller at stresset og trettheten alle barn opplever ved lange dager får flere konsekvenser for barn som har en risiko for å utvikle vansker. Våre funn viste i tillegg at denne sammenhengen var tydelig både ved 1,5 år og ved 5 år. Dette er spesielt viktig å merke seg fordi vi ser en økning i hvor mange barn som rapporteres å oppholde seg i barnehagen 40 timer eller mer i uka fra 1,5 til 5 år. I tillegg viste våre funn en sammenheng mellom lange dager og flere symptomer på språkvansker spesielt hos jenter med neurobiologisk risiko. Dette funnet er i tråd med forskning som viser at uthvilte barn lærer bedre (Watamura, Sebanc & Gunnar, 2002) og at stress kan hindre optimal utvikling hos barn (Blair et al., 2011). Funnene i denne rapporten viser at det kan være hensiktsmessig for mange barn å være i barnehagen mindre enn 40 timer i uka og dette gjelder spesielt for sårbare barn.

6.2. Strukturelle faktorer

6.2.1. Gruppestørrelse

I denne rapporten fant vi at for jenter, og spesielt for jenter med neurobiologisk risiko, var store barnegrupper (25-40 barn) assosiert med flere symptomer på språkvansker ved 5 år. Dette funnet er i tråd med tidligere rapportering av negative konsekvenser av store barnegrupper for barns sosiale utvikling (Zachrisson, 2012) og eksternaliserende vansker (McCartney et al., 2010). For gutter med vanskelig temperament så vi imidlertid mindre eksternaliserende atferd i store barnegrupper. Det ser altså ut til at gruppestørrelse påvirker gutter og jenter ulikt. Det er mulig at store grupper er assosiert med mere plass til bevegelse, noe som kan være viktigere for gutter med vanskelig temperament enn for jenter. Vi vet at jenter i større grad enn gutter kan bli oversett og ha problemer med å komme til orde i større grupper (Winer & Phillips, 2012). Dette kan ha spesielt stor betydning for jenter med sårbarhet for å utvikle språkvansker og kanskje være en viktig forklaring på hvorfor store barnegrupper kan se ut til å ha en negativ effekt på jenters språkutvikling, men ikke gutters. Denne differensieringen mellom både positive og negative effekter av store grupper for ulike barn avhengig av kjønn og sårbarhet kan også forklare hvorfor man finner effekter av store grupper i noen studier og ikke i andre (Lekhal et al., 2011; Solheim et al., 2013).

6.2.2. Personalets utdanning

Vi finner i denne rapporten en sammenheng mellom høy andel av ufaglærte og flere symptomer på internaliserende atferd som tristhet og tilbaketrukkethet. Denne sammenhengene var signifikant for alle gutter og ikke signifikant annerledes for sårbare barn. Disse funnene er i tråd med tidligere funn som viser at god utdanning hos personalet er viktig for god kvalitet i barnehagene (Early et al., 2007).

6.2.3. Utilstrekkelig plass

Vi fant en sammenheng mellom utilstrekkelig plass til læringsaktivitet og økte symptomer på eksternaliserende atferd. Disse sammenhengene var til stede for alle gutter i utvalget. Sammenhengene var sterkest for gutter med neurobiologisk risiko, de viste i gjennomsnitt et halvt standardavvik (0.5) høyere skårer på eksternaliserende atferd. De gjennomsnittlige skårene på eksternaliserende atferd for disse guttene økte med nesten 80 % over tid, mens der plassen ble rapportert å være tilstrekkelig var skårene stabile over tid. Gutter med neurobiologisk risiko hadde også 0.4 standardavvik høyere skårer på symptomer på språkvansker ved utilstrekkelig plass til læringsaktivitet sammenlignet med tilstrekkelig plass. Disse funnene er i tråd med teoretiske antagelser om at gutter kan ha større behov for plass til å bevege seg og at dette kan være spesielt viktig for sårbare gutter (Booth & Kelly, 2002). Dette funnet er interessant i lys av at dagens barnehager ikke ble bygget for det antallet barn som går i barnehagene i dag. Det finnes

ingen lov som regulerer hvor mye plass hvert barn har krav på.

Vi fant ikke tilsvarende effekter av utilstrekkelig plass til hvile, men det var en ikke-signifikant ($p < 0.1$) tendens til sammenheng mellom utilstrekkelig plass til hvile og økt eksternaliserende atferd for gutter i hele utvalget. Vi kjenner ikke til noen tidligere studier som har undersøkt sammenhenger mellom plass til læringsaktivitet og atferd eller språkutvikling hos barn. Dersom disse funnene lar seg bekrefte ved etterprøving kan det argumenteres for at tilstrekkelig plass til læringsaktivitet kan bidra til å forebygge eksternaliserende atferd og språkvansker spesielt for sårbare gutter. I og med at utilstrekkelig plass er rapportert av pedagogisk leder og ikke fysisk målt kan vi imidlertid ikke si hva utilstrekkelig plass egentlig betyr. Videre studier bør derfor undersøke nærmere hvor stor fysisk plass barn har behov for. Det bør spesielt undersøkes om sårbare barn kan ha behov for mer plass enn andre.

6.3. Prosessuelle faktorer

6.3.1. Relasjon mellom voksen og barn

Vi fant sterke sammenhenger mellom kvalitet på relasjonen mellom barna og pedagogisk leder i barnehagen og symptomer på språkvansker, samt internaliserende og eksternaliserende atferd. Dette er tilsvarende de resultatene som ble publisert fra et mindre datamateriale tidligere (Folkehelseinstituttet, 2014), og er også i tråd med det som har blitt funnet i andre studier (Belsky & Pluess, 2012; Drugli & Undheim, 2012; Hamre, Hatfield, Pianta & Jamil, 2014; Spilt, Lier, Leflot, Onghena & Colpin, 2014). I denne rapporten har vi i tillegg til at vi har undersøkt sammenhengene spesifikt for sårbare barn kategorisert relasjonen til barnet som manglende nærhet eller som konfliktfylt relasjon. Denne delingen gav oss mer nyanserte resultater.

Den sterkeste sammenhengen mellom relasjon og utfall hos barnet fant vi for konfliktfylt relasjon og eksternaliserende atferd. Ettersom eksternaliserende atferd ofte eksemplifiseres med negativ atferd som er rettet mot andre mennesker, er det ikke overraskende at vi observerer denne sammenhengen. Blant spørsmålene som brukes for å måle eksternaliserende atferd i denne rapporten er blant annet «Kommer ofte opp i krangel» og «Grensesetting endrer ikke hans/hennes atferd», mens eksempler på spørsmål som brukes for å måle konfliktfylt relasjoner er «Han/hun blir lett sint på meg» og «Han/hun fortsetter å være sint eller motvillig etter at jeg har satt grenser eller irettesatt han/henne». Barn som viser mye eksternaliserende atferd kommer

også oftere i konflikt med sine nærmeste. Det er imidlertid også en mulighet at en konfliktfylt relasjon til barnehageansatte øker frustrasjonen hos barnet som kan eskalere over tid og gi mer eksternaliserende atferd. I følge utviklingspsykologiske transaksjonsteorier påvirker barnet sine omgivelser samtidig som omgivelsene påvirker barnet i et gjensidig samspill over tid. Det er derfor sannsynlig at retningen går begge veier.

Hos alle guttene i utvalget var manglende nærhet til barnehagepersonalet assosiert med dårligere språkutvikling og mer internaliserende atferd. Sammenhengen mellom internaliserende vansker og manglende nærhet i relasjonen var sterkest for jenter med nevrobiologisk risiko. Jenter med nevrobiologisk risiko var også den gruppen hvor sammenhengen mellom eksternaliserende atferd og manglende nærhet var sterkest. Dette kan tyde på at sårbare barn og spesielt jenter kan ha vanskeligere for å etablere en nær relasjon til de voksne i barnehagen. Dette funnet er i tråd med Drugli og kolleger (Drugli, Larsson, Clifford & Fossum, 2007) som viste at sårbare barn hadde mye større sannsynlighet for å utvikle dårlig relasjon til sin lærer preget av manglende støtte og tillitt. Vi vet at en støttende relasjon med god kommunikasjon kan være en viktig faktor for god utvikling hos barn (Ainsworth, Blehar, Waters & Wall, 1978). Et interessant funn i denne rapporten var at eksternaliserende atferd hos jentene med manglende nærhet i relasjon til barnehagepersonalet steg signifikant over tid. Det var altså ikke slik at de hadde høye nivåer av eksternaliserende atferd før relasjonen til den barnehageansatte ble etablert. Det finnes få studier som har testet eksperimentelt om det å styrke fokuset på en nær og støttende relasjon til barnet kan gi positive effekter på barnas utvikling. I en ny studie fra 2014 viste imidlertid en amerikansk gruppe at dersom de i et randomisert kontrollert design tilbød sårbare barnehagebarn i 2-3 års alder enten «business as usual» (kontrollgruppe) eller et program med fokus på emosjonell støtte og kommunikasjon i relasjon til barnet (Responsive Early Childhood Curriculum, RECC) viste barna som var med i RECC-programmet signifikant bedre sosial og emosjonell utvikling. Det var tilfeldig trukket hvilke barnehager som skulle tilbys opplæring i programmet og hvilke som skulle være kontrollgruppe. Dette kan altså tyde på at det å gi barnehagepersonalet opplæring i hvordan de best kan støtte og kommunisere med barn kan gi positiv effekt på deres sosiale og emosjonelle utvikling og forhindre negativ eskalering av internaliserende atferd slik vi observerte i denne rapporten. Studien kunne imidlertid ikke dokumentere effekt av å styrke relasjonen til barnet på kognitive ferdigheter som for eksempel språkutvikling (Landry et al., 2014).

6.3.2. Faktorer ved personalet

Ettersom de sterkeste sammenhengene mellom barns språk og atferd og kvalitet i barnehagen har blitt funnet for relasjonen mellom voksen og barn og utfall hos barnet, er det interessant at vi også til en viss grad finner at faktorer ved personalet har betydning for barns utvikling. Vi fant en grensesignifikant assosiasjon mellom lav grad av entusiasme hos personalet og eksternaliserende atferd hos jenter, mens for jenter med vanskelig temperament fant vi en signifikant assosiasjon mellom lav entusiasme hos personalet og symptomer på språkvansker. Videre fant vi at lite samarbeid mellom de voksne på avdelingen var assosiert med økt grad av eksternaliserende atferd for jenter med neurobiologisk risiko. Generelt skåret barnehagene i denne rapporten høyt på både engasjement og samarbeid. De fleste rangerte de ansatte som «svært engasjert» eller «engasjert» og samarbeidet som «godt». Men for de med lavest skårer fant vi en sammenheng med barnas utvikling. Det kan tenkes at lavt engasjement gir mindre motivasjon til å sette seg inn i barnas behov og situasjon for å kunne stimulere barna og dermed påvirke deres språkutvikling og atferd. Lavt engasjement gir kanskje også et dårlig utgangspunkt for samarbeid slik at disse effektene kan henge sammen.

6.3.3. Barnas dagsplan

Et viktig funn i denne rapporten var at sjelden (hver andre uke eller sjeldnere) planlagt pedagogisk tilrettelegging av kreativ og fysisk lek var assosiert med dårligere språkutvikling for gutter i alle grupper sammen-

lignet med tilrettelegging fra 1-2 ganger i uken til daglig tilrettelegging. Sammenhengen var sterkest for gutter med neurobiologisk sårbarhet eller vanskelig temperament. Gruppen av gutter med sjeldent tilbud var ikke forskjellig fra gutter med godt tilbud på symptomer på språkvansker ved 1,5 år. På dette tidspunktet lå begge gruppene av sårbare gutter i snitt 0.3 standardavvik høyere enn alle guttene i utvalget samlet. Over tid så vi at guttene med sjeldent tilbud holdt seg stabilt høyere enn de andre barna på symptomer på språkvansker mens gutter med et godt tilbud (hver uke eller oftere) reduserte symptomene over tid og viste ved 5 år ikke flere symptomer på språkvansker enn andre barn i utvalget. Dette funnet er interessant av flere grunner. For det første betyr det at gruppene var like ved 1,5 år at det sannsynligvis ikke er en seleksjon av barna til gruppene ved start. Dette kan bety at det er viktig å planlegge slik at alle barn (også sårbare) får ta del i pedagogisk tilrettelagt lek der barna får bruke kroppen og være kreative. I tillegg til at dette var viktig for språkutvikling fant vi også en sammenheng mellom sjeldent tilbud om kreativ og fysisk lek og mer internaliserende atferd som tristhet og nedstemthet hos gutter i hele utvalget. Det kan være interessant å vurdere om dette er et godt argument for å la kreativ og fysisk lek være en like viktig del av det planlagte pedagogiske tilbudet til barna som aktiviteter som involverer skrive- og tallaktivitet.

6.4. Styrker og begrensninger

Vi vil i dette avsnittet gå gjennom generelle styrker og begrensninger i vår rapport. Vi vil beskrive og diskutere dette i lys av karakteristikk ved utvalget, det longitudinelle designet, informanter som har svart på spørreskjemaene og mål som er brukt for å beskrive barns fungering og kvalitet i barnehagen.

Funnene i denne rapporten er basert på et ufullstendig utvalg av barnehagebarna som totalt vil inngå i undersøkelsen, og er å anse som foreløpige funn. Videre forskning på disse dataene vil undersøke sammenhengene nærmere ved å inkludere flere variabler i det fullstendige utvalget. Resultatene vil publiseres i internasjonale fagtidsskrifter. Rapporten tar for seg mange variabler som mulige prediktorer for barns utvikling og sammenlikner ulike undergrupper. Dette innebærer mange statistiske analyser, noe som igjen øker sannsynligheten for at noen av testene kan vise signifikante sammenhenger ved en tilfeldighet. Vi har i denne rapporten ikke korrigert for mulige tilfeldigheter ved å sette et strengere krav til lavere p-verdier enn 0,05 (for eksempel ved Bonferroni korrigeringsmetode som betyr å dividere signifikansnivået på antall tester). Ved å dele utvalget inn i flere undergrupper blir gruppene her små, noe som igjen påvirker p-verdiene i våre analyser. Med små grupper er det vanskeligere å oppnå statistisk signifikans og vi har derfor valgt å ikke korrigere p-verdiene. Vi tar forbehold om at noen av sammenhengene kan ha oppstått tilfeldig.

6.4.1. Utvalg

En av styrkene ved datamateriale som er brukt i denne rapporten er at det er mange deltagere i studien og at studien er populasjonsbasert. Dette gir oss statistisk styrke til å kunne undersøke sammenhenger mellom fenomener som opptrer relativt sjelden i en normal populasjon. Selv om vi deler opp utvalget i mindre grupper, har vi fortsatt stor nok variasjon på de utfallene vi ønsker å måle til å oppdage sammenhenger som kanskje er svake i normalbefolkningen, men som er tydeligere i undergrupper.

I denne rapporten har vi valgt ut to sårbare grupper, de barna som har en nevrobiologisk sårbarhet og de barna som har et krevende temperament. Selv med et totalutvalg på 6 849 er det nødvendig å sette relativt moderate grenseverdier i definisjonen av de sårbare barna (henholdsvis 15 % og 19,8 % for vanskelig temperament og nevrobiologisk risiko) for å undersøke sammenhenger og kjønnsforskjeller innad i de sårbare gruppene. Det er sannsynlig at sammenhenger i et utvalg med moderate grenseverdier vil være svakere enn om grenseverdien for å kategorisere barn som

sårbare hadde vært strengere. Det vil si at sannsynligheten for å overestimere sammenhenger er liten når man har grenseverdier som favner større variasjonsbredde.

En utfordring ved dette datamaterialet er at deltakerne skiller seg fra populasjonen på en del variabler. Dette kan legge noen begrensninger når vi vurderer hvorvidt vi kan generalisere resultatene til befolkningen som helhet. Dette har vi sett grundig på i kapittel 5. Konklusjonen her er at til tross for en del ulikheter er det mange likheter mellom deltakerne i MoBa og den norske befolkningen. De moderate forskjellene mellom deltakerne i MoBa og den norske befolkningen gjør det usannsynlig at dette påvirker våre resultater i særlig grad. I den grad det er forskjeller går de stort sett i retning av bedre utdannede mødre. Fordi lav utdanning er en risikofaktor for sårbarhet hos barn kan det bety at vi ville hatt flere sårbare barn i materialet dersom utvalget i større grad representerte mødre med lav utdanning. Det at variasjonsbredden for utfallsmål antakelig er noe redusert i forhold til populasjonen kan ha ført til en beskjeden reduksjon i estimerte effekter.

Det er viktig å påpeke at også andre sårbare grupper er underrepresentert i MoBa. For eksempel kunne det vært interessant å se på sammenhengen mellom kvalitet i barnehagen og språkutvikling for barn med minoritetsbakgrunn. Det er en begrensning ved denne studien at vi ikke kunne innlemme denne gruppen som en sårbar gruppe. Det er mulig at betydningen av ulike kvalitetsfaktorer også varierer med andre typer sårbarhet hos barnet enn det vi har sett på i denne rapporten.

6.4.2. Longitudinelt design

En viktig styrke ved datamaterialet brukt i denne rapporten er at barnas utvikling i undersøkelsen er fulgt over tid. Vi har mange måletidspunkt som gjør det mulig å studere endring over tid. Dette er spesielt relevant i førskolealder hvor det skjer store endringer og tidlige symptomer på vansker kommer til uttrykk.

En begrensning som har betydning for denne rapporten er at barnehagedata ikke er longitudinelle og kun rapportert når barna er 5 år. Med data fra kun ett målepunkt kan vi ikke si noe om betydningen av kvalitet i barnehagen for de minste barna fordi vi kan forvente at mange har gått i en annen barnehage, eller annen avdeling (for eksempel byttet fra små- til storbarnsavdeling) enn den de går i når kvalitet blir målt. Praksis for når barn blir overført til storbarnsavdeling varierer også mellom barnehager (Vassenden, Thygesen, Bayer, Alvestad & Abrahamsen, 2011) noe

vi ikke har informasjon om. Vi har gjort flere grep for å imøtekomme denne begrensningen på best mulig måte. Når vi har gjort analyser hvor vi ser på barns utvikling over tid (opp til 5 år) i sammenheng med kvalitet i barnehagen ved 5 års alder har vi kontrollert for hvor lenge barna har gått i samme barnehage.

Vi har også sett på endring over flere tidspunkter. Ettersom det er en mulighet at barn med sårbarhet systematisk selekteres inn i barnehager med for eksempel dårligere plass gir det nyttig informasjon at barn som går i barnehager med utilstrekkelig plass ikke ser ut til å skille seg fra barna som går i barnehager med tilstrekkelig plass allerede før måletidspunktet for utilstrekkelig plass. Vi må imidlertid ta forbehold om at målene ved 1,5 år kan være upresise ettersom det er vanskeligere å observere atferden hos et barn på 1,5 år enn på 5 år.

6.4.3. Informanter

Det er en styrke ved vårt datamateriale at det er ulike informanter som rapporterer kvalitet ved barnehagen (pedagogisk leder) og utviklingen hos barnet (mor). Vi unngår på denne måten at en bestemt rapporteringsstil, for eksempel en generell svært positiv eller negativ holdning, forsterker sammenhenger mellom disse variablene og kan føre til korrelerte målefeil. Slike målefeil vil for eksempel kunne være dersom pedagogisk leder både vurderer sin egen relasjon til et barn og samtidig vurderer barnets eksternaliserende atferd. Vi har tidligere funnet sterkest sammenhenger der hvor korrelerte målefeil er en sannsynlig feilkilde (Folkehelseinstituttet, 2014), det vil si der hvor pedagogisk leder vurderer både sin relasjon til barnet og barnets språklige og psykiske fungering. Å velge ulike informanter betyr imidlertid at vi kan gå glipp av viktig informasjon om barnets atferd i barnehagen som ikke observeres av mor. Å inkludere pedagogisk leders rapportering av atferdsvansker kunne tilført rapporten en større bredde og flere nyanser. Det kan være viktig å ta med dette perspektivet også i videre forskning for å se om noen av kvalitetsfaktorene påvirker barna kun når de er i barnehagen.

Mål

Vi har mange variabler i vårt datamateriale som vi ikke har hatt mulighet til å dekke i denne rapporten. Det finnes mange andre utfall ved barns utvikling som vi ikke har dekket, som kan tenkes å påvirkes av kvalitet i barnehagen, men som kan være like viktige som språk, psykisk helse og atferdsvansker. Kreativitet, prososial adferd, empati, mobbing, stress og tilknytning er eksempler på dette. Det er også flere måter å måle kvalitet i barnehagen som vi ikke har med, som for eksempel grad av kognitiv støtte og organisering av barnegruppen. Variablene som måles i spørreskjemaene i MoBa er i hovedsak problemfokuseret, og det meste av variasjonen som avdekkes gjelder barnas vansker heller enn barnas sterke sider. Mål som gir mer variasjon blant barns styrker, og som dekker positiv utvikling ville gitt oss mulighet til å utvide problemstillingene i vår rapport og dekke flere viktige tema som er av betydning for sammenhengen mellom kvalitet i barnehagen og barns utvikling. Det vil være viktig at videre forskning ser på ulike typer utfall hos barn når betydningen av kvalitet i barnehagen evalueres. Det er likevel en styrke ved denne studien at den inkluderer både utfall som er knyttet til kognisjon (språk) og atferd (eksternaliserende og internaliserende). Videre resultater som også inkluderer andre mål vil bli publisert i internasjonale fagtidsskrifter.

6.4.4. Reliabilitet/målsikkerhet/målefeil

Reliabilitet til målene våre handler om målsikkerhet og hvor pålitelige målene er. En måte å teste reliabilitet på er å undersøke hvor konsistente resultatene er innad i de måleinstrumentene vi bruker. Dette kaller vi intern konsistens, som oftest måles ved å beregne Cronbach's alfa for måleinstrumentet.

Tabell 6 viser Cronbach's alfa for måleinstrumentene i denne rapporten. Høye Cronbach's alfa-verdier indikerer høy reliabilitet, altså at fenomenet er målt på en pålitelig måte. Verdien 1 indikerer perfekt reliabilitet, og jo nærmere 1 man kommer, jo bedre er reliabiliteten. Som tabellene viser, er Cronbach's alfa ganske lav for enkelte av våre mål på psykisk/språklig fungering både ved 1,5 år, 3 år og 5 år. For eksempel er Cronbach's alfa for målet på internaliserende atferd 0,45, 0,55 og 0,58 - noe som de fleste vil oppfatte som ganske lavt.

Tabell 6.

Cronbach's alfa	1,5 år	3 år	5 år
Symptomer på språkvansker (ASQ)	0,59	0,54	0,57
Eksternaliserende atferd (CBCL)	0,61	0,74	0,77
Internaliserende atferd (CBCL)	0,45	0,55	0,58

Cronbach's alfa påvirkes blant annet av styrken på korrelasjonen mellom de ulike spørsmålene et måleinstrument består av. Jo høyere korrelasjoner, jo høyere Cronbach's alfa. Det betyr at dersom alle spørsmål handler om nesten akkurat det samme, vil man gjerne få høye Cronbach's alfa-verdier. Dersom man derimot ønsker å fange opp flere aspekter ved et noe heterogent fenomen vil de ulike spørsmålene ofte korrelere lavere med hverandre og Cronbach's alfa vil dermed bli lavere og gi et underestimat av reliabiliteten. For eksempel inneholder fenomenet internaliserende atferd aspekter av både emosjonalitet og engstelse. Dette kan bidra til at målet Cronbach's alfa gir en kunstig lav reliabilitetsverdi for dette fenomenet.

Forholdsvis lave Cronbach's alfa-verdier for noen av våre mål betyr ikke nødvendigvis at de er upålitelige eller inneholder mye feil. Det kan skyldes at de fanger opp flere ulike aspekter ved et fenomen. Dette skal allikevel ikke kunne føre til utviskede, men muligens moderat svekkede observerte effekter. En beta-verdi for et utfallsmål vil normalt underestimeres med kvadratroten av reliabiliteten for utfallsmålet. Hvis altså utfallsmålet har en reliabilitet på 0,60, vil beta-estimatet synke med forholdstallet = 0,77. Svak reliabilitet for både risikofaktor og utfallsmål i samme analyse vil kunne svekke estimatene mer, men ikke eliminere dem. Med andre ord betyr dette at betaene som er rapportert spesielt for symptomer på språkvansker og internaliserende atferd ved 5 år i denne rapporten er underestimert.

6.4.5. Årsak

I denne studien har vi ikke utført et randomisert eksperiment og vi kan derfor ikke vite om sammenhengene vi har observert er årsakssammenhenger. Vi kan allikevel si at der hvor det ikke er en sammenheng mellom variablene er det heller ikke grunn til å tro at den ene variabelen er årsak til den andre. Der hvor vi finner en sammenheng kan vi ikke fastslå årsaksretningen, men i noen av resultatene er det retninger som er mer sannsynlig enn alternativet. For eksempel er det usannsynlig, hvis ikke umulig, at barnets atferd eller språk er årsak til en rekke både strukturelle og pedagogiske forhold i barnehagen. Barna har i svært liten grad mulighet til å påvirke gruppestørrelse, dagsplan og pedagogisk praksis. Det er derfor sannsynlig at sammenhengene vi finner med disse variablene faktisk illustrerer barnehagens betydning for utvikling hos barnet. Det at vi observerer endringer over tid avhengig av eksponering for dårlig kvalitet kan også styrke antagelsen om at det er en årsakssammenheng mellom kvalitetsfaktoren og utfallet. Det vi imidlertid ikke kan kontrollere er uobserverte variabler som enten kan mediere sammenhengen eller forklare den via andre årsaker. Det kan for eksempel tenkes at det ikke er barnehagepersonalets manglende entusiasme som påvirker barnet direkte, men at det heller er et uttrykk for eksempel for dårlig styring eller svakt pedagogisk opplegg som er den underliggende årsaken til at vi observerer negative utfall hos barnet. Vi har imidlertid tidligere rapportert svake sammenhenger mellom strukturelle og prosessuelle mål på kvalitet i barnehagene, noe som gjør det mindre sannsynlig at de barnehagene som har dårlig strukturell kvalitet også har dårlig prosessuell kvalitet.

6.5. Oppsummering og implikasjoner

Språkvansker, atferdsvansker og emosjonelle vansker er de mest hyppige vanskene som rapporteres hos førskolebarn og disse vanskene er assosiert med senere lese- og skrivevansker, konsentrasjonsvansker og atferdsproblemer i skolealder. Barnehagen har derfor blitt fremhevet som en viktig arena for forebyggende arbeid. Dersom barnehagen skal fungere som en forebyggende arena er det spesielt betydningsfullt at den har god kvalitet. Denne rapporten med resultater fra Den norske mor og barn-undersøkelsen peker på noen viktige strukturelle og prosessuelle faktorer ved barnehagene som har sammenheng med utvikling for alle barn og spesielt for sårbare barn. Det er imidlertid viktig å ta forbehold om at funnene i denne rapporten er basert på et ufullstendig utvalg av barnehagebarna som totalt vil inngå i undersøkelsen og derfor er å anse som foreløpige funn. Det er viktig å være oppmerksom på at noen signifikante effekter kan være oppstått tilfeldig. Det kan også hende at ikke alle reelle effekter er avdekket.

I denne rapporten fant vi ingen sammenheng mellom tidlig startalder og symptomer på språkvansker, internaliserende eller eksternaliserende atferd ved 1,5 år. Dette gjaldt både gruppen som helhet og gruppen med sårbare barn. Vi fant imidlertid sammenhenger mellom lange dager og symptomer på språk og atferdsvansker for hele gruppen, spesielt for gutter med nevrobiologisk risiko. Videre så vi at strukturelle kvalitetsindikatorer som gruppestørrelse, andel ufaglærte og utilstrekkelig plass til læringsaktiviteter hang sammen med utviklingen til hele barnegruppen og spesielt de sårbare barna. Prosesskvaliteter som manglende nærhet eller konfliktfylt relasjon til pedagogisk leder, samarbeidsmiljø og pedagogisk innhold hadde også betydning for barnas utvikling.

Rapporten viser at barn som syntes å ha like symptomer på atferdsvansker som aggresjon og hyperaktivitet ved 1,5 år utvikler seg forskjellig over tid avhengig av om de går i en barnehage som rapporteres å ha tilstrekkelig plass til læringsaktivitet eller ikke. Fra 1,5 til 5 års alder hadde gutter som gikk i en barnehage med utilstrekkelig plass til læringsaktivitet nesten 80 % økning i symptomer på eksternaliserende atferd mens gutter som hadde tilstrekkelig plass hadde stabile nivåer over tid. Dette betyr at tilstrekkelig plass til læringsaktivitet kan være en viktig faktor for å forebygge utvikling av atferdsvansker i førskolealder hos barn med risiko for å utvikle slike vansker.

For sårbare jenter viser resultatene at gruppestørrelse henger sammen med symptomer på språkvansker

over tid. Jenter i små grupper hadde en signifikant forbedring i symptomer over tid med en reduksjon av symptomer på over 40 %, mens jenter i store grupper forble stabile over tid. Dette kan tyde på at det kan virke forebyggende for sårbare jenter å være en del av en liten barnegruppe.

I denne rapporten fant vi en sterk sammenheng mellom relasjonen til personalet og barnas utvikling. Dette ser ut til å gjelde for alle barn. Sett i sammenheng med annen forskning som viser positiv effekt av opplæringsprogrammer som styrker personalets ferdigheter i å respondere på ulike barns behov, styrker dette antagelsen om at kompetanse hos personalet på hvordan man etablerer en støttende relasjon til barnehagebarn kan være et viktig tiltak for å forebygge sosiale og emosjonelle problemer hos barn.

Rapporten viser til slutt at tilbud om planlagt kreativ og fysisk lek henger sammen med språkutvikling hos barna. Dette var spesielt viktig for sårbare gutter. Resultatene tyder på at tilbudet om lek er av større betydning enn tilbudet om skrive- og tallaktiviteter. Dette viser at dersom barnehagen skal fungere forebyggende for utviklingen av språkvansker hos barn er det viktig å bevare og styrke opp under tilbudet om kreativ og fysisk lek.

Ved å rette fokus mot to grupper sårbare barn i denne rapporten ble det tydelig at sammenhengene vi finner mellom kvalitet og utvikling hos barn ofte er avhengig av hvilket utgangspunkt barnet har. For sårbare barn kan dårlig kvalitet i barnehagen påvirke utviklingen deres i negativ retning over tid, mens god kvalitet ser ut til å forebygge utviklingen av vansker over tid. Videre forskning bør undersøke om disse sammenhengene finnes også for andre sårbare grupper, eller om man ved å undersøke andre sårbare grupper også oppdager flere viktige sammenhenger. Ved å studere sårbare barn ser vi tydelig betydningen av god kvalitet i barnehagen.

Referanser

- Achenbach, T. M. (1992). *Manual for the Child Behavior Checklist/2-3 and 1992 Profile: Profile for Boys and Girls. Auswertungsbögen*: Department of Psychiatry, University of Vermont.
- Ainsworth, M. D., Blehar, M. C., Waters, E. & Wall, S. (1978). Patterns of attachment: Assessed in the strange situation and at home: Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Baker, J. A. (2006). Contributions of teacher–child relationships to positive school adjustment during elementary school. *Journal of School Psychology, 44*(3), 211–229.
- Bates, J., Freeland, C. & Lounsbury, M. (1979). The infant characteristics questionnaire. *Child Development, 48*, 195–203.
- Bauchmüller, R., Gørtz, M. & Rasmussen, A. W. (2011). *Long-run benefits from universal high-quality pre-schooling*: AKF.
- Bekkhuis, M., Rutter, M., Maughan, B. & Borge, A. I. (2011). The effects of group daycare in the context of paid maternal leave and high-quality provision. *European Journal of Developmental Psychology, 8*(6), 681–696.
- Belsky, J. (2001). Emanuel Miller Lecture: Developmental risks (still) associated with early child care. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 42*(07), 845–859.
- Belsky, J. & Pluess, M. (2012). Differential susceptibility to long-term effects of quality of child care on externalizing behavior in adolescence? *International Journal of Behavioral Development, 36*(1), 2–10.
- Bhutta, A. T., Cleves, M. A., Casey, P. H., Cradock, M. M. & Anand, K. (2002). Cognitive and behavioral outcomes of school-aged children who were born preterm: a meta-analysis. *Jama, 288*(6), 728–737.
- Blair, C., Granger, D. A., Willoughby, M., Mills-Koonce, R., Cox, M., Greenberg, M. T., Kivlighan, K. T. & Fortunato, C. K. (2011). Salivary cortisol mediates effects of poverty and parenting on executive functions in early childhood. *Child development, 82*(6), 1970–1984.
- Booth, C. L. & Kelly, J. F. (1998). Child-care characteristics of infants with and without special needs: Comparisons and concerns. *Early Childhood Research Quarterly, 13*(4), 603–621.
- Booth, C. L. & Kelly, J. F. (2002). Child care effects on the development of toddlers with special needs. *Early Childhood Research Quarterly, 17*(2), 171–196.
- Boyce, W. T. & Ellis, B. J. (2005). Biological sensitivity to context: I. An evolutionary–developmental theory of the origins and functions of stress reactivity. *Development and psychopathology, 17*(02), 271–301.
- Bradley, R. H. & Vandell, D. L. (2007). Child care and the well-being of children. *Archives of pediatrics & adolescent medicine, 161*(7), 669–676.
- Bricker, D. D., Squires, J. & Mounts, L. (1999). *Ages & stages questionnaires: A parent-completed, child-monitoring system*: Paul H. Brookes Baltimore (MD).
- Camilli, G., Vargas, S., Ryan, S. & Barnett, W. S. (2010). Meta-analysis of the effects of early education interventions on cognitive and social development. *The Teachers College Record, 112*(3).
- Campbell, S. B., Shaw, D. S. & Gilliom, M. (2000, 2000). Early externalizing behavior problems: Toddlers and preschoolers at risk for later maladjustment, *Development and psychopathology*, pp. 467–488.
- Campos, J. J., Anderson, D. I., Barbu-Roth, M. A., Hubbard, E. M., Hertenstein, M. J. & Witherington, D. (2000). Travel broadens the mind. *Infancy, 1*(2), 149–219.
- Clarke-Stewart, A. & Allhusen, V. D. (2005). *What we know about childcare* (Vol. 45): Harvard University Press.
- Coplan, R. J., Barber, A. M. & Lagacé-Séguin, D. G. (1999). The role of child temperament as a predictor of early literacy and numeracy skills in preschoolers. *Early Childhood Research Quarterly, 14*(4), 537–553.
- Crockenberg, S. C. & Leerkes, E. M. (2005). Infant temperament moderates associations between childcare type and quantity and externalizing and internalizing behaviors at years. *Infant Behavior and Development, 28*(1), 20–35.
- Dalli, C., White, E. J., Rockel, J., Duhn, I., Buchanan, E., Ganly, S., Kus, L. & Wang, B. (2011). *Quality early childhood education for under-two-year-olds: What should it look like? A literature review*: Ministry of Education New Zealand.
- Dettling, A., Parker, S., Lane, S., Seban, A. & Gunnar, M. (2000). Quality of care and temperament determine changes in cortisol concentrations over the day for young children in childcare. *Psychoneuroendocrinology, 25*(8), 819–836.
- Dettling, A. C., Gunnar, M. R. & Donzella, B. (1999). Cortisol levels of young children in full-day childcare centers: Relations with age and temperament. *Psychoneuroendocrinology, 24*(5), 519–536.
- Drugli, M. B. & Hjemdal, O. (2013). Factor structure of the student–teacher relationship scale for Norwegian school-age children explored with confirmatory factor analysis. *Scandinavian Journal of Educational Research, 57*(5), 457–466.
- Drugli, M. B., Klökner, C. & Larsson, B. (2011). Do demographic factors, school functioning, and quality of student–teacher relationships as rated by teachers predict internalising and externalising problems among Norwegian schoolchildren? *Evaluation & Research in Education, 24*(4), 243–254.
- Drugli, M. B., Larsson, B., Clifford, G. & Fossum, S. (2007). Pervasive and Non-pervasive Conduct Problems in a Clinic Sample Aged 4–8 years: Child, family and day-care/school factors. *Scandinavian Journal of Educational Research, 51*(5), 547–559.

- Drugli, M. B. & Undheim, M. A. (2012). Relationships between Young Children in Full-Time Day Care and Their Caregivers: A Qualitative Study of Parental and Caregiver Perspectives. *Early Child Development and Care, 182*(9), 1155-1165.
- Early, D. M., Bryant, D. M., Pianta, R. C., Clifford, R. M., Burchinal, M. R., Ritchie, S., Howes, C. & Barbarin, O. (2006). Are teachers' education, major, and credentials related to classroom quality and children's academic gains in pre-kindergarten? *Early Childhood Research Quarterly, 21*(2), 174-195.
- Early, D. M., Maxwell, K. L., Burchinal, M., Alva, S., Bender, R. H., Bryant, D., Cai, K., Clifford, R. M., Ebanks, C. & Griffin, J. A. (2007). Teachers' education, classroom quality, and young children's academic skills: Results from seven studies of preschool programs. *Child development, 78*(2), 558-580.
- Folkhelseinstituttet. (2011). Barnepass fram til 18 måneder: Sammenhenger mellom barnepass fram til 18 måneder og språklige ferdigheter og psykisk fungering ved 5 år (P. Helse, Trans.). Oslo: Folkehelseinstituttet.
- Folkhelseinstituttet. (2013). Den norske mor og barnundersøkelsen. Variasjon i barnehagekvalitet (P. Helse, Trans.). Oslo: Folkehelseinstituttet.
- Folkhelseinstituttet. (2014). Sammenhenger mellom barnehagekvalitet og barns fungering ved 5 år (P. Helse, Trans.). Oslo: Folkehelseinstituttet.
- Folkhälsoinstitut, S. (2011). Svenska skolbarns hälsovanor 2009/10. *Grundrapport. (In Swedish). Mölnlycke: Tryck: Elanders Sverige AB.*
- Fox, N. A., Henderson, H. A., Marshall, P. J., Nichols, K. E. & Ghera, M. M. (2005). Behavioral inhibition: linking biology and behavior within a developmental framework. *Annu. Rev. Psychol., 56*, 235-262.
- Fukkink, R. G. & Lont, A. (2007). Does training matter? A meta-analysis and review of caregiver training studies. *Early Childhood Research Quarterly, 22*(3), 294-311.
- Gulbrandsen, L. & Eliassen, E. (2013). Kvalitet i barnehager. *Rapport fra en undersøkelse av strukturell kvalitet høsten 2012, 1.*
- Guralnick, M. J. (2012). Preventive interventions for preterm children: Effectiveness and developmental mechanisms. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics, 33*(4), 352.
- Gustavson, K., von Soest, T., Karevold, E. & Røysamb, E. (2012). Attrition and generalizability in longitudinal studies: findings from a 15-year population-based study and a Monte Carlo simulation study. *BMC public health, 12*(1), 918.
- Hamre, B. & Bridges, M. (2004). Early care and education staff preparation, quality, and child development: A review of the literature. *Manuscript submitted for publication. University of California at Berkeley.*
- Hamre, B., Hatfield, B., Pianta, R. & Jamil, F. (2014). Evidence for General and Domain-Specific Elements of Teacher-Child Interactions: Associations With Preschool Children's Development. *Child development, 85*(3), 1257-1274.
- Karevold, E., Røysamb, E., Ystrom, E. & Mathiesen, K. S. (2009). Predictors and pathways from infancy to symptoms of anxiety and depression in early adolescence. *Developmental psychology, 45*(4), 1051.
- Kopperud, H. K. (2012). Tilknytning i barnehagen.
- Kvillo, Ø. (2008). *Oppvekst: om barn og unges utvikling og oppvekst: Gyldendal.*
- Landry, S. H., Zucker, T. A., Taylor, H. B., Swank, P. R., Williams, J. M., Assel, M., Crawford, A., Huang, W., Clancy-Menchetti, J. & Lonigan, C. J. (2014). Enhancing early child care quality and learning for toddlers at risk: The responsive early childhood program. *Developmental psychology, 50*(2), 526.
- Layzer, J. I. & Goodson, B. D. (2006). The "Quality" of Early Care and Education Settings Definitional and Measurement Issues. *Evaluation Review, 30*(5), 556-576.
- Legendre, A. & Kortinus, M. (1996). Differences in stress susceptibility among toddlers in day-care centers: relationships with frequency of diseases. *International Society for the Study of Behavioural Development, Quebec City, Quebec, Canada.*
- Lekhal, R. (2012). Do type of childcare and age of entry predict behavior problems during early childhood? Results from a large Norwegian longitudinal study. *International Journal of Behavioral Development, 36*(3), 197-204.
- Lekhal, R., Zachrisson, H. D., Wang, M. V., Schjølberg, S. & von Soest, T. (2011). Does universally accessible child care protect children from late talking? Results from a Norwegian population-based prospective study. *Early Child Development and Care, 181*(8), 1007-1019.
- Lillard, A. S., Lerner, M. D., Hopkins, E. J., Dore, R. A., Smith, E. D. & Palmquist, C. M. (2013). The impact of pretend play on children's development: A review of the evidence. *Psychological Bulletin, 139*(1), 1.
- McCartney, K., Burchinal, M., Clarke-Stewart, A., Bub, K. L., Owen, M. T. & Belsky, J. (2010). Testing a series of causal propositions relating time in child care to children's externalizing behavior. *Developmental Psychology, 46*(1), 1.
- Nelson, H. D., Nygren, P., Walker, M. & Panoscha, R. (2006). Screening for speech and language delay in preschool children: systematic evidence review for the US Preventive Services Task Force. *Pediatrics, 117*(2), e298-e319.
- Network, E. C. C. R. (2003). Does amount of time spent in child care predict socioemotional adjustment during the transition to kindergarten? *Child Development, 74*(4), 976-1005.
- Network, N. E. C. C. R. (2002). Early child care and children's development prior to school entry: Results from the NICHD Study of Early Child Care. *American Educational Research Journal, 39*(1), 133-164.
- Network, N. E. C. C. R. (2005). *Child care and child development: Results from the NICHD study of early child care and youth development: Guilford Press.*

- NIH, N. (2006). The NICHD Study of Early Child Care and Youth Development: Findings for Children up to Age 4 1/2 Years: NIH Pub.
- Nilsen, R. M., Vollset, S. E., Gjessing, H. K., Skjærven, R., Melve, K. K., Schreuder, P., Alsaker, E. R., Haug, K., Daltveit, A. K. & Magnus, P. (2009). Self-selection and bias in a large prospective pregnancy cohort in Norway. *Paediatric and perinatal epidemiology*, 23(6), 597-608.
- OECD. (2012). Starting Strong III: A QUALITY TOOLBOX FOR EARLY CHILDHOOD EDUCATION AND CARE.
- Peisner-Feinberg, E. S., Burchinal, M. R., Clifford, R. M., Culklin, M. L., Howes, C., Kagan, S. L. & Yazejian, N. (2001). The relation of preschool child-care quality to children's cognitive and social developmental trajectories through second grade. *Child development*, 72(5), 1534-1553.
- Phillips, D. A., Fox, N. A. & Gunnar, M. R. (2011). Same place, different experiences: Bringing individual differences to research in child care. *Child Development Perspectives*, 5(1), 44-49.
- Pianta, R. C. (2001). STUDENT-TEACHER RELATIONSHIP SCALE—SHORT FORM.
- Pianta, R. C., Howes, C., Burchinal, M., Bryant, D., Clifford, R., Early, D. & Barbarin, O. (2005). Features of pre-kindergarten programs, classrooms, and teachers: Do they predict observed classroom quality and child-teacher interactions? *Applied developmental science*, 9(3), 144-159.
- Piek, J. P., Barrett, N. C., Smith, L. M., Rigoli, D. & Gasson, N. (2010). Do motor skills in infancy and early childhood predict anxious and depressive symptomatology at school age? *Human movement science*, 29(5), 777-786.
- Piek, J. P., Bradbury, G. S., Elsley, S. C. & Tate, L. (2008). Motor coordination and Social-Emotional behaviour in Preschool-aged children. *International Journal of Disability, Development and Education*, 55(2), 143-151.
- Pluess, M. & Belsky, J. (2009). Differential susceptibility to rearing experience: The case of childcare. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 50(4), 396-404.
- Prior, M. (2011). Predicting language development at age 18 months: data from the Norwegian Mother and Child Cohort Study. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 32(5), 375-383.
- Raikes, H. (1993). Relationship duration in infant care: Time with a high-ability teacher and infant-teacher attachment. *Early Childhood Research Quarterly*, 8(3), 309-325.
- Ribeiro, L. A., Zachrisson, H. D., Schjølberg, S., Aase, H., Rohrer-Baumgartner, N. & Magnus, P. (2011). Attention problems and language development in preterm low-birth-weight children: Cross-lagged relations from 18 to 36 months. *BMC pediatrics*, 11(1), 59.
- Rothbart, M., Bates, J., Damon, W. & Lerner, N. (2006). Social, emotional, and personality development. *Handbook of child psychology*. John Wiley & Sons Inc., Hoboken, 99-166.
- Sanson, A., Nicholson, J., Ungerer, J., Zubrick, S., Wilson, K., Ainley, J., Berthelsen, D., Broom, D., Harrison, L. & Rodgers, B. (2002). Introducing the longitudinal study of Australian children.
- Schjølberg, S., Eadie, P., Zachrisson, H. D., Øyen, A.-S. & Prior, M. (2011). Predicting language development at age 18 months: data from the Norwegian Mother and Child Cohort Study. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 32(5), 375-383.
- Solheim, E., Wichstrøm, L., Belsky, J. & Berg-Nielsen, T. S. (2013). Do time in child care and peer group exposure predict poor socioemotional adjustment in Norway? *Child development*, 84(5), 1701-1715.
- Spilt, J. L., Lier, P. A., Leflot, G., Onghena, P. & Colpin, H. (2014). Children's Social Self-Concept and Internalizing Problems: The Influence of Peers and Teachers. *Child Development*, 85(3), 1248-1256.
- SSB. (2014). Barnehager, 2013, Endelige Tall. In S. Utdanning (Ed.), (2013 ed., Vol. 2014, pp. Barnehager, 2013, Endelige Tall). Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Undheim, A. M. & Drugli, M. B. (2012a). Age for enrolling in full-time childcare: a qualitative study of parent and caregiver perspectives. *Early Child Development and Care*, 182(12), 1673-1682.
- Undheim, A. M. & Drugli, M. B. (2012b). Perspective of parents and caregivers on the influence of full-time day-care attendance on young children. *Early Child Development and Care*, 182(2), 233-247.
- Vassenden, A., Thygesen, J., Bayer, S., Alvestad, M. & Abrahamsen, G. (2011). Barnehagenes organisering og strukturelle faktorerers betydning for kvalitet: Rapport.
- Watanabe, S. E., Seban, A. M. & Gunnar, M. R. (2002). Rising cortisol at childcare: Relations with nap, rest, and temperament. *Developmental psychobiology*, 40(1), 33-42.
- Winer, A. C. & Phillips, D. A. (2012). Boys, Girls, and "Two Cultures" of Child Care. *Merrill-Palmer Quarterly*, 58(1), 22-49.
- Zachrisson, H. D., Backer-Grøndahl, A., Nærde, A. & Ogden, T. (2012). Smått er godt: Sosial kompetanse of atferd hos 3-åringer - sammenhenger med barneha-gebruk og kjennetegn ved barnegruppen *Rapport til Kunnskapsdepartementet*. Oslo: Atferdssenteret.
- Zachrisson, H. D., Backer-Grøndahl, Agathe, Nærde, Ane, & Ogden, Terje. (2012). Smått er godt: Sosial kompetanse of atferd hos 3-åringer - sammenhenger med barneha-gebruk og kjennetegn ved barnegruppen *Rapport til Kunnskapsdepartementet*. Oslo: Atferdssenteret.
- Zachrisson, H. D., Dearing, E., Lekhal, R. & Toppelberg, C. O. (2013). Little evidence that time in child care causes externalizing problems during early childhood in Norway. *Child development*, 84(4), 1152-1170.
- Zachrisson, H. D., Janson, H. & Nærde, A. (2013). Predicting early center care utilization in a context of universal access. *Early Childhood Research Quarterly*, 28(1), 74-82.

Zachrisson, H. D., Lekhal, R. & Schjølberg, S. (2010).
Barnehage og psykisk helse hos sped- og småbarn. In I.
Moe, Bergum-Hansen, M, Slinning, K (Ed.), *Norsk håndbok
i sped- og småbarns psykiske helse* (pp. 770-788). Oslo:
Gyldendal.

Den norske mor og barn-undersøkelsen

+

Spørreskjema før skolestart – ved ca. 5 år

+

Skjemaet skal leses av en maskin. Derfor

- I de små avkrysningsboksene setter du et kryss for
- Hvis du mener at du har satt kryss i feil boks, kan

Dette skjemaet skal ikke brukes til utfylling. Ta kontakt med oss på morbarn@fhi.no eller tlf 53 20 40 40 hvis du trenger skjema.

Oppgi dag, måned og år for utfylling av skjemaet

Om barnet

1. Hva er barnets høyde og vekt nå for tiden?

Høyde cm Vekt kg

Dato for måling måned år

2. Hvem deler du husholdning med utover egne barn?

- Ektefelle
 Samboer
 Andre voksne
 Andres barn
 Ingen

3. Dersom det bor barn i husholdningen, hvor mange barn på hvilken alder?

(Tell også med barnet du fyller ut skjemaet for)

Antall barn 5 år eller mer

Antall barn som er 3 eller 4 år

Antall barn fra 0 opp til 3 år

4. Bor du sammen med barnets far?

- Ja Nei Har aldri bodd sammen med barnets far

Hvis NEI, hvor gammelt var barnet da dere flyttet fra hverandre? år

Barnepass

5. Hvor passes barnet på dagtid nå for tiden?

(Du kan krysse av for flere valg.)

Antall timer per uke:

Dagmamma/praktikant/i park

Familiebarnehage

Privat barnehage

Offentlig barnehage

Andre i familien enn mor/far

6. Dersom barnet går i barnehage, er det en avdelingsbarnehage eller basebarnehage?

- Avdelingsbarnehage
 Basebarnehage

7. Hvis barnet passes annet sted enn hjemme, hvor mange voksne passes barnet av f eks antall voksne i avdelingen?

voksne

8. Hvor mange barn blir passet sammen med barnet? (Hvis barnehage, antall barn i samme avdeling.)

barn

9. Hvor mange ganger har barnet byttet barnepassordning? (Ikke regn med bytte av avdeling innen barnehagen.)

ganger

10. Hvor gammelt var barnet da det startet i nåværende barnepassordning?

måneder

11. Mottar barnet ditt nå eller har det mottatt ekstra hjelp i barnehagen/blitt tildelt ekstra ressurser?

- Nei Ja Antall timer per uke

12. Hvordan trives barnet i nåværende barnepassordning?

- Svært dårlig Dårlig Både godt og dårlig Godt Svært godt
-

13. Hvis barnet passes annet sted enn hjemme eller hos dagmamma, i hvor stor grad er du fornøyd med ulike sider ved barnepassordningen?
(Kryss av for hver linje den vurdering du vil gi; fra svært misfornøyd til svært fornøyd.)

	Svært misfornøyd	Mer misfornøyd enn fornøyd	Både fornøyd og misfornøyd	Mer fornøyd enn misfornøyd	Svært fornøyd
1. Aktivitetsinnholdet i barnehagen	☐	☐	☐	☐	☐
2. Barnehagens tilrettelegging for skoleforberedende aktiviteter	☐	☐	☐	☐	☐
3. De ansattes kompetanse til å gjøre en god jobb med ditt barn	☐	☐	☐	☐	☐
4. Barnehagens mattilbud (sunn mat, riktig kosthold).....	☐	☐	☐	☐	☐
5. Informasjon om hvordan ditt barn har det.....	☐	☐	☐	☐	☐

+

Media og spill

14. Har barnet TV på eget rom? Nei Ja

15. Hvor mange timer ser barnet på TV/DVD eller spiller PC/TV-spill ...

	Ser aldri/ spiller aldri	Mindre enn 1 time	Fra 1 time og opp til 3 timer	Fra 3 timer og opp til 5 timer	5 timer eller mer
1. På en typisk ukedag?	☐	☐	☐	☐	☐
2. På en typisk dag i helgen?	☐	☐	☐	☐	☐

+

16. Hvor ofte bruker barnet ...

	Daglig	4-6 dager i uken	2-3 dager i uken	1 dag i uken	Aldri/sjelden
1. PC/datamaskin hjemme?	☐	☐	☐	☐	☐
2. TV-spill/Håndholdte spill (f.eks. Playstation, Game Boy, PSP o.l.)?	☐	☐	☐	☐	☐
3. PC-/TV spill hvor formålet er pedagogisk (lære skolerelevante ting)?	☐	☐	☐	☐	☐
4. Bøker som aktivisering og underholdning?	☐	☐	☐	☐	☐
5. Tegning/maling ol. som aktivisering og underholdning?	☐	☐	☐	☐	☐

Barnets utvikling og sykdommer

17. Her følger spørsmål om sykdom og helseproblemer hos barnet. Har barnet nå eller har det noen gang hatt følgende langvarige sykdommer eller helseproblemer?

+	Nei		Hvis ja, ble sykdom/problem bekreftet av lege/psykolog?		Hvis ja, har barnet sykdom/problem fremdeles?	
	Nei	Ja	Nei	Ja	Nei	Ja
1. Astma	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Pollenallergi/høysnue	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Tetthet/piping i brystet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Epilepsi.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. Cerebral parese.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. Nedsatt hørselsfunksjon	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. Forsinket motorisk utvikling eller er klossete	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8. Forsinket eller avvikende språkutvikling	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9. Uvanlig urolig/hyperaktiv/ADHD	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10. Oppmerksomhetsproblemer/vansker med å konsentrere seg.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11. Autisme/autistiske trekk.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12. Asperger syndrom	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13. Atferdsproblemer (vanskelig og uregjerlig).....	☐	☐	☐	☐	☐	☐
14. Emosjonelle vansker (trist eller engstelig)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15. Nedsatt synsfunksjon (lappebehandling/ behov for briller daglig)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
16. Annet, spesifiser	☐	☐	☐	☐	☐	☐

+

18. Mer om barnets helse

+

	Nei	Ja	
1. Har barnet hatt en ulykkeskade med påfølgende diagnose?	☐	☐	Beskriv: _____
2. Har barnet en lærevanske eller psykisk utviklingshemming?	☐	☐	Beskriv: _____
3. Har barnet et syndrom eller er det mistanke om at det har det?	☐	☐	Beskriv: _____
4. Har barnet hatt andre alvorlige, men kortvarige sykdommer?	☐	☐	Beskriv: _____
5. Har barnet noen gang vært vitne til at en i nær familie har blitt utsatt for vold?	☐	☐	Beskriv: _____

+

19. Om milepæler i utviklingen

Nei Ja

1. Begynte barnet ditt å si de første ord før fylte 2 år (ikke regn med ordene mamma og pappa)?	☐	☐
2. Begynte barnet ditt å kombinere ord før fylte 2,5 år (sette sammen 2-3 ord til setninger)?	☐	☐
3. Sluttet barnet ditt med bleier på dagtid før fylte 4 år (kryss ja hvis mindre enn 3 uhell i måneden)?	☐	☐

20. Har en fagperson påvist at barnet nå eller tidligere har hatt redusert hørsel?

 Nei Ja

Hvis ja, ved hvilken alder?

(Sett evt. flere kryss)

 Før 18 mnd 18-36 mnd Etter 36 mnd

+

21. Har barnet vært henvist til følgende instanser?

Nei Ja

Habiliteringstjenesten	☐	☐
Barnepsykiatrisk poliklinikk/avdeling	☐	☐
PP-tjenesten	☐	☐

Hvis ja, hvorfor?

22. Har barnet ditt noen gang vært utredet for en språkforsinkelse eller andre vansker med språk/tale eller kommunikasjon?

 Nei Ja

Hvis ja: Hva var konklusjonen fra utredningen?

(Sett gjerne flere kryss):

1. Alt var fint, ingen vansker	☐
2. Bare forsinket i å bruke språk, god språkforståelse..	☐
3. Forsinket både i å bruke språk og i å forstå språk....	☐
4. Uttalevansker	☐
5. Stammer eller stotrer	☐
6. Annet ved språket:	☐

Beskriv: _____

+

23. Har noen i barnets nære familie nå eller tidligere hatt følgende vansker? (Bare regn barnets biologiske slektninger.)

Vi er spesielt interessert med hensyn til barnets søsken eller mor og far, barnets besteforeldre, onkler, tanter eller barnets søskenbarn.

Hvis ja, skriv hvilket slektskap det er til barnet

Nei Ja

1. Var sen til å begynne å snakke som barn	☐	☐	Slektskap: _____
2. Hadde vansker med å lære å lese og skrive	☐	☐	Slektskap: _____
3. Hadde vansker med å uttale lyder riktig som barn (førskolealderen)	☐	☐	Slektskap: _____

+

24. Om barnets uttale

(Kryss av fra 1-5 hvor 1 er svært vanskelig og 5 er svært lett.)

Svært vanskelig 1 2 3 4 5 Svært lett

1. Hvor lett er det for deg å forstå hva barnet ditt sier?	☐	☐	☐	☐	☐
2. Hvor lett er det for de som ikke kjenner barnet ditt å forstå det barnet sier?	☐	☐	☐	☐	☐

Kosttilskudd og spisevaner

25. Får barnet ditt noe av følgende kosttilskudd? (Sett et kryss for hver linje for både antall ganger og mengde og oppgi merkenavn.)

Flytende kosttilskudd	Nei	Antall ganger per uke				Mengde per gang		
		6-7	4-5	1-3	<1	1 teskje	1 barneskje	1 spiseskje
Tran	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Omega-3, merke _____	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sanasol/Biovit	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annet flytende kosttilskudd, merke _____	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Kapsler/tabletter	Nei	Antall ganger per uke				Antall per gang		
		6-7	4-5	1-3	<1	1	2	3+
Omega-3, merke _____	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tran	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Multivitaminer, merke _____	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fluortabletter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annet kosttilskudd, merke _____	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	Sjelden/ aldri	1 gang per uke	2-3 ganger per uke	4-6 ganger per uke	Hver dag
26. Hvor ofte spiser barnet frokost (hjemme eller i barnehagen)?	☐	☐	☐	☐	☐

27. Vurder om dette stemmer for barnet ditt i løpet av de siste 6 månedene.

	Nei	Ja			
1. Har ditt barn noen gang spist så mye at de fleste ville være enige i at dette var en virkelig stor mengde mat?	☐	☐			
2. Har du hatt inntrykk av at barnet ditt ikke klarte å stoppe å spise, eller at barnet ikke kunne kontrollere hva eller hvor mye det spiste?	☐	☐			
+					
3. Hvor ofte har ditt barn spist en virkelig stor mengde mat hvor du samtidig hadde inntrykk av at barnet ikke hadde kontroll?	☐	☐	☐	☐	☐

Språk og førskoleaktiviteter

28. Om barnets evne til å følge med og fortelle

Her følger noen spørsmål om barns talespråk og hva de forstår. Kanskje har barnet ditt allerede gjort noen av de aktivitetene som blir beskrevet her og noen har barnet ikke begynt å gjøre ennå. Kryss av for hvert spørsmål det du synes passer for ditt barn.

	Ja	Av og til	Ikke ennå
1. Kan barnet fortelle deg minst to ting om en kjent gjenstand? Hvis du for eksempel sier: "Fortell meg om ballen din", vil da barnet svare noe slikt som "Den er rund, jeg kan kaste den, den er stor"?	☐	☐	☐
2. Uten at du hjelper barnet ved å peke eller gjenta, kan det gjøre tre ting som ikke hører sammen, når du ber om det? Gi alle tre beskjedene før barnet starter. Du kan for eksempel be barnet "klapp i hendene, gå til døren og sett deg", eller "gi meg pennen, åpne boken og reis deg opp"	☐	☐	☐
3. Bruker barnet fire- og femordssetninger? For eksempel: "Jeg vil ha bilen."	☐	☐	☐
4. Når dere snakker om noe som har skjedd, bruker barnet da ord som viser til fortid, for eksempel gikk, lekte, eller løp? Still barnet spørsmål som: "Hvordan klarte du å komme deg til butikken?" ("Vi gikk"). "Hva gjorde du hos kameraten din?" ("Vi lekte").	☐	☐	☐
5. Bruker barnet sammenliknende ord som høyere, sterkere, kortere? Still spørsmål til barnet som: "Du er høy, men mamma er _____?" (høyere); "En hund er sterk, men bjørnen er _____?" (sterkere); "Pinnen er kort, men fyrstikken er _____?" (kortere).	☐	☐	☐
6. Kan barnet svare på følgende spørsmål: 1. "Hva gjør du når du er sulten?" (Godtatte svar er for eksempel: "Finner mat", "spiser", "ber om noe å spise", eller "finner meg noe godt".) 2. "Hva gjør du når du er trøtt?" (Godtatte svar er for eksempel: "Tar en lur", "hviler", "sover", "går til sengs" eller "setter meg ned")	☐	☐	☐
7. Kan barnet gjenta de følgende setningene uten feil? Du kan gjenta hver av setningene en gang. Kryss av for "ja" dersom barnet gjentar begge setningene uten feil, kryss "av og til" dersom barnet gjentar en av setningene uten feil.			☐
"Arne gjemte skoene for at Marit ikke skulle finne dem."	☐	☐	☐
"Per leste den blå boken som var under sengen hans."	☐	☐	☐

29. Hvilket morsmål har barnets mor og far og hvilke(t) språk snakker barnet?

	Mors morsmål	Fars morsmål	Hvilke(t) språk snakker barnet? (sett gjerne flere kryss)
1. Norsk, svensk eller dansk	☐	☐	☐
2. Andre nordiske språk (islandsk, finsk) eller samisk	☐	☐	☐
3. Vesturopeisk språk: (F.eks. tysk, engelsk, spansk).....	☐	☐	☐
4. Andre språk (østeuropeiske, asiatiske, tyrkiske, afrikanske).....	☐	☐	☐

30. Om barnets språkerfaring.

Kryss av hvilke(t) språk som snakkes sammen med barnet.

	Bare norsk	Mer norsk enn annet språk	Like mye norsk som annet språk	Mer annet språk enn norsk	Bare annet språk
1. Hvilke(t) språk snakker du sammen med barnet ditt?.....	☐	☐	☐	☐	☐
2. Hvilke(t) språk snakker din ektefelle/samboer sammen med barnet? ...	☐	☐	☐	☐	☐
3. Hvilke(t) språk snakker barnet sammen med sine søsken?	☐	☐	☐	☐	☐

31. Forhold som henger sammen med språklige ferdigheter

Kryss av for hvert utsagn i forhold til hvor godt du synes det passer for ditt barn. Prøv å svare på alt selv om du ikke er helt sikker eller synes utsagnet virker rart. Er utsagnet bare delvis rett, krysses det av for tall mellom 1 og 5 avhengig av hvor godt du synes det passer for ditt barn.

	1	2	3	4	5
1. Glemmer ord som han/hun vet hva betyr.....	☐	☐	☐	☐	☐
2. Blander sammen ord med lik mening (f.eks. skjorte, genser, jakke)	☐	☐	☐	☐	☐
3. Har vansker med å forstå hva vanlige ord betyr.....	☐	☐	☐	☐	☐
4. Har problemer med å svare på spørsmål like raskt som andre.....	☐	☐	☐	☐	☐
5. Leter ofte etter de riktige ordene.....	☐	☐	☐	☐	☐
6. Bruker ufullstendige setninger.....	☐	☐	☐	☐	☐
7. Bruker korte setninger når han/hun skal svare på spørsmål.....	☐	☐	☐	☐	☐
8. Har vansker med å gjenfortelle en historie han/hun har hørt	☐	☐	☐	☐	☐
9. Blir fort sliten i situasjoner som krever språklig oppmerksomhet.....	☐	☐	☐	☐	☐
10. Det virker som om det han/hun lærer ikke fester seg.....	☐	☐	☐	☐	☐
11. Har vansker med å huske ting.....	☐	☐	☐	☐	☐
12. Vansker med å forstå hva andre sier	☐	☐	☐	☐	☐
13. Misforstår muntlige instruksjoner og beskjeder	☐	☐	☐	☐	☐
14. Har problemer med å huske beskjeder	☐	☐	☐	☐	☐
15. Misoppfatter situasjoner og hendelser	☐	☐	☐	☐	☐
16. Han/hun er vanskelig å forstå.....	☐	☐	☐	☐	☐
17. Har problemer med å gi uttrykk for ønsker og behov.....	☐	☐	☐	☐	☐
18. Blir ikke forstått av andre.....	☐	☐	☐	☐	☐
19. Tar sjelden initiativ til å snakke med andre	☐	☐	☐	☐	☐
20. Har problemer med å uttale ord riktig	☐	☐	☐	☐	☐
21. Mestrer ikke dialog med jevnaldrene.....	☐	☐	☐	☐	☐
22. Unngår helst å snakke med andre enn nær familie.....	☐	☐	☐	☐	☐

32. Om barnets språklige kompetanse

Kryss av for hvor ofte du synes dette er typisk for barnet ditt.

	Sjelden eller aldri	En gang i blant	Regelmessig	Ofte eller bestandig
1. Det er vanskelig å forstå meningen i det barnet sier, selv om uttalen er tydelig.	☐	☐	☐	☐
2. Barnet stikker rekkefølgen når han/hun prøver å fortelle en historie eller noe som nylig har hendt. Dersom han/hun for eksempel skal fortelle om en film, kan han/hun starte med slutten i stedet for begynnelsen.	☐	☐	☐	☐
3. Bruker ord som "han" og "det" uten å gjøre det klart hva eller hvem han/hun snakker om. Eksempel: Når han/hun forteller om en film, kan han/hun si " Han var kjempeflink", uten å forklare hvem "han" er.	☐	☐	☐	☐
4. Barnet gir tydelig uttrykk for hva han/hun planlegger å gjøre i fremtiden (som for eksempel hva barnet skal gjøre i morgen eller hva barnet skal gjøre i ferien).....	☐	☐	☐	☐
5. Det kan være vanskelig å avgjøre om det barnet snakker om er virkelighet eller fantasi.....	☐	☐	☐	☐
6. Barnet forklarer på en klar og forståelig måte noe som har skjedd tidligere (for eksempel hva barnet gjorde i barnehagen, eller hva som skjedde under fotballkampen).....	☐	☐	☐	☐

	Nei	Ja
7. Snakker barnet om ting som skjer litt fram i tid som til helgen, f.eks. "I morgen skal vi gå på kino"?	☐	☐
8. Snakker barnet om ting som allerede har skjedd, f.eks. "I går tok vi bussen til barnehagen"?	☐	☐
9. Snakker barnet om ting som kunne eller kan skje, f.eks. "Hvis han tar på platen, kan han brenne seg"?	☐	☐
10. Snakker barnet på en spesiell måte når det leker at det er en annen, f.eks "Nå var du kongen og jeg var dronningen"?	☐	☐

33. Om barnets førskoleaktiviteter

	+	Svært dårlig/ dårlig	Gjennom- snittlig	God/ svært god
1. Hvor flink er barnet ditt til å fortelle en historie?	☐	☐	☐	☐
2. Hvor flink er barnet ditt til å formidle egne ønsker og behov slik at det blir forståelig for voksne og venner?	☐	☐	☐	☐

I løpet av en typisk uke:

	Aldri	Sjelden	Noen ganger	Ofte	Svært ofte
3. Hvor ofte prøver du å lære barnet ditt å tegne bokstaver eller ord?	☐	☐	☐	☐	☐
4. Hvor ofte hjelper du barnet ditt med å klare å lese bokstaver og ord?	☐	☐	☐	☐	☐

	Nei	Ja
5. Er barnet ditt vanligvis interessert i å skrive bokstaver?	☐	☐
6. Er barnet ditt vanligvis interessert i bøker?	☐	☐
7. Klarer barnet ditt å lese enkle ord?	☐	☐
8. Klarer barnet ditt å lese enkle setninger?	☐	☐
9. Klarer barnet ditt å skrive navnet sitt?	☐	☐

	+	Svært dårlig/ dårlig	Gjennom- snittlig	God/ svært god
10. Hvor lenge orker barnet ditt å sitte i ro når han/hun blir lest for?	☐	☐	☐	☐
Liker ikke i det hele tatt	☐	☐	☐	☐
5 minutter eller mindre	☐	☐	☐	☐
6-15 minutter	☐	☐	☐	☐
16-45 minutter	☐	☐	☐	☐
Mer enn 45 minutter	☐	☐	☐	☐
Blir ikke lest for	☐	☐	☐	☐

Barnets ferdigheter og væremåte

34. Barnets lek (Sett ett kryss for hver linje)
Det følgende kartlegger ulike måter som barn aktiviserer seg på i fri lek/beskjeftigelse inne. Selv om barnet varierer mye i forhold til hva og hvordan han/hun leker, prøv likevel å gi en vurdering av hvor vanlig de forskjellige tingene er hos dette barnet.

Synes du at barnet.....	Aldri	Nesten aldri	Noen ganger	Ofte	Svært ofte
1. Snakker og lager lyder til andre barn når de leker	☐	☐	☐	☐	☐
2. Leker for seg selv og utforsker ting eller leker	☐	☐	☐	☐	☐
3. Leker herjeleker med andre barn	☐	☐	☐	☐	☐
4. Inntar rollen som observatør eller tilskuer	☐	☐	☐	☐	☐
5. Leker late-som-om-lek sammen med andre barn	☐	☐	☐	☐	☐
6. Deltar i gruppeleker (sisten, bro-bro-brille ol)	☐	☐	☐	☐	☐
7. Holder på med late-som-om-lek for seg selv	☐	☐	☐	☐	☐
8. Leker alene, bygger ting med klosser eller andre leker	☐	☐	☐	☐	☐
9. Vandrer rundt uten mål og mening	☐	☐	☐	☐	☐
10. Leker sammen med andre barn (ikke bare ved siden av)	☐	☐	☐	☐	☐
11. Leker fantasilek, men ikke sammen med andre barn	☐	☐	☐	☐	☐
12. Ser på eller følger med på hva andre barn gjør, men uten å ta initiativ til å delta	☐	+	☐	☐	☐
13. Tar del i leke- og tulle-slåssing med andre barn	☐	☐	☐	☐	☐
14. Leker for seg selv, tegner, maler eller legger puslespill	☐	☐	☐	☐	☐
15. Tar del i aktiv samtale med andre barn under leken	☐	☐	☐	☐	☐
16. Engasjerer seg i fantasilek med andre barn	☐	☐	☐	☐	☐
17. Leker alene, utforsker ting og prøver å finne ut hvordan de virker	☐	☐	☐	☐	☐
18. Forblir alene og ubeskjeftiget, kanskje bare stirrer ut i luften	☐	☐	☐	☐	☐
19. Leker alene/er opptatt av enkel motorisk lek (løpe rundt, klatrer)	☐	☐	☐	☐	☐
20. Leker en kort stund med hver leke, fester seg ikke ved noe	☐	☐	☐	☐	☐

35. Om aktivitet og uro
Kryss av for hvert utsagn i hvilken grad det passer for barnet den siste måneden.

	+	Passer ikke	Passer litt	Passer bra	Passer veldig bra
1. Uoppmerksom, distraheres lett	☐	☐	☐	☐	☐
2. Klarer ikke å holde på oppmerksomheten	☐	☐	☐	☐	☐
3. Fikler med hender og føtter, vrir seg i stolen	☐	☐	☐	☐	☐
4. Rotete eller uorganisert hjemme eller i barnehagen	☐	☐	☐	☐	☐
5. Deltar bare i det han/hun er veldig interessert i	☐	☐	☐	☐	☐
6. Problemer med konsentrasjonen eller oppmerksomheten	☐	☐	☐	☐	+
7. Unngår, uttrykker motvilje mot eller har problemer med å engasjere seg i noe som krever utholdenhet (for eksempel aktiviteter i barnehagen eller å hjelpe til hjemme)....	☐	☐	☐	☐	+

Forts.

		Passer ikke	Passer litt	Passer bra	Passer veldig bra	
8.	Blir distrauert når han/hun blir bedt om å gjøre noe.....	☐	☐	☐	☐	
9.	Konsentrasjonsproblemer i barnehagen.....	☐	☐	☐	☐	
10.	Forlater plassen sin i gruppen i barnehagen eller i andre situasjoner der det forventes at en skal sitte rolig.....	☐	☐	☐	☐	
11.	Følger ikke ordentlig med når ting forklares og gjør ikke ferdig oppgaver i barnehagen eller plikter hjemme (ikke på grunn av uvilje eller vansker med å forstå hva som skal gjøres).....	☐	☐	☐	☐	
12.	Blir lett frustrert ved anstrengelser	☐	☐	☐	☐	
+						
36. Om motorikk						
Kryss av for hver linje om barnet ditt mestrer aktivitetene nevnt under godt.						
				Nei	Ja	
1.	Synes du barnet ditt går, løper og klatrer som andre barn på den samme alderen?	☐	☐	☐	☐	
2.	Klarer å stå på én fot i minst 5 sekunder uten å vise problemer med å balansere.....	☐	☐	☐	☐	
3.	Klarer å hinke mange ganger på én fot uten støtte	☐	☐	☐	☐	
4.	Kaster ball sammen med andre barn; kaster til dem og klarer å ta i mot ballen minst halvparten av gangene.....	☐	☐	☐	☐	
5.	Klarer selv å få fart i en huske og selv holde oppe farten i husken	☐	☐	☐	☐	
6.	Sykler på tohjuls sykkel, med eller uten treningshjul.....	☐	☐	☐	☐	
7.	Legger selv et puslespill med 9 eller flere brikker.....	☐	☐	☐	☐	
8.	Når han/hun tegner en firkant, så har den fine rette hjørner.....	☐	☐	☐	☐	
9.	Klipper med saks og klarer selv å følge strekene på en enkel figur	☐	☐	☐	☐	
10.	Tegner tegninger av et menneske som har både øyne, nese og munn samt armer, ben, hender og føtter (må ha med alle 7 delene for å svare JA).....	☐	☐	☐	☐	
11.	Fargelegger innenfor strekene i en fargeleggebok	☐	☐	☐	☐	
12.	Liker barnet å delta i aktiviteter eller i leker som krever gode motoriske ferdigheter?	☐	☐	☐	☐	
+						
37. Om temperament og personlig stil						
Hvor typisk er følgende atferd for ditt barn? (Kryss av for hver linje.)						
		Svært typisk	Ganske typisk	Både og	Lite typisk	Ikke typisk
1.	Barnet er alltid på farten	☐	☐	☐	☐	☐
2.	Barnet er i aktivitet og løper omkring med en gang det våkner om morgenen.....	☐	☐	☐	☐	☐
3.	Barnet foretrekker rolige stillesittende leker framfor mer aktive.	☐	☐	☐	☐	☐
4.	Det skal lite til før barnet gråter	☐	☐	☐	☐	☐
5.	Det skal lite til før barnet hisser seg opp eller blir lei seg	☐	☐	☐	☐	☐
6.	Barnet reagerer intenst når det blir opphisset	☐	☐	☐	☐	☐
7.	Barnet er svært sosialt	☐	☐	☐	☐	☐
8.	Det tar lang tid før barnet blir vant til fremmede	☐	☐	☐	☐	☐
9.	Barnet er vennlig og tillitsfull mot fremmede	☐	☐	☐	☐	☐
10.	Barnet vil heller leke med andre enn å leke for seg selv	☐	☐	☐	☐	☐
11.	Barnet liker å være sammen med andre mennesker	☐	☐	☐	☐	☐
12.	Barnet synes å være sammen med andre er morsommere enn noe annet... ..	☐	☐	☐	☐	☐
+						
38. Om barnets evner og ferdigheter sammenliknet med jevnaldrende						
Kryss av fra 1-5 for hver linje avhengig av hvor godt det passer for ditt barn						
		Svært mye svakere		Typisk lik jevnaldrende	Svært mye flinkere	
		1	2	3	4	5
1.	Evne til å stille spørsmål ordentlig	☐	☐	☐	☐	☐
2.	Evne til å svare på spørsmål ordentlig.	☐	☐	☐	☐	☐
3.	Evne til å si setninger klart nok til å bli forstått av fremmede.....	☐	☐	☐	☐	☐
4.	Antall forskjellige ord han/hun kjenner.....	☐	☐	☐	☐	☐
5.	Evne til bruke de ordene han/hun kan på en riktig måte.	☐	☐	☐	☐	☐
6.	Evne til å få formidlet et budskap til andre ved å snakke.	☐	☐	☐	☐	☐
7.	Evne til å finne de riktige ordene når han/hun snakker med andre.	☐	☐	☐	☐	☐
8.	Evne til å oppnå det han/hun vil gjennom å snakke.	☐	☐	☐	☐	☐
9.	Evne til å starte en samtale i gang sammen med andre barn.	☐	☐	☐	☐	☐
10.	Evne til å holde en samtale gående med andre barn.....	☐	☐	☐	☐	☐
11.	Lengden på setninger han/ hun bruker.	☐	☐	☐	☐	☐
12.	Evne til å lage "voksenlignende" setninger.	☐	☐	☐	☐	☐
13.	Evne til å si lydene i alle ord riktig.....	☐	☐	☐	☐	☐

39. Om barnets atferd og væremåte

Den følgende listen er utsagn som beskriver barns atferd og væremåte. I hvilken grad passer utsagnene for ditt barn vurdert slik det har vært de siste 2 månedene. (Kryss av for hver linje.)

	+	Passer ikke	Passer litt/ noen ganger	Passer godt/ ofte
1. Redd for å prøve nye ting		☐	☐	☐
2. Kan ikke konsentrere seg/være oppmerksom lengre tid av gangen		☐	☐	☐
3. Kan ikke sitte stille, er urolig eller overaktiv		☐	☐	☐
4. Tåler ikke å vente. Vil ha alt med en gang		☐	☐	☐
5. Klenger på voksne eller er for avhengig		☐	☐	☐
6. Gråter mye		☐	☐	☐
7. Trassig		☐	☐	☐
8. Ønsker må oppfylles med en gang		☐	☐	☐
9. Blir urolig av enhver forandring av rutine		☐	☐	☐
10. Spiser dårlig		☐	☐	☐
11. Det merkes ikke på barnet når han/hun har gjort noe galt		☐	☐	☐
12. Er redd for visse dyr, situasjoner eller steder		☐	☐	☐
13. Kommer ofte opp i krangel		☐	☐	☐
14. Legger seg borti alt mulig		☐	☐	☐
15. Blir alt for urolig når han/hun blir skilt fra foreldrene		☐	☐	☐
16. Slår andre		☐	☐	☐
17. Nervøs, overfølsom eller anspent		☐	☐	☐
18. Grensesetting endrer ikke hans/hennes atferd		☐	☐	☐
19. Skifter raskt fra en aktivitet til en annen		☐	☐	☐
20. Magesmerter eller -krampe (uten medisinsk grunn)		☐	☐	☐
21. For redd eller engstelig		☐	☐	☐
22. Ulykkelig, trist eller deprimert		☐	☐	☐
23. Kaster opp (uten medisinsk grunn)		☐	☐	☐
24. Klossete eller dårlig koordinasjon		☐	☐	☐
25. Barnet blir plaget/mobbet av andre barn		☐	☐	☐
26. Blir lett såret		☐	☐	☐
27. Blir lett sjenert eller flau		☐	☐	☐

40. Hvor ofte hender det at barnet våkner om natten?

- 3 eller flere ganger per natt
 1-2 ganger per natt
 Noen ganger per uke
 Sjelden, aldri

41. Omtrent hvor mange timer sover barnet vanligvis per natt på hverdager?

- 8 timer eller mindre
 9 timer
 10 timer
 11 timer
 12 timer eller mer

42. Om bekymringer

	Nei	Ja
1. Er du bekymret for hvordan barnet ditt klarer å snakke og uttale lyder?	☐	☐
2. Er du bekymret fordi barnet ditt er krevende og vanskelig å ha med å gjøre?	☐	☐
3. Er du bekymret fordi barnet ditt er lite interessert i å leke med andre barn?	☐	☐
4. Er du bekymret fordi barnets aktivitetsnivå er så høyt?	☐	☐
5. Har andre uttrykt bekymring for ditt barns atferd og utvikling?	☐	☐
6. Samlet sett, synes du at barnet <u>nå for tiden</u> har vansker på ett eller flere av følgende områder: språk, følelser, konsentrasjon, oppførsel eller med å komme overens med andre?	☐	☐
Hvis ja		
1. Blir barnet selv forstyrret eller plaget av vanskene?	☐	☐
2. Påvirker vanskene barnets daglige liv på noen av de følgende områder:		
- Hjemme/i familien	☐	☐
- Forhold til venner/samvær med jevnaldrende	☐	☐
- I barnehage/park/hos dagmamma	☐	☐
3. Fører vanskene til en belastning for deg eller familien som helhet?	☐	☐
4. Hvis barnet har vansker, hvor gammelt var barnet da vanskene startet?	<input type="text" value=""/>	<input type="text" value=""/>

Spørsmål om deg selv

43. Hva er din vekt nå for tiden?

Vekt kg

+

44. Er du gravid nå?

Nei Ja

45. Hvordan er røykevanene i hjemmet nå?

	Deg selv	Din samboer/ ektefelle
1. Røyker ikke.....	☐	☐
2. Røyker av og til.....	☐	☐
3. Røyker daglig.....	☐	☐
4. Hvis daglig, antall sigaretter per dag.....	<input type="text"/> <input type="text"/>	<input type="text"/> <input type="text"/>

+

46. Hvor ofte drikker du alkohol nå for tiden?

- Omtrent 6–7 ganger per uke
 Omtrent 4–5 ganger per uke
 Omtrent 2–3 ganger per uke
 Omtrent 1 gang per uke
 Omtrent 1–3 ganger per måned
 Sjeldnere enn 1 gang per måned
 Aldri

+

47. Hvor mange alkoholenheter drikker du vanligvis når du nyter alkohol? Kryss av for både i helgen og hverdagen. (Se forklaring nedenfor.)

	I helgen	Hverdager
10 eller flere.....	☐	☐
7-9.....	☐	☐
5-6.....	☐	☐
3-4.....	☐	☐
1-2.....	☐	☐
Færre enn 1.....	☐	☐

Enheter alkohol

For å sammenligne ulike typer alkohol, spør vi etter det vi kaller alkoholenheter (= 1,5cl ren alkohol). I praksis betyr dette følgende:

1 glass (1/3 liter) øl	= 1 enhet
1 vinglass rød eller hvit vin	= 1 enhet
1 hetvingsglass, sherry eller annen hetvin	= 1 enhet
1 dramme glass brennevin eller likør	= 1 enhet
1 flaske rusbrus/cider	= 1 enhet

48. Har du hatt en alvorlig sykdom eller plage som har oppstått de siste 5 årene? (hjertesykdom, kreft, muskelsykdom, alvorlig kronisk sykdom som diabetes, psykisk sykdom, funksjonshemming eller annet)

Nei Ja Hvis nei, fortsett med spørsmål 50

Hvis ja,

Oppgi hvilke(n) sykdom og kryss av om det er stilt en diagnose hos en lege og om du har vært innlagt på sykehus for denne lidelsen. Hvis du har blitt frisk oppgi alderen når du ble frisk.

Skriv navnet på sykdommen	Lege stilt diagnose		Sykehusinnleggelse		Hvis du er blitt frisk, omtrent hvor gammel var du?
	Nei	Ja	Nei	Ja	
1. _____	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/> år
2. _____	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/> år
3. _____	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/> år
4. _____	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/> år

49. Har denne eller disse sykdommene/plagene de siste 5 årene gjort det vanskelig for deg å fungere i ditt daglige liv?

- Nei
 Ja, litt
 Ja, en god del
 Ja, svært mye

+

50. Har du noen gang hatt problemer med din fysiske eller psykiske helse som har hindret deg i arbeid eller sosiale aktiviteter med familie eller venner?

Nei Ja

+

Hvis ja, hvor mye har problemene hindret deg?

	Svært mye	En god del	Noe	Litt	Ikke i det hele tatt
1. Fysiske helse	☐	☐	☐	☐	☐
2. Psykiske helse	☐	☐	☐	☐	☐

51. Har du i løpet av de siste 2 ukene vært plaget med noe av de følgende? (Sett ett kryss for hver linje.)

	Ikke plaget	Litt plaget	Ganske mye plaget	Veldig mye plaget
1. Stadig redd eller engstelig	☐	☐	☐	☐
2. Nervøsitet, indre uro	☐	☐	☐	☐
3. Følelse av håpløshet med hensyn til framtiden	☐	☐	☐	☐
4. Nedtrykt, tungsindig	☐	☐	☐	☐ +
5. Mye bekymret eller urolig	☐	☐	☐	☐
6. Følelse av at alt er et slit	☐	☐	☐	☐
7. Føler deg anspent eller oppjaget	☐	☐	☐	☐
8. Plutselig frykt uten grunn	☐	☐	☐	☐

52. Hvis du har en ektefelle/samboer/partner, hvor enig er du i disse beskrivelsene? (Sett ett kryss for hver linje.)

	Svært enig	Enig	Litt enig	Litt uenig	Uenig	Svært uenig
1. Min partner og jeg har problemer i parforholdet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Jeg er svært lykkelig i mitt parforhold	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Min partner er generelt forståelsesfull	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Jeg er fornøyd med forholdet til min partner	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. Vi er enige om hvordan barn bør oppdras	☐	☐	☐	☐	☐	☐

53. Hvor ofte hender dette hjemme hos dere? (Sett ett kryss for hver linje.) +

	Aldri	Nesten aldri	Noen ganger	Ofte	Alltid
1. Du lar barnet ditt forstå når han/hun gjør en god innsats	☐	☐	☐	☐	☐
2. Du truer med å straffe barnet ditt, og så gjennomfører du ikke straffen når det kommer til stykket	☐	☐	☐	☐	☐
3. Du har en hyggelig samtale med barnet ditt	☐	☐	☐	☐	☐
4. Barnet snakker seg vekk fra å bli straffet etter å ha gjort noe galt	☐	☐	☐	☐	☐
5. Du spør barnet ditt om hvordan hans/hennes dag i barnehagen har vært	☐	☐	☐	☐	☐
6. Du sier noe pent til barnet ditt når han/hun har gjort noe bra	☐	☐	☐	☐	☐
7. Du roser barnet ditt om han/hun oppfører seg pent	☐	☐	☐	☐	☐
8. Du snakker med barnet om hans/hennes venner	☐	☐	☐	☐	☐
9. Du lar barnet ditt slippe tidlig fra en straff (for eksempel oppheve restriksjoner/forbud tidligere enn du først sa)	☐	☐	☐	☐	☐

+

54. Kryss av om du er enig eller uenig i de følgende påstander

(Sett kryss for hver linje fra helt uenig til helt enig.)

	Helt uenig	Uenig	Litt uenig	Verken enig eller uenig	Litt enig	Enig	Helt enig
1. På de fleste måter er livet mitt nær idealet mitt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Livsbetingelsene mine er svært gode	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Jeg er fornøyd med livet mitt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Så langt har jeg oppnådd det som er viktig for meg i livet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. Hadde jeg kunne levd på nytt, ville jeg nesten ikke forandret noe ..	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. Jeg trives godt i arbeidet mitt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

55. Har du i løpet av de siste årene opplevd noe av det følgende? +

	Nei	Ja, i løpet av det siste året	Ja, for 2-5 år siden
1. Har du hatt problemer på arbeidsplassen eller der du utdanner deg?	☐	☐	☐
2. Har du hatt økonomiske problemer?	☐	☐	☐
3. Ble du skilt, separert eller avbrøt samlivet?	☐	☐	☐
4. Har du hatt problemer eller konflikter med familie, venner eller naboer?	☐	☐	☐
5. Har du vært alvorlig bekymret for om det er noe galt med barnet?	☐	☐	☐
6. Har du vært alvorlig syk eller skadet?	☐	☐	☐
7. Har en av dine nærmeste vært alvorlig syk eller skadet?	☐	☐	☐
8. Har du vært utsatt for alvorlig ulykke, brann eller grovt tyveri?	☐	☐	☐
9. Har du selv blitt utsatt for mishandling eller misbruk?	☐	☐	☐
10. Har du mistet en som sto deg nær?	☐	☐	☐
11. Andre alvorlige hendelser/opplevelser du har hatt:	☐	☐	☐

Beskriv: _____

+

56. Har noen av hendelsene nevnt i forrige spørsmål påvirket deg slik at du har blitt sykemeldt eller ikke klart å fungere i hverdagen/jobb?

Nei Ja

+

+

Listen under består av mange utsagn som kan passe eller ikke passe som beskrivelse av deg og din person. Kryss av på hver linje for hvordan du synes hvert utsagn passer som beskrivelse av deg selv.

Hvis du synes et spørsmål er vanskelig å svare på, kan du hoppe over det og gå videre til neste spørsmål.

57. Beskriv deg selv slik du generelt er: (Kryss av for hver linje.)

	Svært uenig	Nokså uenig	Verken eller	Nokså enig	Svært enig
1. Liver opp i et selskap.....	☐	☐	☐	☐	☐
2. Bryr meg lite om hvordan andre har det	☐	☐	☐	☐	☐
3. Er alltid godt forberedt.....	☐	☐	☐	☐	☐
4. Blir lett stresset.....	☐	☐	☐	☐	☐
5. Har et rikt ordforråd	☐	☐	☐	☐	☐
6. Snakker ikke mye.....	☐	☐	☐	☐	☐
7. Er interessert i andre mennesker.....	☐	☐	☐	☐	☐
8. Legger igjen ting rundt omkring	☐	☐	☐	☐	☐
9. Er avslappet mesteparten av tiden.....	☐	☐	☐	☐	☐
10. Har problemer med å forstå abstrakte idéer	☐	☐	+	☐	☐
11. Føler meg vel sammen med andre	☐	☐	☐	☐	☐
12. Fornærmer folk.....	☐	☐	☐	☐	☐
13. Er oppmerksom på detaljer	☐	☐	☐	☐	☐
14. Bekymrer meg for mange ting.....	☐	☐	☐	☐	☐
15. Har en livlig fantasi.....	☐	☐	☐	☐	☐
16. Holder meg i bakgrunnen	☐	☐	☐	☐	☐
17. Har medfølelse med andre.....	☐	☐	☐	☐	☐
18. Roter ofte til ting	☐	☐	☐	☐	☐
19. Føler meg sjelden nedfor	☐	☐	☐	☐	☐
20. Er ikke interessert i abstrakte idéer	☐	☐	☐	☐	☐
21. Tar initiativ til samtaler.....	☐	☐	☐	☐	☐
22. Er ikke interessert i andres problemer.....	☐	☐	☐	☐	☐
23. Får oppgaver unnagjort med en gang.....	☐	☐	☐	☐	☐
24. Blir lett urolig.....	☐	☐	☐	☐	☐
25. Har utmerkede idéer	☐	☐	☐	☐	☐
26. Har lite å si	☐	☐	☐	☐	☐
27. Er godhjertet	☐	☐	☐	☐	☐
28. Glemmer ofte å sette ting tilbake på plass.....	☐	☐	☐	☐	☐
29. Blir lett opprørt	☐	☐	☐	☐	☐
30. Har ikke god forestillingsevne.....	+	☐	☐	☐	☐
31. Snakker med mange mennesker i selskaper.....	☐	☐	☐	☐	☐
32. Er egentlig ikke interessert i andre mennesker.....	☐	☐	☐	☐	☐
33. Liker orden og ryddighet.....	☐	☐	☐	☐	☐
34. Skifter mye i humør.....	☐	☐	☐	☐	☐
35. Er rask til å forstå ting.....	☐	☐	☐	☐	☐
36. Liker ikke å tiltrekke meg oppmerksomhet.....	☐	☐	☐	☐	☐
37. Tar meg tid til å stille opp for andre	☐	☐	☐	☐	☐
38. Skulker unna plikter	☐	☐	☐	☐	☐
39. Har ofte humørsvingninger	☐	☐	☐	☐	☐
40. Bruker ofte vanskelige ord.....	☐	☐	☐	☐	☐
41. Har ingenting imot å være midtpunkt for oppmerksomhet	☐	☐	☐	☐	☐
42. Er oppmerksom på andres følelser.....	☐	☐	☐	☐	☐
43. Gjør ting etter planen	☐	☐	☐	☐	☐
44. Blir lett irritert.....	☐	☐	☐	☐	☐
45. Bruker tid til å tenke over ting.....	☐	☐	☐	☐	☐

+

	Svært uenig	Nokså uenig	Verken eller	Nokså enig	Svært enig
46. Er stille sammen med fremmede	☐	☐	☐	☐	☐
47. Får andre til å føle seg vel.....	☐	☐	☐	☐	☐
48. Er grundig i mitt arbeid	☐	☐	☐	☐	☐
49. Føler meg ofte nedstemt.....	☐	☐	☐	☐	☐
50. Er full av idéer	☐	☐	☐	☐	☐

+

58. Vi ønsker å legge til rette for barnehageforskning i MoBa og se på sammenhengen mellom barnehagekvalitet og helse. I den forbindelse ber vi deg oppgi navnet på barnehagen(e) som barnet går eller har gått i, når det var, og hvilken kommune barnehagen ligger i. Dette vil gjøre oss i stand til å innhente opplysninger fra et offentlig register om barnehager (BASIL) slik at vi kan sammenligne ulike barnehager med hensyn til hvor mange ansatte barnehagen har, antall ansatte med førskolelærerutdanning, antall kvadratmeter, og andre ressurser.

Mitt barn har aldri gått i barnehage:

+

Start med den første barnehagen barnet gikk i

Barnehagens navn	Kommune	Når begynte barnet i barnehagen
(F.eks Kløverenga barnehage)	(Nes)	(Høst ☒ Vår ☐ År 2 0 0 9)
	-11mm	
1.	Høst ☐ Vår ☐ År <input type="text" value=""/> <input type="text" value=""/> <input type="text" value=""/> <input type="text" value=""/>
2.	Høst ☐ Vår ☐ År <input type="text" value=""/> <input type="text" value=""/> <input type="text" value=""/> <input type="text" value=""/>
3.	Høst ☐ Vår ☐ År <input type="text" value=""/> <input type="text" value=""/> <input type="text" value=""/> <input type="text" value=""/>
4.	Høst ☐ Vår ☐ År <input type="text" value=""/> <input type="text" value=""/> <input type="text" value=""/> <input type="text" value=""/>

Kommentarer

Har du husket å fylle ut dato for utfylling av skjema på side 1?

Tusen takk for at dere fortsatt er med i Den norske mor og barn undersøkelsen!

+

+

Den norske mor og barn-undersøkelsen

Spørreskjema til barnehagen

Skjemaet skal leses av en maskin. Derfor er det viktig å bruke blå eller sort kulepenn og skrive tydelig:

- I de små avkrysningsboksene setter du et kryss inni boksen for det svaret som du mener passer best, slik:
- Hvis du mener at du har satt kryss i feil boks, kan du reture
- Tallboksene har ofte to eller flere ruter. Når du skriver e

Dette skjemaet skal ikke brukes til utfylling. Ta kontakt med oss på morbarn@fhi.no eller tlf 53 20 40 40 hvis du trenger skjema.

Oppgi dag, måned og år for utfylling av skjemaet

Du/dere har fått dette skjemaet fordi ett av barna i avdelingen deres deltar i Den norske Mor og barn-undersøkelsen. Vi setter stor pris på at du tar deg tid til å fylle ut informasjon om dette barnet (heretter kalt prosjektbarnet), om barnehagen og om den avdelingen/basen prosjektbarnet går i.

1. Kort informasjon om den som fyller ut skjemaet

Angi år og måneder

Hvor lenge har du vært ansatt i denne barnehagen? år og mnd

Hvor lang erfaring har du med arbeid med barn? år og mnd

Hvor lenge har du kjent prosjektbarnet (dette barnet)? år og mnd

Er du pedagogisk leder: Nei Ja

Hvis nei, oppgi stillingstittel: _____

OM BARNEHAGEN

2. Hvilken organisering har barnehagen? (Sett kryss for det som ligner mest organiseringen dere har.)

- Avdelingsbarnehage (Tradisjonell organisering hvor barn tilhører en bestemt avdeling)
- Basebarnehage (En større andel av barnehagen er fellesarealer som kan brukes av alle i barnehagen, samtidig eller på skift. I tillegg er det baser som reserveres bestemte barnegrupper)
- Sonebarnehage (Alle leke- og oppholdsarealer er fellesarealer som er delt inn i soner, f.eks for roligere aktivitet, for små/store barn, for motorisk utfoldelse)

Hvor mange avdelinger består hele barnehagen av, hvor mange barn totalt sett går i hele barnehagen og hvor mange ansatte er det i barnehagen? (ikke bare prosjektbarnets avdeling)

Ant. avdelinger/grupper Ant. barn Ant. ansatte

3. Har barnehagen en bestemt pedagogisk profil eller bestemte faglige rammeprogram? (f.eks naturbarnehage, Montessori, Steinerbarnehage eller Du og jeg og vi to, Steg for steg)

Nei Ja Hvis ja, beskriv: _____

PROSJEKTBARNETS AVDELING/BASE

I de følgende spørsmål, vennligst svar ut fra hvordan det er i den avdelingen/basen prosjektbarnet går. Regn også med prosjektbarnet.

4. Hvor mange barn på ulike alder går i prosjektbarnets avdeling/base? (Skriv 0 for aldersgrupper dere ikke har.)

0-18 mnd	19-35 mnd	3 år	4 år	5 år	6 år
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

5. Hvor mange jenter og gutter er det totalt i prosjektbarnets avdeling/base?

	Jenter	Gutter
	<input type="text"/>	<input type="text"/>

6. Hvor mange nye barn har begynt det siste barnehageåret i prosjektbarnets avdeling/base?

	Antall
	<input type="text"/>

7. Hvor mange barn er vanligvis tilstede til ulike tid på en typisk dag i prosjektbarnets avdeling/base? (Dersom avdelingene slår sammen grupper av barn, regn antall barn i gruppen der prosjektbarnet er).

	Før kl. 9	Fra kl. 9 til 16	Etter kl. 16
	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

8. Hvor mange voksne er vanligvis tilstede til ulike tid på en typisk dag i prosjektbarnets avdeling/base?

	Før kl. 9	Fra kl. 9 til 16	Etter kl. 16
	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

9. Angi % ekstra stillingsressurs prosjektbarnets avdeling/base har krav på med hensyn til barn med spesielle behov. (Bare regn med det som er ut over de faste ansatte).

<input type="text"/>	%	☐ Avdelingen har ikke krav på ekstra tilført stillingsressurs.
----------------------	---	---

10. Angi % ekstra stillingsressurs prosjektbarnets avdeling/base faktisk får med hensyn til barn med spesielle behov. (Bare regn med tilførte ressurser ut over de faste ansatte).

<input type="text"/>	%	☐ Avdelingen har ingen ekstra stillingsressurser tilført.
----------------------	---	--

De neste spørsmålene gjelder spesifikt for prosjektbarnet (Den norske mor og barn-undersøkelsen)

PROSJEKTBARNET

Prosjektbarnets tilpasning i barnehagen

11. Hvor lenge har prosjektbarnet gått i denne barnehagen? år og/eller måneder

12. Hvordan synes du dette barnet klarer seg på disse områdene? (Sett ett kryss for hver linje.)

	Veldig bra	Bra	Både og	Noen problemer	Betydelige problemer
1. Finne seg til rette i barnehagen.....	☐	☐	☐	☐	☐
2. Samarbeide med andre barn	☐	☐	☐	☐	☐
3. Forholde seg til de voksne på avdelingen	☐	☐	☐	☐	☐
4. Konsentrasjon	☐	☐	☐	☐	☐
5. Bruk av lekemateriale	☐	☐	☐	☐	☐
6. Stole på seg selv/selvtillit	☐	☐	☐	☐	☐
7. Snakke i gruppe med barn	☐	☐	☐	☐	☐
8. Følge instruksjoner	☐	☐	☐	☐	☐
9. Klare å ivareta personlige behov	☐	☐	☐	☐	☐
10. Motorisk koordinasjon	☐	☐	☐	☐	☐
11. Omgjengelighet	☐	☐	☐	☐	☐
12. Finmotorisk kontroll	☐	☐	☐	☐	☐
13. Tilpasning i barnehagen (vurder totalt sett)	☐	☐	☐	☐	☐

Prosjektbarnets samhandling med deg

13. I hvilken grad synes du de følgende utsagnene beskriver din relasjon med prosjektbarnet? (Sett ett kryss for hver linje.)

	+	Stemmer absolutt ikke	Stemmer ikke helt	Nøytral, ikke sikker	Stemmer ganske bra	Stemmer veldig bra
1. Jeg opplever at jeg og han/hun har et godt og nært forhold til hverandre.....		☐	☐	☐	☐	☐
2. Det virker som om barnet og jeg alltid havner i konflikt med hverandre		☐	☐	☐	☐	☐
3. Hvis han/hun er lei seg eller opprørt, søker han/hun trøst hos meg		☐	☐	☐	☐	☐
4. Det virker som om han/hun ikke liker at jeg viser positive følelser gjennom fysisk kontakt, som stryke eller å gi ham/henne en klem		☐	☐	☐	☐	☐
5. Jeg har inntrykk av at han/hun setter pris på forholdet til meg		☐	☐	☐	☐	☐
6. Han/hun fremstår som stolt når jeg roser han/henne		☐	☐	☐	☐	☐
7. Han/hun forteller spontant om seg selv		☐	☐	☐	☐	☐
8. Han/hun blir lett sint på meg		☐	☐	☐	☐	☐
9. Jeg synes det er lett å tolke hva han/hun føler		☐	☐	☐	☐	☐
10. Han/hun fortsetter å være sint eller motvillig etter at jeg har satt grenser eller irettesatt han/henne		☐	☐	☐	☐	☐
11. Det er mer krevende for meg å arbeide med dette barnet enn med barn flest		☐	☐	☐	☐	☐
12. Når han/hun kommer til barnehagen og er i dårlig humør, vet jeg at vi har en lang og vanskelig dag foran oss		☐	☐	☐	☐	☐
13. Måten han/hun reagerer ovenfor meg kan være uforutsigbar		☐	☐	☐	☐	☐
14. Han/hun lurar meg ofte for å få viljen sin		☐	☐	☐	☐	☐
15. Han/hun forteller meg om sine følelser og opplevelser		☐	☐	☐	☐	☐

+

+

Bringe og hente i barnehagen

14. Blir barnet hentet av mor/far i barnehagen? Nei Ja

15. Hvis ja, hvor ofte kan du observere det følgende? (Sett ett kryss for hver linje.)

	Aldri	Noen ganger	Ofte	- Bestendig
1. Når barnet kommer i barnehagen hilser han/hun entusiastisk på deg	☐	☐	☐	☐
2. Når mor/far går igjen så sier barnet "hadet" på en eller annen måte (f.eks. vinker, smiler)	☐	☐	☐	☐
3. Når mor/far drar så blir barnet sint eller lei seg	☐	☐	☐	☐
4. Barnet samarbeider godt mht å gjøre seg klar til å dra hjem	☐	☐	☐	☐

+

+

Prosjektbarnets språklige kompetanse

16. Vurder barnet ut fra norskspråklig kompetanse:

(Sett ett kryss for hver linje.)

	Nei	Ja
1. Spør etter hva ord betyr.....	☐	☐
2. Snakker i lange, komplekse setninger, 10 ord eller mer	☐	☐
3. Bruker flertallsending korrekt; f.eks. sier "menn" og ikke "manner", sier "flere mus" ikke "muser"	☐	☐
4. Sier navnet på ukedagene i riktig rekkefølge	☐	☐
5. Kan si hvor han/hun bor (hvilket tettsted eller by)	☐	☐
6. Når han/hun blir spurt "Hva er en <ting> ?" så kan han/hun snakke om den gruppen tingen tilhører; f.eks. om mus "Det er et dyr"; om et eple- "Det er en frukt"	☐	☐
7. Kan vise hva som er høyre og venstre hånd	☐	☐
8. Bruker ordene "I dag", "I går" og "I morgen" på en riktig måte	☐	☐
9. Kan si om noen få ting hva det er laget av, f.eks. hva en stol eller frakk er laget av	☐	☐

Prosjektbarnets interesse for bokstaver og tall, lese og skrive

Vurder barnets ferdigheter på følgende områder:

17. Leseferdigheter (Sett ett kryss for hver linje.)

- Leser enkle ord (f.eks. hus, båt) Nei Ja
 Leser enkle setninger (f.eks. Tor er stor) .. Nei Ja
 Uinteressert i å lese..... Nei Ja

18. Skriveferdigheter (Sett ett kryss for hver linje.)

- Skriver enkle ord (f.eks. hus, båt) Nei Ja
 Skriver enkle setninger (f.eks. Tor er stor) Nei Ja
 Uinteressert i å skrive..... Nei Ja

19. Tallforståelse (Sett ett kryss for hver linje.)

- Gjenkjenner tall (hva de heter)..... Nei Ja
 Legger sammen noen få konkrete ting Nei Ja
 Uinteressert i tall Nei Ja

+

20. Fortellerkompetanse

Barnet gjenforteller en hel historie (som for eksempel «Rødhetten og ulven») og forteller hva som skjer i riktig rekkefølge, og også hvordan historien slutter.

- Nei Ja, med litt hjelp Ja, uten hjelp

Barnet forklarer reglene for hvordan et spill skal spilles eller hvordan noe skal lages slik at jevnaldrende forstår hvordan.

- Nei Ja, med litt hjelp Ja, uten hjelp

+

RESSURSER I PROSJEKTBARNETS AVDELING/BASE

21. Hvilken utdanning har de ansatte i prosjektbarnets avdeling/base fullført? (Sett ett kryss for hver linje.)

	Førskole- lærer utdanning	Annen pedagogisk høyere utdanning	Barne- og ungdoms- arbeider (fagbrev)	Barne- og ungdoms- utdanning pågående	Annen videre- gående (fullført)	Avbrutt videre- gående eller bare grunnskolen	Annen bakgrunn
Styrer for hele barnehagen.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Avdelingsleder	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De andre ansatte i avdelingen/basen - skriv antall personale med de respektive utdanningene. (Ikke regn med avdelingsleder og skriv 0 dersom ingen i kategorien.)	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
	stk.	stk.	stk.	stk.	stk.	stk.	stk.

22. Hvor stor stillingsprosent har de ansatte i avdelingen/basen? (Angi antall ansatte for hver kategori av stillingsprosent.)

	80-100%	50-79%	20-49%	<20%
Antall	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

23. Hvor mange år har de ansatte i avdelingen/basen arbeidet i barnehagen? (Angi antall ansatte for hver kategori av år ansatt.)

	Mer enn 5 år	3-5 år	1-2 år	Mindre enn 1 år
Antall	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

24. Hvor mange kvinner og menn er ansatt i avdelingen/basen der prosjektbarnet går? (Skriv 0 dersom ingen.)

Kvinner	Menn
<input type="text"/>	<input type="text"/>

25. Er det gitt dispensasjon fra krav om førskoleutdanning/pedagogisk utdanning?

	Nei	Ja, midlertidig	Ja, varig
For styrer i barnehagen....	☐	☐	☐
For avdelingsleder	☐	☐	☐

26. Hvordan vurderer du personalstabiliteten generelt på avdelingen/basen i perioden juli-desember det siste året? (Vurder alt under ett, altså både med hensyn til sykefravær og personalutskifting.)

Meget god stabilitet	Ganske god	Verken/ eller	Mindre god	Ikke god stabilitet
☐	☐	☐	☐	☐

+

Oversikt i avdelingen og aktiviteter

27. Her følger noen utsagn om prosjektbarnets avdeling/base som er knyttet til oversikt og organisering.

(Kryss av for hvor enig du er i hvert utsagn.) (Sett ett kryss for hver linje.)

	+	Svært uenig	Uenig	Verken enig eller uenig	Enig	Svært enig
1. Det er tilstrekkelig plass tilgjengelig i din avdeling/base slik at en kan holde på med ulike læringsaktiviteter		☐	☐	☐	☐	☐
2. Det er tilstrekkelig plass for en fast stillekrok eller hvileområde for barna		☐	☐	☐	☐	☐
3. Det er mye materiale som er lett tilgjengelig slik at en kan tilrettelegge etter barnas interesser		☐	☐	☐	☐	☐
4. På de fleste dagene i uka kan barna selv finne fram ulike typer male- og skrivesaker		☐	☐	☐	☐	☐
5. Det er avsatt tilstrekkelig plass hvor ett eller to barn kan leke for seg selv		☐	☐	☐	☐	☐
6. Det er tilgjengelig et variert utvalg av bøker som barna kan hente selv ut fra hva de er interessert i.		☐	☐	☐	☐	☐
7. Det er tilgjengelig mye variert materiale som stimulerer finmotorikk og problemløsning (f.eks. puslespill, klosser og byggemateriale)		☐	☐	☐	☐	☐
8. Det er tilgjengelig utstyr for barna som stimulerer grovmotoriske ferdigheter (f.eks. klatreplass, hinderløype, baller, trehjulsykler)		☐	☐	☐	☐	☐
9. Uteområdet er godt tilrettelagt for 4-6 åringenes interesser og aktiviteter.		☐	☐	☐	☐	☐
10. Avdelingen har tilstrekkelig ressurser for å følge opp barnas valg og interesser.		☐	☐	☐	☐	☐
+						+

PEDAGOGISK PROFIL OG PRAKSIS I PROSJEKTBARNETS AVDELING/BASE

28. Hvordan vil du karakterisere de ulike utsagnene i forhold til den typiske pedagogiske praksis på din avdeling/base i løpet av de siste tre månedene? (Kryss av på hver linje hvor vanlig hvert utsagn er for hvordan praksis er i prosjektbarnets avdeling/base.)

	+	Svært vanlig praksis	Svært uvanlig praksis
1. Barna får stort sett leke uforstyrret		☐	☐
2. De voksne leter aktivt etter muligheter til å veilede barn i lek		☐	☐
3. Barn får være med å bestemme når vi planlegger prosjekter eller arrangementer i barnehagen		☐	☐
4. Vi må kutte ned tiden for fri lek for å få tid til planlagte aktiviteter ..		☐	☐
5. Barna får være med å bestemme de daglige aktivitetene i barnehagen		☐	☐
6. Dersom leken i barnegruppen er svært god, hopper vi over planlagte aktiviteter		☐	☐
7. Vi har et sterkt fokus på å gi barna den kunnskapen de trenger		☐	☐
8. Vi følger alltid dagens plan		☐	☐
9. Lekegrupper initieres av barna selv		☐	☐
10. Vi utfordrer barna ved å legge til rette for at de skal få prøve aktiviteter som er litt vanskeligere enn de aktivitetene de vanligvis gjør ..		☐	☐
11. Vi prioriterer gode samtaler med barna selv om det går på bekostning av andre planlagte aktiviteter		☐	☐
12. Barna velger selv de aller fleste av aktivitetene de holder på med ..		☐	☐
13. Vi får ikke alltid tid til gode samtaler med barna fordi avdelingens planlagte aktiviteter kommer i veien		☐	☐
+			+

+	Svært vanlig praksis	Svært uvanlig praksis
14. Gjennom samtaler viser barna hva de er modne for og voksne retter da samtalen inn på samme nivå.....	☐	☐
15. Vi utfordrer barnas forståelse og mestring ved å rette samtalen litt over barnets nivå	☐	☐
16. Vi bruker samtalegrupper for å sikre at hvert barn blir sett og hørt ..	☐	☐
17. Barna får være med å bestemme aktiviteter i barnehagen selv om det går på bekostning av planlagte aktiviteter	☐	☐

+

Rutiner for kartlegging og observasjon

29. Hvilke rutiner har dere for kartlegging av barnas ferdigheter på følgende områder? (Vurder dette ut fra 5- og 6-åringene; sett ett kryss per linje.)

	Regelmessig kartlegging	Kartlegging ved behov	Regelmessig observasjon	Observasjon kun ved behov
1. Språkkompetanse	☐	☐	☐	☐
2. Motoriske ferdigheter	☐	☐	☐	☐
3. Lekekompetanse	☐	☐	☐	☐
4. Samhandlingskompetanse (sosial kompetanse)	☐	☐	☐	☐

30. Hvordan bruker avdelingen/basen resultatene fra kartleggingene/observasjonene? (Skriv kort viktigste bruk):

+

31. Har barnehagen skriftlige rutiner for å informere de følgende dersom kartlegging og resultater fører til bekymring?

	Nei	Ja
1. Foreldre.....	☐	☐
2. Helsestasjonen	☐	☐
3. PPT	☐	☐
4. Barnevernet	☐	☐

+

Barnas dagsplan

32. Hvor ofte tilrettelegger dere et planlagt strukturert pedagogisk tilbud for barna på de følgende områdene?

+	Daglig	3-4 ganger i uken	1-2 ganger i uken	Hver andre uke	En gang per måned eller sjeldnere
1. Skriverabling	☐	☐	☐	☐	☐
2. Bokstavutforskning (i naturen, i bøker, på melkekartonger osv.)	☐	☐	☐	☐	☐
3. Øving på ordbilder (f.eks. bruke lapp med ordet "kjøleskap" på kjøleskapet)	☐	☐	☐	☐	☐
4. Helordsskriving	☐	☐	☐	☐	☐
5. Utforske geometri, form, mønster, likheter og andre matematiske begreper	☐	☐	☐	☐	☐
6. Tallforståelse	☐	☐	☐	☐	☐
7. Sansemotorisk og kroppslig lek	☐	☐	☐	☐	☐
8. Kultur og egenart.....	☐	☐	☐	☐	☐
9. Kreative og skapende aktiviteter (male, tegne, snekre o.l.)	☐	☐	☐	☐	☐
10. Friluftaktivitet med vekt på kunnskap om miljøet	☐	☐	☐	☐	☐
11. Lekegrupper som fokuserer på rollelek (leke butikk, sykehus, kafé o.l.)	☐	☐	☐	☐	☐
12. IKT (pedagogiske spill, skriving, lete etter bilder på internett o.l.)	☐	☐	☐	☐	☐

Refleksjoner i personalgruppen

33. Hvor ofte har dere som personalgruppe satt av tid for å arbeide systematisk med ett eller flere av disse 6 temaområdene i rammeplanen? (Vurder ut fra det siste halvåret.)

	Daglig	3-4 ganger i uken	1-2 ganger i uken	Hver andre uke	En gang per måned eller sjeldnere
1. Omsorg og oppdragelse	☐	☐	☐	☐	☐
2. Lek	☐	☐	☐	☐	☐
3. Læring	☐	☐	☐	☐	☐
4. Sosial kompetanse	☐	☐	☐	☐	☐
5. Språklig kompetanse	☐	☐	☐	☐	☐
6. Barnehagen som kulturell arena	☐	☐	☐	☐	☐

Opplæringsønsker og behov i personalgruppen

34. Hvor enig er du i at de ansatte i prosjektbarnets avdeling/base har tilstrekkelig god kompetanse med hensyn til de tematiske områdene nedenfor?

	Svært uenig	Uenig	Både enig og uenig	Enig	Svært enig
1. Sosial kompetanse.....	☐	☐	☐	☐	☐
2. Mobbing blant barna	☐	☐	☐	☐	☐
3. Atferdsproblemer	☐	☐	☐	☐	☐
4. Språklig kompetanse	☐	☐	☐	☐	☐
5. Sjenerte/sky barn	☐	☐	☐	☐	☐

Personalsamarbeid/entusiasme/miljø

35. Kryss av for hvordan du synes utsagnene passer i din avdeling/base. (Sett ett kryss for hver linje.)

	Svært uenig	Uenig	Både enig og uenig	Enig	Svært enig
1. Vi kan stole på medarbeidernes støtte og hjelp når det er behov for det.	☐	☐	☐	☐	☐
2. Alle har en god forståelse for hvilke roller og ansvar hver av dem har.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Alle bidrar i beslutningsprosessene om prinsipielle ting ved barnehagen samt hvordan en skal arbeide praktisk.	☐	☐	☐	☐	☐
4. Alle forholder seg til jobben sin med entusiasme.	☐	☐	☐	☐	☐
5. Min egen pedagogiske filosofi og mine målsetninger passer med de som gjelder for barnehagen som helhet.	☐	☐	☐	☐	☐

Samarbeid med foreldre

36. Kryss av for hvor ofte dere legger til rette for ulike typer samarbeid med barnas foreldre. (Sett ett kryss for hver linje.)

	En gang i året	En gang i halvåret	To ganger i halvåret	En gang i måneden	Flere ganger i måneden
1. Innkaller til formelle møter mellom foreldre og pedagog for å drøfte barnets framgang	☐	☐	☐	☐	☐
2. Avholder fellesmøter for å veilede foreldre om barns utvikling eller aktiviteter vi driver.	☐	☐	☐	☐	☐
3. Sender ut regelmessige informasjonsskriv om hva som skjer i avdelingen/basen og hva som skjer framover.....	☐	☐	☐	☐	☐

SPESIELLE FORHOLD KNYTTET DIREKTE TIL PROSJEKTBARNET

I det følgende ønsker vi å vite mer spesifikt om hva prosjektbarnet deltar på i barnehagen. +

37. Hvor mange timer per uke er prosjektbarnet i barnehagen? timer

38. Er det tilrettelagt spesielle aktiviteter som prosjektbarnet deltar på? +

5-årsklubb (med fokus på det sosiale)? Nei Ja

Skoleforberedende gruppe (med fokus på fag)?..... Nei Ja

39. Har prosjektbarnets språkkompetanse blitt kartlagt?

Nei Ja

40. Hvis ja, hva var resultatet?

- Alt var i orden
 Trenger noe ekstra stimulering
 Trenger å søke ekstra ressurser
 Trenger særskilt norskopplæring (for fremmedspråklige)

41. Har prosjektbarnet noen spesielle vansker?

Nei Ja

Hvis nei, gå til neste side, spørsmål 52.

42. Hvis ja, hvilke områder? (Du kan sette flere kryss.)

- Generell utviklingsforsinkelse
 Emosjonelle vansker
 Atferdsvansker +
 Kontaktvansker/autismespekteret
 Lærevansker
 Uro/oppmerksomhetsvansker
 Hørsel-/synsvansker
 Fysiske funksjonsvansker
 Språkforsinkelse
 Annet, spesifiser: _____

43. Er det søkt ekstra ressurser til prosjektbarnet?

Nei Ja

44. Hvis ja, hvor mange timer per uke? timer

45. Er det iverksatt tiltak pga. spesielle behov som prosjektbarnet har?

Nei Ja

46. Hvis ja, hvor mange timer per uke? timer +

Mer om prosjektbarnet med spesielle vansker.

47. Oppgi antall timer per uke hver av disse utdanningsgruppene gir individuell støtte til prosjektbarnet.

Førskole-lærer	Spesial-pedagog	Annen fag-utdanning	Barne- og ungdoms-arbeider	Ufaglært
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

48. Har noen av de som gir individuell støtte til prosjektbarnet fremmedspråklig bakgrunn? (Dansk og svensk regnes ikke som fremmedspråklig.).....

Nei Ja

49. Hvis ja: på hvilket nivå vurderer du hans/hennes muntlige norskkunnskaper?

Norsk er like godt som morsmålet Flytende Meget godt Godt Noe kjennskap til norsk Snakker helst annet enn norsk

.....

50. Gir barnehagen veiledning til foreldrene knyttet til prosjektbarnets spesielle behov? +

Nei Ja

51. Får barnehagen veiledning av ekstern instans knyttet til prosjektbarnets spesielle behov?

Nei Ja

Hvis ja, skriv instans: _____

Prosjektbarnets språkkompetanse

52. Vurder ut fra barnets norskspråklige kompetanse hvorvidt du synes de følgende utsagnene passer for barnet. Prøv å svare på alt selv om du ikke er helt sikker eller synes utsagnet virker rart. (Sett ett kryss for hver linje.)

+	Passer ikke for barnet/ helt feil	Passer både og	Passer godt for barnet/ helt riktig
1. Glemmer ord som han/hun vet hva betyr	☐	☐	☐
2. Blander sammen ord med lik mening (f.eks. skjorte, genser, jakke) ..	☐	☐	☐
3. Har vansker med å forstå hva vanlige ord betyr	☐	☐	☐
4. Har problemer med å svare på spørsmål like raskt som andre	☐	☐	☐
5. Leter ofte etter de riktige ordene	☐	☐	☐
6. Bruker ufullstendige setninger	☐	☐	☐
7. Bruker korte setninger når han/hun skal svare på spørsmål	☐	☐	☐
8. Har vansker med å gjenfortelle en historie han/hun har hørt	☐	☐	☐

+

+

Om barnets atferd og væremåte

53. Den følgende listen er utsagn som beskriver barns atferd og væremåte. I hvilken grad passer utsagnene for prosjektbarnet vurdert slik det har vært de siste to månedene? (Sett ett kryss for hver linje.)

	Stemmer ikke	Stemmer delvis	Stemmer veldig bra
1. Kommer ofte opp i krangel	☐	☐	☐
2. Tåler ikke å vente. Vil ha alt med en gang	☐	☐	☐
3. Grensesetting endrer ikke hans/hennes atferd	☐	☐	☐
4. Kan ikke sitte stille, er urolig eller overaktiv	☐	☐	☐
5. Skifter raskt fra en aktivitet til en annen	☐	☐	☐
6. Klenger på voksne, eller er for avhengig	☐	☐	☐
7. Blir alt for urolig når han/hun blir adskilt fra foreldrene	☐	☐	☐
8. For redd eller engstelig	☐	☐	☐
9. Gråter mye	☐	☐	☐
10. Blir urolig av enhver forandring av rutine	☐	☐	☐
11. Har minst en venn som han/hun leker med daglig	☐	☐	☐

+

+

54. Nedenfor er det beskrevet en rekke vanlige problemer som barn kan ha. Vurder hvert punkt i forhold til hvordan barnets atferd har vært i den siste måneden. Ved hvert punkt spør du deg selv: "Hvor mye har det vært av dette problemet i den siste måneden?", og krysser av på det alternativet som passer best. Det er viktig at du prøver å krysse av for alle punktene. (Sett ett kryss for hver linje.)

	Ikke/sjelden/ aldri	Litt/ av og til	Ganske ofte	Veldig ofte
1. Uoppmerksom, distraheres lett	☐	☐	☐	☐
2. Fikler med hender og føtter, vrir seg i stolen	☐	☐	☐	☐
3. Rotete eller uorganisert i barnehagen	☐	☐	☐	☐
4. Problemer med konsentrasjon og oppmerksomhet.	☐	☐	☐	☐
5. Blir distraherert når han/hun blir bedt om å gjøre noe ..	☐	☐	☐	☐
6. Følger ikke ordentlig med når ting forklares og gjør ikke ferdig oppgaver (for eksempel sette på plass sko/rydde opp leker). (Skyldes ikke tross eller at oppgaven ikke er forstått)	☐	☐	☐	☐
7. Blir lett frustrert ved anstrengelser	☐	☐	☐	☐

Barnets lek

+

55. Det følgende kartlegger ulike måter som barn aktiviserer seg på i fri lek/aktivitet inne. Selv om barnet varierer mye i forhold til hva og hvordan han/hun leker, prøv likevel å gi en vurdering av hvor vanlig de forskjellige tingene er hos prosjektbarnet. (Sett ett kryss for hver linje.)

	+	Aldri	Nesten aldri	Noen ganger	Ofte	Svært ofte
1. Snakker og lager lyder til andre barn når de leker		☐	☐	☐	☐	☐
2. Inntar rollen som observatør eller tilskuer		☐	☐	☐	☐	☐
3. Leker late-som-om-lek sammen med andre barn		☐	☐	☐	☐	☐
4. Deltar i gruppeleker (sisten, bro-bro-brille o.l.) ..		☐	☐	☐	☐	☐
5. Holder på med late-som-om-lek for seg selv ..		☐	☐	☐	☐	☐
6. Leker sammen med andre barn (ikke bare ved siden av) ..		☐	☐	☐	☐	☐
7. Leker fantasilek, men ikke sammen med andre barn ..		☐	☐	☐	☐	☐
8. Ser på eller følger med på hva andre barn gjør, men uten å ta initiativ til å delta ..		☐	☐	☐	☐	☐
9. Leker alene/er opptatt av enkel motorisk lek (løpe rundt, klatrer) ..		☐	☐	☐	☐	☐
10. Tar del i aktiv samtale med andre barn under leken ..		☐	☐	☐	☐	☐
11. Engasjerer seg i fantasilek med andre barn ..		☐	☐	☐	☐	☐

+

56. Barnehagen kan oppleve det litt negativt med mange spørsmål om mulige problemer som små barn kan ha, men vi vet foreløpig lite om vansker hos små barn og synes derfor dette er viktig å undersøke. Vi ønsker uansett en relativt bred beskrivelse av barna på dette alderstrinnet og vil derfor også vite litt om barnas sterke sider og ressurser.

Skriv barnets sterke sider her:

Vi trenger følgende informasjon for å kunne knytte våre data fra denne undersøkelsen til nasjonale registre (BASIL). Før forskere får utlevert data vil identifiserbar informasjon om enkeltbarnehager fjernes og erstattes av en tilfeldig kode.

57. I hvilken kommune ligger barnehagen? _____

58. Hva heter barnehagen? _____

59. Hva er organisasjonsnummeret til barnehagen?

TUSEN TAKK FOR INNSATSEN!

+

+

